

TYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSIA
ÄIDIN SENSITIIVISYYDEN
TUKEMISESTA ÄIDIN JA VAUVAN
VÄLISESSÄ KIINTYMYSSUHTEESSA

Anni Ihantola

Opinnäytetyö
Toukokuu 2012
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikan
vaihtoehtoiset ammattiopinnot

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikan vaihtoehtoiset ammattiopinnot

IHANTOLA, ANNI:

Työntekijöiden kokemuksia äidin sensitiivisyyden tukemisesta äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa

Opinnäytetyö 81 sivua, liitteitä 3 sivua
Toukokuu 2012

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli lisätä ymmärrystä äidin sensitiivisyyden tukemisesta äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa työntekijöiden kokemusten kautta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa ja tulkita Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n ensikodin ja päiväryhmä Pikku-Miinan työntekijöiden omakohtaisia kokemuksia äidin sensitiivisyyden tukemisesta varhaisessa kiintymyssuhteessa. Opinnäytetyössä vastattiin seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1. Minkälaiseksi työntekijät ymmärtävät äidin sensitiivisyyden merkityksen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa? 2. Minkälaisen työntekijän ja äidin välisen suhteen työntekijät kokevat tukevan äidin sensitiivisyyttä ja minkälaiseksi he kokevat oman roolinsa? ja 3. Miten työntekijät toimivat äidin sensitiivisyyttä tukiessaan ja millaisiksi he kokevat nämä tilanteet?

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Aineistonhankintamenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Opinnäytetyön aineisto hankittiin haastatteleamalla kahta ensikodin ja kahta päiväryhmä Pikku-Miinan työntekijää. Haastatteluaineisto analysoitiin käyttämällä laadullista sisällönanalyysiä. Tutkimustulokset kertovat haastateltavien omista henkilökohtaisista kokemuksista ja näkemyksistä äidin sensitiivisyydestä ja sen tukemisesta.

Työntekijöiden mukaan äidin sensitiivisyys on yksi olennaisimmista edellytyksistä äidin ja vauvan välille muodostuvalle turvalliselle kiintymyssuhteelle. Luottamuksellinen ja vastavuoroinen dialoginen suhde mahdollistaa työntekijöiden mielestä parhaiten äidin sensitiivisyyden tukemisen. Työntekijöiden mukaan heidän oma roolinsa suhteessa äitiin vaihtelee tilanteen mukaan. Välillä työntekijä on äidille rinnalla kulkija ja tukija, joskus taas häneltä vaaditaan jämäkkää ohjaamista. Haasteellisimmiksi työntekijät kertovat kokevansa tilanteet, joissa äidillä ei ole omasta mielestään puutteita sensitiivisyydessä eikä hän välttämättä ymmärrä sensitiivisyyden tärkeää merkitystä vauvalle. Keskusteleminen muiden työntekijöiden kanssa on avainasemassa työn haasteista selviytymisessä. Työntekijät kokevat palkitsevimmiksi tilanteet, joissa äiti ja vauva löytävät toisensa ja nauttivat yhdessäolosta.

Kaikkien haastateltujen vastauksista on nähtävissä heidän laaja tietopohjansa äidin sensitiivisyydestä ja sen merkityksestä. Työntekijöiden esiintuomat näkemykset ja kokemukset ovat rinnastettavissa opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen. Opinnäytetyötä varten rakennettu teoreettinen viitekehys ja siihen perustuvat haastatteluteemat soveltuvat sekä mahdollisen jatkotutkimuksen että ammatillisen kehittämistyön välineiksi.

Asiasanat: varhainen kiintymyssuhde, äidin sensitiivisyys, sensitiivisyyden tukeminen

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services
Option of Social Pedagogy

IHANTOLA, ANNI:

Employees' Experiences of Supporting Mothers' Sensitivity and Mother-Baby Attachment

Bachelor's thesis 81 pages, appendices 3 pages
May 2012

The purpose of this study was to increase understanding about supporting mothers' sensitivity. The objective was striven for by finding out and interpreting employees' own experiences of supporting mothers' sensitivity and early attachment between a baby and her or his mother.

This was a qualitative study. Data were collected via a theme interview. The theme interview was conducted with four employees, who are working in a mother and child home and support group run by Tampereen ensi- ja turvakoti ry. The data were analyzed using qualitative content analysis.

According to the employees, mothers' sensitivity is one of the most important requirements for secure attachment. The interviewees think that confidential and two-way dialogic relationship is the best way to support mothers' sensitivity. The employees tell that their own roles vary: sometimes they stand by a mother and sometimes they must advice her assertively. The interviewees think that it is very challenging to support mothers' sensitivity if they do not understand the importance of sensitivity. Discoursing with other employees helps the interviewees to cope with challenging situations. The employees think that the best feedback is when they see that the mother-child interaction works. The employees' answers show that they have a lot of knowledge about mothers' sensitivity and its importance. Experiences that the employees highlight are paralleled by the theoretical framework of the study. The theoretical framework constructed for the study is applicable as a tool in both further study and professional development work.

Key words: early attachment, mothers' sensitivity, supporting sensitivity

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
1.1	Taustaa	5
1.2	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	5
1.3	Tutkimusmenetelmät	6
1.4	Tutkimusraportin rakenne	6
2	ÄIDIN JA VAUVAN VÄLINEN KIINTYMYSSUHDE	8
2.1	Varhainen kiintymyssuhde.....	8
2.2	Kiintymyssuhteen varhaiset tehtävät	9
2.3	Äidin reflektiivisyys ja sensitiivisyys	10
2.4	Kiintymyssuhdemallit	17
2.5	Yhteenveto	21
3	ÄIDIN SENSITIIVISYYDEN TUKEMINEN	23
3.1	Sensitiivisyyden tukimenetelmiä	23
3.2	Vanhemman sensitiivisyyden tukeminen käytännön interventioissa	31
3.3	Työntekijä-äiti -suhde	36
3.4	Yhteenveto	41
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	43
4.1	Teemahaastattelu aineistonhankintamenetelmänä	43
4.2	Haastatteluteemat	44
4.3	Laadullinen sisällönanalyysi	48
4.4	Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n ensikoti ja päiväryhmä Pikku-Miina opinnäytetyön kohteina	50
5	TYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSIA SENSITIIVISYYDEN TUKEMI- SESTA.....	53
5.1	Äidin sensitiivisyyden merkitys.....	53
5.2	Sensitiivinen ja ei-sensitiivinen äiti	54
5.3	Työntekijän ja äidin välinen suhde	57
5.4	Tukimenetelmät	59
5.5	Haasteet.....	61
5.6	Onnistumisen ja epäonnistumisen kokemukset	63
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	66
	LÄHTEET	76
	LIITTEET	82
	Liite 1. Haastateltaville annettu teema-alueuuttelo	82
	Liite 2. Teemahaastattelun teema-alueet ja niitä tarkentavat kysymykset	83

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Vauvan kiintyminen ensisijaiseen hoitajaansa rakentaa olennaisen pohjan hänen kehitykselleen (Salo 2003, 52). Turvallisuuden tunne ja perusluottamus muita ihmisiä kohtaan luodaan jo ensimmäisen ikävuoden aikana (Mäkelä, J. 2003, 30, 45; Salo 2003, 72; Silvén & Kouvo 2010, 84). Vauvaikäiset ovat erityisen haavoittuvia hoitajansa laiminlyönneille ja kaltoinkohtelulle (Glaser 2005, 69). Kiintymyssuhteen häiriöiden seuraukset ovat kauaskantoisia myöhemmälle mielenterveydelle, tunteiden säätelylle ja psyykkiselle kehitykselle (Silvén & Kouvo 2010, 84; Glaser 2005, 69). Kiintymyssuhteen eritasoisia häiriöitä voidaan kuitenkin korjata ja tukea vauvan ja äidin välistä kiintymyssuhdetta.

Varhaisen kiintymyssuhteen eli vauvan läheiseen ihmiseen muodostaman tunnesiteen rakentumiseen vaikuttaa ennen kaikkea vanhemman kyky vastata vauvan tarpeisiin oikealla tavalla (Silvén & Kouvo 2010, 70). Kiintymyssuhdeteorian mukaan turvallisen kiintymyssuhteen syntymisen tärkeimpiin edellytyksiin kuuluu vanhemman sensitiivisyys eli kyky ja halu vastaanottaa lapsen viestejä ja reagoida niihin riittävän ajoissa ja oikein (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall 1978). Tästä syystä valitsin opinnäytetyöni aihepiiriksi äidin sensitiivisyyden tukemisen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa. Vaikka äidin sensitiivisyydestä on tehty paljon tutkimuksia, työntekijöiden kokemuksia sensitiivisyyden tukemisesta ei ole juuri tutkittu. Tästä johtuen lähdin tutkimaan vauvatyöntekijöiden omakohtaisia kokemuksia ja näkemyksiä.

1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on lisätä ymmärrystä äidin sensitiivisyyden tukemisesta äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa työntekijöiden kokemusten kautta. Tavoitteena on kartoittaa ja tulkita Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n ensikodin ja päiväryhmä Pikku-Miinan työntekijöiden omakohtaisia kokemuksia äidin sensitiivisyyden tukemisesta varhaisessa kiintymyssuhteessa.

Opinnäytetyössä pyritään vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Minkälaiseksi työntekijät ymmärtävät äidin sensitiivisyyden merkityksen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa?
2. Minkälaisen työntekijän ja äidin välisen suhteen työntekijät kokevat tukevan äidin sensitiivisyyttä ja minkälaiseksi he kokevat oman roolinsa?
3. Miten työntekijät toimivat äidin sensitiivisyyttä tukiessaan ja millaisiksi he kokevat nämä tilanteet?

Opinnäytetyön päätavoitteena on tiedon ja ymmärryksen lisääminen äidin sensitiivisyyden tukemisesta työntekijän näkökulmasta. Pyrkimyksenä on, että pohtiessaan kokemuksiaan haastateltavat työntekijät tulevat tietoisemmiksi oman työnsä merkityksestä ja arvosta, joka mahdollistaa heidän oman ammatillisen kasvunsa. Työntekijöiden omien kokemusten kautta esiin tulevien ongelmien ja haasteiden pohjalta työntekijät voivat kehittää toimintaa, jolloin asiakkaat hyötyvät.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ja aineistonhankintamenetelmänä käytetään teemahaastattelua. Opinnäytetyössä haastatellaan neljää työntekijää ja haastatteluissa käytetään apuna nauhuria. Nauhoitettu aineisto litteroidaan analysointia varten. Haastatteluaineisto analysoidaan laadullisella sisällönanalyysillä.

1.4 Tutkimusraportin rakenne

Tutkimusraportin alussa esitellään opinnäytetyön teoreettinen viitekehys. Luvussa 2 perehdytään varhaiseen kiintymyssuhteeseen, kiintymyssuhteen varhaisiin tehtäviin, äidin reflektiivisyyteen ja sensitiivisyyteen sekä kiintymyssuhdemalleihin. Luvussa 3 esitellään erilaisia työntekijän käytettävissä olevia sensitiivisyyden tukimenetelmiä ja neljää erilaista käytännön interventiota, joissa tavoitteena on äidin reflektiivisen kyvyn ja sensitiivisyyden kehittyminen. Kolmannen luvun viimeisessä kappaleessa käsitellään työntekijä-äiti -suhdetta hyvän asiakassuhteen elementtien ja erilaisten vuorovaikutusorientaatioiden kautta.

Teoriaosuuden jälkeen luvussa 4 kerrotaan opinnäytetyön toteutuksesta: teemahaastattelusta aineistonhankintamenetelmänä, haastatteluteemojen johtamisesta tutkimuskysymyksistä ja käytetystä teoriasta, laadullisesta sisällönanalyysistä sekä lopuksi esitellään Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n ensikoti ja päiväryhmä Pikku-Miina, joiden työntekijät ovat tutkimuskohteena. Luvussa 5 esitellään ja analysoidaan haastatteluissa esiin tulleet työntekijöiden kokemukset ja näkemykset äidin sensitiivisyyden tukemisesta äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteesta. Luvussa 6, johtopäätökset ja pohdinta, vastataan opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin ja pohditaan haastateltavien kokemuksia, tutkimuksen luotettavuutta, eettisyyttä, onnistumista, merkitystä sekä jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 ÄIDIN JA VAUVAN VÄLINEN KIINTYMYSSUHDE

2.1 Varhainen kiintymyssuhde

John Bowlbyn 1950-luvulla luoma kiintymyssuhdeteoria kuvaa lapsen ja hänen ensisijaisen hoitajansa välillä tapahtuvaa prosessia, jonka seurauksena heidän välilleen syntyy läheinen tunneside (Broberg, Almqvist & Tjus 2005, 116; Brodén 2006, 30). Bowlby kuvaa teoriassaan kiintymyksen merkitystä ihmisen kehitykselle ja sitä, kuinka varhaislapsuudessa koetut erot, kaltoinkohtelu ja laiminlyönti voivat vaikuttaa merkittävästi lapsen myöhempään kehitykseen (Bowlby 1979, 127; Broberg ym. 2005, 119). Bowlbyn kiintymyssuhdeteorian taustalla vaikutti Charles Darwinin evoluutioteoria. Darwin oletti, että lajeille on kehittynyt miljoonien vuosien aikana käyttäytymistä, jonka tarkoituksena on edistää yksilön ja lajin mahdollisuuksia säilyä hengissä elinympäristössään. Bowlby oletti kiintymyskäyttäytymisen olevan niin ihmisissä kuin muissakin nisäkkäissä synnynnäisenä mekanismina. (Silvén & Kouvo 2010, 66.) Pohjimmiltaan kiintymyssuhdeteoriassa on siis kyse ihmisestä sosiaalisena eläimenä, joka tarvitsee muita ihmisiä elääkseen ja pysyäkseen hengissä (Broberg ym. 2005, 116).

Vauvan on siis kiinnyttävä hoivaajaansa selviytyäkseen hengissä. Lapsi kiintyy turvallisuuden tarpeensa vuoksi lähimpään saatavilla olevaan aikuiseen. Vauva kiintyy lähellä olevaan aikuiseen, vaikka tämä olisi laiminlyövä, etäinen tai jopa vihamielinen häntä kohtaan, jos parempaa kiintymyskohdetta ei ole saatavilla. (Sinkkonen 2003, 93.) Kiintymyssuhde syntyy kokemuksista, joita lapsi saa ollessaan vuorovaikutuksessa läheisten ihmisten kanssa. Ensimmäinen ihminen, johon vauva kiintyy, on yleensä hänen biologinen äitinsä, mutta se voi olla myös kuka tahansa muu, joka vastaa lapsen hyvinvoinnista ja hoidosta. Tutkimuksissa on todettu, että vauva voi muodostaa ensimmäisen elinvuotensa aikana rinnakkaisia kiintymyssuhteita moniin häntä hoivaaviin ihmisiin. (Silvén & Kouvo 2010, 71.)

Sensoriset aistimukset, kuten tuoksut, ihokontaktit ja kuulohavainnot ovat varhaisimpia vauvaa ja äitiä toisiinsa liittäviä kiintymisen elementtejä. Itku on yksi vauvan tärkeimmistä kiintymyskäyttäytymisen muodoista. Itku on luonteeltaan hälyttävää ja saa hoivaajan yleensä tulemaan lapsen luo. (Sinkkonen 2003, 93.) Tavallisesti äiti reagoi viivyttämättä vauvansa itkuun ja pyrkii selvittämään ja poistamaan itkun syyn, jos vain

mahdollista. Aina näin ei kuitenkaan ole, vaan äiti saattaa toimia lapsen kannalta arvaamattomasti, jolloin syiden ja seurausten ketjut jäävät kehittymättä lapsen mieleen. (Sinkkonen 2004.)

Lapsi pyrkii heti syntymästään lähtien jäsentämään kokemuksiaan ja luomaan niistä ennakoitavia syy-seuraussuhteita aistihavaintojensa ja proseduraalisen muistinsa avulla. Lapsi alkaa kokemustensa kautta suosia sellaista käytöstä, joka on tuonut hoivaajan varmimmin lähelleen. Vastaavasti lapsi välttää sellaista käytöstä, jonka hän on huomannut vievän hoivaajan pois luotaan. Vauvalle syntyy kokemusten kautta tiedostamattomia sisäisiä työskentelymalleja, jotka ohjaavat lapsen toimintaa ja käyttäytymistä tulevaisuudessa. Lapsen huomattua tietynlaisen käytöksen toimivan tietyissä tilanteissa hän pyrkii soveltamaan vastaavanlaista käyttäytymistä myös muissakin tilanteissa. (Sinkkonen 2004.) Nämä varhaiset kokemukset säätelevät lapsen odotuksia uusissa vuorovaikutustilanteissa (Silvén & Kouvo 2010, 67).

Vauva pelkää vaistonvaraisesti tiettyjä asioita, vaikkei hänellä olisikaan henkilökohtaisia kokemuksia niistä. Kiintymyskäyttäytyminen aktivoituu, jos vauva kokee menettäneensä yhteyden hoivaajaansa. (Silvén & Kouvo 2010, 71.) Esimerkiksi tilanteen ollessa tuttu ja turvallinen lapsi leikkii huolettoman näköisenä, jolloin vaikuttaa ehkä siltä, ettei lapsi välitä, onko vanhempi paikalla vai ei. Vanhemman läsnäolon tärkeyden lapselle kuitenkin todistaa se, että jos huoneeseen tulee vieras henkilö tai vanhempi poistuu huoneesta, lapsen kiintymyskäyttäytyminen aktivoituu. Lapsi haluaa tällöin heti lisää läheisyyttä vanhempaansa. Tällaisesta lapsen käyttäytymisestä tiedämme, että lapsi on kiintynyt vanhempaansa. (Broberg ym. 2005, 123.)

2.2 Kiintymyssuhteen varhaiset tehtävät

Turvallisuuden tunne on vauvalle ensisijaisen tärkeä, ja kiintymyssuhteen ensimmäisenä tavoitteena onkin tuottaa vauvalle tunne turvallisuudesta. Fyysisen läheisyyden ja kosketuksen merkitys pelkoa ja stressiä aiheuttavassa tilanteessa on vauvalle suuri. (Salo 2003, 52.) Jos aikuinen ei vastaa vauvan avunhuutoihin, vauva kokee kasvavaa pelkoa ja ahdistusta, koska kokee jäävänsä yksin. Tällaisissa tilanteissa turvallisesti kiintynyt vauva alkaa itkeä kovemmin ja pyrkii takertumaan hoitajaan yhä tiukemmin. (Silvén & Kouvo 2010, 71.) Turvattomasti kiintynyt vauva ei välttämättä pelottavassa tai uhkaa-

vassa tilanteessa enää hae turvaa hoivaajalta itkemällä. Esimerkiksi välttelevästi kiintynyt vauva on oppinut selviytymään itse epävarmuutta, pelkoa ja ahdistusta herättävistä tilanteista kehitystasonsa mukaisilla keinoilla. Vauva on oppinut estämään kielteisten tunteiden näyttämisen, koska hoivaaja on suhtautunut negatiivisesti niihin. (Hautamäki 2011, 35.)

Kiintymyssuhteen toisena varhaisena tehtävänä on vauvan vireystilan ja tunnetilojen säätely (Salo 2003, 53). Vauva sietää voimakkaita tunnetiloja aluksi vähän ja tarvitsee aikuista tyyntäjäksi ja lohduttajaksi. Hoivaajan autettua vauvaa selviytymään tunnekuohusta vauva uskaltaa vastaisuudessaakin näyttää tunteensa. Jos hoivaaja jättää lapsen selviytymään yksin stressistään, lapsi alkaa tukahduttaa tunteitaan, mikä aiheuttaa vauvalle entistä enemmän stressiä. (Sinkkonen 2004.)

Kolmas kiintymyssuhteen merkitys alkaa näkyä lapsen ensimmäisen ikävuoden loppuun mennessä vauvan kyvyssä ilmaista tahdonalaisesti tunteitaan ja välittää niitä ympäristölle. Vauva oppii vähitellen kommunikaation alkeet vuorovaikutustilanteissa toisten ihmisten kanssa. Vauva oppii odottamaan toisen aloitetta ja jatkaa omalla jokeltelullaan toisen lopettaessa. Näin vauvalle kehittyy perustunne omasta aktiivisesta minästä. Vauvan tarve oppia ja tutkia ympäristöä on mahdollista vain silloin, kun hänen kiintymisen tarpeensa on tyydytetty. Tämä on neljäs kiintymyssuhteen varhainen tehtävä. (Salo 2003, 53.)

2.3 Äidin reflektiivisyys ja sensitiivisyys

Varhaisessa vanhemmuudessa reflektiokyvyllä tarkoitetaan vanhemman kykyä pohtia lapsensa kokemuksia ja tunteita (Pajulo & Pyykkönen 2011, 71). Äiti pyrkii huomaamaan ja tulkitsemaan, mitä vauva tietyssä tilanteessa kokee (Pajulo 2004). Toisen ihmisen kokemuksista, haluista, toiveista ja tarkoitusperistä ei voi koskaan olla täysin varma, mutta reflektiokyky tarkoittaa ponnistelua kohti toisen ymmärtämistä. Jo pelkkä äidin pyrkimys ymmärtää vauvansa kokemuksia ja tunteita luo turvallisuuden tunnetta vauvalle (Slade 2005). Monet äidit pohtivat luonnostaan spontaanisti vauvansa kokemuksia, tunteita ja haluja, mutta jos tämä on riittämätöntä, seuraukset voivat olla vakavat. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 71–72.)

Äiti saattaa siirtää lapsensa koettavaksi omia traumaattisia ja käsittelemättä jääneitä hoivakokemuksiaan. Äiti siirtää näitä kokemuksia omalle lapselleen ilman, että hänellä on tietoista yhteyttä tähän tunnemuistoon. (Schulman 2011, 127.) Jos äiti ei pysty tavoittamaan vauvan todellisia tarpeita ja pyrkimyksiä, eikä osaa tulkita vauvan viestejä oikein, se voi aiheuttaa äidille lapsen käyttäytymisen väärintulkintoja, molemminpuolisia pettymyksiä, vuorovaikutusongelmia ja pahimmissa tapauksissa jopa laiminlyöntiä ja pahoinpitelyä (Pajulo & Pyykkönen 2011, 71–72).

Reflektiivisyys kuvaa äidin kykyä heijastaa oikealla tavalla takaisin lapselleen tämän oman tunnetilan ja kokemuksen, mikä on lapselle merkki siitä, että hänet on huomattu ja ymmärretty. Reflektiivinen äiti peilaa vauvalleen takaisin tämän tunnetilaa ja käyttäytymistä esimerkiksi hymyilemällä vauvalle, kun tämä hymyilee ja näyttämällä surulliselta, kun vauva itkee. Samanaikaisesti äiti laajentaa vauvan kokemusta kuvaamalla ääneen tilannetta tai asiaa, joka tuottaa vauvalle mielihyvää sillä hetkellä, tai ottamalla vauvan syliin ja lohduttamalla, vaikka samalla hän näyttää myös surulliselta. (Pajulo 2004.)

Toisaalta reflektiivisyys viittaa myös äidin kykyyn peilata omaa lapsuuden kokemustaan nykyhetkeen kypsällä tavalla. Hyvän reflektiivisen kyvyn omaava äiti kykenee havainnoimaan, ymmärtämään ja luomaan perspektiiviä omiin kokemuksiinsa. Reflektiiviselle ihmiselle on ominaista kyky asioiden monipuoliseen käsittelyyn ja yhdistelyyn, joka on merkki tunne-elämän rikkaudesta. (Pajulo 2004.)

Lapselle syntyvän turvallisuudentunteen kannalta vanhemman kyvyllä tai kyvyttömyydellä auttaa lasta pelkoa ja epävarmuutta herättävissä tilanteissa on merkittävä rooli (Sinkkonen 2003, 94). Turvallisuuden tunne on vauvalle ensisijaisen tärkeä, ja äidin kyvyllä vastata vauvan tarpeisiin on suuri merkitys kiintymyssuhteen syntymiselle (Salo 2003, 52; Kivijärvi 2003, 253). Äidin kykyä vastata vauvan tarpeisiin kutsutaan sensitiivisyydeksi, ja reflektiivinen kyky on sensitiivisyyden edellytys (Pajulo 2004). Äidin sensitiivisyyttä pidetään vauvan sosiaalisen käyttäytymisen, kaikinpuolisen kehityksen ja äidin ja vauvan välisen hyvän suhteen perustana. Äidin sensitiivinen käyttäytyminen luo siten pohjan äidin ja vauvan välisen kiintymyssuhteen syntymiselle. Varhaiset kiintymyssuhteet taas ovat perustana myöhemmille ihmissuhteille. (Kivijärvi 2003, 252–253.)

McElwain ja Booth-LaForce (2006) ovat tutkineet äidin sensitiivisyyden ja herkkyyden vaikutusta äidin ja vauvan välisen kiintymyssuhteen kehittymiselle. He tutkivat äidin kykyä vastata sekä vauvan ahdistukseen ja hätään että positiivisiin tunteisiin ja näiden merkitystä kiintymyssuhteen kehittymiselle. Tutkimuksessa selvisi, että molempiin vastaaminen on todella tärkeää turvallisen kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta. Tutkimuksessa selvisi, että pienelle vauvalle (n. 6kk) on ensiarvoisen tärkeää, että äiti reagoi ja vastaa oikealla tavalla hänen ahdistukseensa ja hätäänsä. Vauvan iän karttuessa äidin kyvyllä vastata vauvansa positiivisiin tunteisiin näytti tutkimuksen mukaan olevan yhä suurempi merkitys.

Sensitiivinen äiti tunnistaa vauvan viestejä ja osaa vastata niihin tarkoituksenmukaisesti ja nopeasti. Sensitiivinen äiti ymmärtää ja osaa tulkita vauvansa tunnetiloja, suhtautuu myönteisesti vauvansa toimintaan, ei vaadi vauvalta sellaisten taitojen hallitsemista tai oppimista, joihin vauva ei ole vielä valmis, osaa asettaa rajat vuorovaikutustilanteissa, on aidosti kiinnostunut vauvastaan, on emotionaalisesti vauvansa saatavilla ja osaa viritäytyä vauvansa tunnetilaan. Äidin emotionaalinen saatavilla olo ja viritäytyminen lapsen tunnetilaan näkyy äidin kykynä heijastaa lapsen tunteita ja käyttäytymistä toistamalla, katsomalla, vahvistamalla tunnetta ja/tai käyttäytymistä tai hyväksymällä, rohkaisemalla, kiittämällä ja/tai nimeämällä lapsen tunnetiloja. (Kivijärvi 2003, 253–254.)

Sensitiivinen äiti osaa suhtautua oikealla tavalla myös lapsen negatiiviseen ja välinpitämättömyyden käyttäytymiseen, mikä kertoo äidin kyvystä erillisyyteen vauvansa kanssa. Vauva saattaa esimerkiksi olla kiinnostunut eri virikkeestä, kuin mitä äiti hänelle tarjoaa, mutta sensitiivinen äiti ei loukkaannu tästä, vaan rohkaisee vauvaa jatkamaan oman kiinnostuksen kohteensa kanssa. Sensitiivinen äiti ei siis pidä vauvan omaa itsenäistä toimintaa välinpitämättömyyden merkinä tai häneen kohdistuvana ”ilkeilynä”. (Kivijärvi 2003, 253.)

Äidin aito osallisuus ja sitoutuneisuus vauvan kanssa olemiseen ovat vauvalle tärkeitä, sillä ne tuovat vauvalle tunteen huomatuksi ja kuulluksi tulemisesta. Huomatuksi tuleminen luo pohjan oman minuuden kehitykselle. (Kivijärvi 2003, 252.) Äidin kyky ennakoida vauvan käyttäytymistä auttaa äitiä olemaan sensitiivinen ja läsnä vauvalleen, jolloin vuorovaikutus helpottuu ja äidin luottamus omiin kykyihinsä vahvistuu (Slade 2005). Äidin ja vauvan välisen vuorovaikutuksen vastavuoroisuus näkyy siinä, että vauvan hymyillessä ja jokeltaessa äiti hymyilee takaisin ja vastaa vauvalle, silittelee ja ta-

puttelee ja nostaa ehkä syliinsä. Äidin käyttäytyminen vahvistaa vauvan tunnetta siitä, että hänestä välitetään. (Bowlby 1997, 246.) Hoivaaja osoittaa näin vauvalle hoivakäyttäytymistä, ja tällainen vastavuoroisuus vahvistaa äidin ja vauvan välistä kiintymyssuhdetta. Vauva oppii luottamaan, että äiti tulee apuun aina tarvittaessa. (Silvén & Kouvo 2010, 73.)

Äidin sensitiivisyyden juurien katsotaan olevan äidin omassa lapsuudessa (Fonagy, Steele, Steele, Moran & Higgitt 1991). Sternin (1995) mukaan sensitiivisyys on kokonaisvaltainen ominaisuus, jonka äiti on omaksunut jo omalta äidiltään ollessaan lapsi. Kokemus sensitiivisyydestä on tullut äidille siis oman äidin kautta. Sternin näkemyksen mukaan tämä tieto kulkee äidille kahta eri väylää pitkin. Äiti voi ensinnäkin tavoittaa mielikuvan todellisista kokemuksista, kun hänen oma äitinsä on hoitanut häntä. Toiseksi äidin oman äidin kertomukset vuorovaikutuksesta ja niihin liittyvistä tunteista vaikuttavat äidin tapaan omaksua äidin rooli omalle lapselleen. Oman äidin kertomukset luovat tuoreelle äidille uskoa siihen, että hän selviää vauvan kanssa vaikeiden aikojen yli, kun hänen oma äitinsäkin on selvinnyt. (Kivijärvi 2003, 255–256.) Sladen, Grienbergerin, Bernbachin, Levyn ja Lockerin (2005a) tutkimus osoitti, että vanhemman reflektiivisen kyvyn ja lapsen kiintymyksen välillä on vahva yhteys ja, että vanhemman reflektiivisellä kyvyllä on keskeinen merkitys nimenomaan kiintymyssuhdemallin välittymisessä sukupolvelta toiselle.

Äidin ja vauvan välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa tapahtuu paljon muutoksia vauvan ensimmäisen ikävuoden aikana, kun vauvan sosiaalinen käyttäytyminen kehittyy. Feldman, Greenbaum, Mayes ja Erlich (1997) ovat havainneet äidin sensitiivisyyden vähenevän samalla, kun vauvan sosiaalisessa käyttäytymisessä tapahtuu muutoksia. Nämä muutokset äidin sensitiivisyydessä johtuvat vauvan normaalista kehityksestä kohti suurempaa itsenäisyyttä. (Kivijärvi 2003, 257.)

Kivijärvi (2003, 257–258) on puolestaan havainnut tutkimuksessaan, että äidin sensitiivisyys ei niinkään vähene vauvan kehittyessä, vaan äidin sensitiivisyys vain muuttuu toisen luonteiseksi. Kivijärvi on todennut tutkimuksessaan, että äidin sensitiivinen käyttäytyminen on suhteellisen kokonaisvaltainen ja pysyvä ominaisuus vauvan ensimmäisen ikävuoden aikana. Ainsworth ym. (1978) ja Isabella (1993) ovat myös painottaneet äidin sensitiivisyyden olevan hyvin pysyvä ominaisuus, vaikka sen on todettukin muuttavan muotoaan vauvan kehittyessä. Äidin sensitiivisyyden pysyvyys tai muuttuminen

määritellään eri tutkimuksissa monin tavoin, ja esimerkiksi Bornstein ja Tamis-LeMonda (1990) ja Crockenberg ja McCluskey (1986) ovat omissa tutkimuksissaan havainneet, ettei äidin sensitiivisyys ole kovin pysyvä ominaisuus. (Kivijärvi 2003, 257–258.)

Äidin kokemat vaikeudet ja toisilta ihmisiltä saatu tuki vaikuttavat vauvan kehityksen ohella äidin sensitiivisyyden pysyvyyteen ja muuttumiseen. Äidin saadessa riittävästi tukea läheisiltään hän jaksaa paremmin keskittyä vauvansa tarpeisiin myös vaikeina aikoina. Kivijärvi totesi suomalaisia äitejä ja vauvoja koskevassa tutkimuksessaan, että äidin omalta äidiltään saama tuki oli ensisijaisen tärkeä vauvan ensimmäisen ikävuoden aikana. Aina äidin ei ole kuitenkaan mahdollista saada tukea omalta äidiltään tai lähisukulaisiltaan. Sosiaalisen tuen avulla äidillä on paremmat mahdollisuudet olla sensitiivinen ja jaksaa myös vaikeina aikoina. (Kivijärvi 2003, 258.)

Tutkimuksissa on ilmennyt, että sosiaalisen tuen puutteen lisäksi erityisesti erilaiset mielenterveysongelmat, traumaattiset kokemukset ja päihdeongelmat, ovat riskitekijöitä äidin sensitiiviselle kyvyllä (Niemelä, Siltala & Tamminen 2003). Seuraavaksi käsittelem näitä riskitekijöitä. Mielenterveysongelmista käsittelem masennusta ja sen vaikutusta äidin sensitiivisyydelle masennuksen yleisyyden vuoksi. Ensi- ja turvakotien liiton päiväryhmätoimintaa kuvaavan teoksen mukaan monet äidit hakeutuvat päiväryhmään masennuksensa vuoksi. Suurella osalla näistä äideistä on ollut masennusta tai alakuloisuutta jo ennen raskautta tai synnytystä ja vain pienellä osalla masennus on puhjennut ensimmäistä kertaa lapsen syntymän jälkeen. (Uusitalo, Hulkko, Mikkonen, Ojala-Holm, Siltala & Heinonen 2005, 28.)

Masentunut äiti

Äidin masennus välittyy äidin ja vauvan väliseen vuorovaikutukseen ja lapsen kehitykseen masentuneen äidin vähentyneen sensitiivisyyden ja psyykkisen poissaolon vuoksi. Masentunut äiti on usein passiivinen vuorovaikutuksessa vauvansa kanssa. Äiti ei pysty ennakointiin suhteessa vauvaansa joko vuorovaikutustilannekohtaisesti ja/tai lapsen kulloisenkin kehitysvaiheen kannalta. (Sarkkinen 2003, 292.)

Masentunut äiti on uupunut, eikä sen vuoksi pysty lukemaan vauvansa viestejä. Äidillä ilmenee ongelmia vauvan viestien havaitsemisessa ja tulkinnassa, oman toiminnan mukauttamisessa tehdyn tulkinnan mukaiseksi ja tehdyn tulkinnan ja sitä vastaavan toi-

minnan ajoituksessa sekä johdonmukaisuudessa. (Sarkkinen 2003, 292.) Siinä, missä niin sanottu normaali äiti on sensitiivinen, joustava ja tarkkaavainen, masentuneella äidillä on ongelmia saada vastavuoroisuutta onnistumaan vauvansa kanssa, ja toiminnan koordinointi on hankalaa (Mäkelä, S. 2003, 314).

Masentunut äiti ei kykene olemaan aidosti kiinnostunut vauvastaan. Ajoittain masentunut äiti saattaa syyllisyyden tunteen motivoimana ylliyrittää korvata läheisyyden puutetta, kun havaitsee, ettei ole pystynyt olemaan tarpeeksi läsnä vauvalleen. Masentunut äiti on siis vuorovaikutuksessa vauvansa kanssa välillä passiivinen ja välillä taas tunkeileva, jolloin toimintaa leimaa väkinäisyys. Vauvan ja äidin vastavuoroisuus ei toimi, kun äiti ei jaksa huomioida lastaan. (Sarkkinen 2003, 292.) Äidin leikillisyydessä ja kyvyssä matkia vauvaansa on puutteita. Katsekontaktia ja positiivista tunneilmaisua on masentuneen äidin ja vauvan vuorovaikutuksessa liian vähän. Äidin ja vauvan välisen vuorovaikutuksen rytmisyys ja yhteensovittaminen eivät onnistu, vaan syntyy negatiivisia vuorovaikutushetkiä, mikä lisää äidin epäonnistumisen kokemuksia. (Mäkelä, S. 2003, 314.)

Yleensä masentunut äiti kyllä sisimmässään tietää, mitä hänen pitäisi tehdä, muttei jaksa virittäytyä vauvaansa. Hän ei välttämättä havaitse vauvansa itkevän tai ei vain jaksa reagoida siihen. Masentunut äiti ei pysty eläytymään vauvansa maailmaan. Äiti saattaa katsoa vauvansa kasvojen ohi jonnekin kaukaisuuteen tavoittamatta vauvan katsetta, ja esimerkiksi ruokailuhetket ovat masentuneen äidin ja vauvan välillä ilottomia ja kylmiä. (Siltala 2003b, 33.)

Masentuneella äidillä on kielteinen kuva vauvastaan, eikä äiti osaa iloita vauvasta, ja vuorovaikutus on näin ollen negatiivisesti latautunutta. Äiti on usein pettynyt itseensä ja omiin tunteisiinsa vauvaansa kohtaan. Äidiltä jäävät huomaamatta vuorovaikutuksen toimivat, hyvät ja palkitsevat puolet, koska hän ei kykene saamaan niistä sisäistä palautetta. (Sarkkinen 2003, 292.)

Vakavasti masentunut äiti ei osaa antaa arvoa itselleen eikä vauvalleen. Äidin syli on vauvalle kylmä ja saavuttamaton. Äiti on kuin kuollut sisältäpäin, eikä pysty olemaan lapselleen läsnä tai vastaamaan vauvansa viesteihin. Äidin tyhjyyden takana katsotaan olevan äidin kokema suuri tuska, joka kumpuaa äidin omista varhaisista hylkäämisen, avuttomuuden ja häpeän kokemuksista. Vauva itsessään ja erityisesti vauvan riippuvuus

äidistä, voimakkaat tunneilmaukset ja nopeasti raivoksi ja paniikiksi muuttuva hätä uhkaavat herättää äidissä raivon tunteita. Näitä tunteita välttääkseen äiti on valinnut liikkumattomuuden. Hän on niin peloissaan, ettei pysty toimimaan. (Mäkelä, S. 2003, 308–309.)

Monet vakavasti masentuneet äidit yrittävät kuitenkin torjua viimeiseen asti vauvaansa kohdistuvia vihamielisiä ajatuksia. Tämä kuitenkin vaikeuttaa äidin vuorovaikutusta vauvan kanssa. Äiti ei pysty esimerkiksi katsekontaktiin tai läheisyyteen vauvan kanssa, sillä hän joutuu suojelemaan vauvaa itseltään. Vauva ei saa vakavasti masentuneelta äidiltään läheisyyttä ja lämpöä, joita tarvitsisi kipeästi. Äidin vakava masennus voi olla vauvalle jopa hengenvaarallista. (Mäkelä, S. 2003, 309.)

Traumatisoitunut äiti

Traumatisoitunut äiti saattaa olla poissaoleva, aivan kuin vauvalla ei olisi äitiä ollenkaan (Siltala 2003a, 273). Äiti, joka on omassa lapsuudessaan kokenut laiminlyöntiä, väkivaltaa ja seksuaalista hyväksikäyttöä voi toisaalta idealisoida ja toisaalta nähdä oman elämänsä vauvansa kanssa synkkänä ja toivottomana (Suokas-Cunliffe 2005, 63). Äiti saattaa tulkita vauvansa viestejä omista huonouden ja riittämättömyyden tunteistaan käsin. Hän voi esimerkiksi tulkita jostakin vauvan viestistä, ettei vauva välitä hänestä, koska hän on niin huono ja paha äiti. Ruumiillista väkivaltaa lapsuudessaan kokeneet äidit ovat yleensä avuttomia vauvansa hoidon jäsentelyssä. He kadottavat helposti ajantajunsa ja heidän on vaikeaa lukea vauvansa viestejä ja vastata niihin. (Siltala 2003a, 273–274.)

Traumatisoitunut äiti ei näe äitiytensä ja vauvansa hyviä ja palkitsevia puolia (Siltala 2003a, 273). Lapsena traumatisoitunut äiti haluaa olla omalle lapselleen erilainen vanhempi kuin hänen omat vanhempansa ovat olleet hänelle. Tämän vuoksi äidillä on kohtuuttomat vaatimukset itseään kohtaan. (Suokas-Cunliffe 2005, 63.) Syyllisyys sävyttää äidin suhdetta vauvaan, ja äiti on joko sen lamauttama tai sitten hän vaatii itseltään täydellisyyttä (Siltala 2003a, 273).

Päihdeongelmainen äiti

Päihderiippuvaisen äidin psyykinen oireilu vaikuttaa kaikkein eniten hänen kykyynsä hoitaa vauvaa. Äidin päihdehakuinen käyttäytyminen, retkahdukset, hoitajaksojen aihe-

uttamat erot vauvasta ja somaattiset ongelmat sekä päihtyneen äidin vähäinen ja epäjohdonmukainen reagointi vauvan viesteihin vaikuttavat myös paljon äidin ja vauvan suhteeseen. Päihdeongelmista kärsivillä äideillä on usein epäjohdonmukaisia ja lapsen ikätasoa vastaamattomia odotuksia koskien vauvansa käyttäytymistä. Äidin fyysinen ja emotionaalinen huolenpito on epäjohdonmukaista ja epätasaista, eikä äiti pysty vastaamaan sensitiivisesti lapsensa viesteihin, ja hänen on vaikeaa pitää vauva mielessään. (Savonlahti, Pajulo & Piha 2003, 328.) Vuorovaikutukseen syntyy jännitettä, joka voi johtaa noidankehään: äidin ja vauvan vetäytymiseen vuorovaikutuksesta, äidin turvautumiseen päihteisiin ja pahimmillaan vauvan laiminlyöntiin ja pahoinpitelyyn (Pajulo & Kalland 2006).

2.4 Kiintymyssuhdemallit

Mary Ainsworth, yhdysvaltalainen psykologi, kehitti Bowlbyn näkemysten inspiroimana vierastilanne-tutkimusmenetelmän tutkiakseen yksilöllisiä eroja, joita ilmenee yksi-vuotiaiden lasten kiintymyssuhteessa äitiinsä (Hautamäki 2005, 35). Menetelmän avulla voidaan tutkia, miten lapsi toimii turvallisuuden tunnettaan uhkaavassa tilanteessa, ja kuinka lapsi käyttää äitiään turvakseen tilanteen stressaavuuden lisääntyessä (Hautamäki 2011, 34). Kiintymyssuhdemallit jakautuvat turvalliseen kiintymyssuhteeseen ja turvattomiin kiintymyssuhteisiin (välttelevä, ristiriitainen, jäsentymätön) (Sinkkonen 2003, 95–96).

Turvallinen kiintymyssuhde

Turvallisesti kiintynyt lapsi on elänyt ympäristössä, jossa asiat ovat tapahtuneet riittävän johdonmukaisesti ja ennakoitavasti (Sinkkonen 2011b). Bowlbyn kollega Winnicott puhuikin käsitteestä riittävän hyvä vanhemmuus, joka tarkoittaa, että vanhempien ei tarvitse olla täydellisiä, jotta heidän lapselleen muodostuisi turvallinen kiintymyssuhde heihin. Riittää, että he ovat tarpeeksi hyviä. Riittävän hyvä hoitaja huolehtii lapsen perustarpeista kuten ravinnosta, unesta, lämmöstä, puhtaudesta ja suojasta. Hän myös vastaa kohtalaisen herkkätunteisesti ja ennakoitavasti lapsen viesteihin. (Broberg ym. 2005, 120.)

Turvallisesti kiintyneellä lapsella on ollut kokemuksia siitä, että hoivaaja on ollut saatavilla tarpeen vaatiessa (Silvén & Kouvo 2010, 75). Tunteiden ilmaiseminen on johtanut

hoivaajan myötätuntoiseen lähestymiseen ja sitä seuraavaan huojennukseen. Turvallisesti kiintyneet lapset ovat oppineet käyttämään ihmissuhteissaan sekä järkeä että tunteita. (Sinkkonen 2011b.) Turvallisesti kiintyneet vauvat ovat kiinnostuneita tutkimaan ympäristöään ja ilahtuvat vanhempansa paluusta lyhyenkin eron jälkeen (Silvén & Kouvo 2010, 75). Vauvalla on kokemus siitä, että voimakkaat tunteet, niin positiiviset kuin negatiivisetkin, ovat tuoneet hoivaajan lähelle (Sinkkonen 2011b). Leerkesin, Paradén ja Gudmundsonin (2011) tuore tutkimus vahvisti aikaisempien tutkimusten tuloksia, joiden mukaan äidin positiivinen reagointi vauvan itkuun vahvistaa turvallisen kiintymyssuhteen muotoutumista ja päinvastoin.

Vanhemman tärkeänä tehtävänä on kiintymyssuhdeteorian mukaan toimia lapselleen turvallisena tukikohtana. Tämä tarkoittaa vanhemman huolenpitokykyyn kuuluvaa kahden tekijää: olla lapselle tukikohtana hänen tutkiessaan maailmaa ja toimia ”turvasatamana”, johon lapsi voi palata uhkaa tai vaaraa kokiessaan. Turvallisesti kiintyneillä lapsilla on sisäinen varmuus siitä, että he voivat aina tarpeen tullen palata suojaan ”turvasatamaan”. (Broberg ym. 2005, 129.) Turvallisesti kiintyneiden vauvojen äidit ovat kaikkein sensitiivisimpiä eli herkimpiä lastensa viesteille. He vastaavat vauvansa viesteihin nopeasti, johdonmukaisesti ja asianmukaisesti. (Hautamäki 2011, 35.) Laranjo, Bernier ja Meins (2008) ovat tutkineet äitien sensitiivisyyden yhteyttä kiintymyssuhteeseen. Tutkimustulokset vahvistivat, että äidin toimiessa sensitiivisesti vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa hänellä on riittävän hyvä kyky pohtia lapsensa kokemusta ja mieltä, mikä johti lapsen turvalliseen kiintymismalliin. Fonagy ym.(1991) ovat todenneet tutkimuksessaan lapsen kiintymyssuhteen olevan poikkeuksetta turvaton, jos äidin reflektiivinen kyky on heikko.

Välttelevä kiintymyssuhde

Välttelevästi kiintyneiden vauvojen äidit ovat Ainsworthin havaintojen mukaan johdonmukaisesti epäsensitiivisiä vauvojensa viesteille (Hautamäki 2011, 35). Lapselle on muodostunut tarve luottaa itseensä, sillä hän ei ole saanut läheisyyttä samalla tavoin kuin turvallisesti kiintyneet (Silvén & Kouvo 2010, 76). Hän on oppinut selviytymään itse epävarmuutta, pelkoa ja ahdistusta herättävistä tilanteista (Sinkkonen 2011b). Näin ollen välttelevästi kiintynyt lapsi ei osoita tarvetta käyttää vanhempansa turvallisena tukikohtana (Broberg ym. 2005, 130).

Jos äiti reagoi lapsensa tunteisiin esimerkiksi kiukkuun, pelkoon tai lohdun tarpeen osoittamiseen negatiivisesti, lapsen on opittava estämään näiden tunteiden ilmaisu eli opittava itse säätelemään niiden ilmaisua kehitystasonsa mukaisilla keinoilla. Esimerkiksi välttämiskäyttäytyminen äitiä kohtaan auttaa lasta tukahduttamaan äitiin suuntautuvaa tarvettaan. (Hautamäki 2011, 35.) Välttelevästi kiintynyt lapsi on näin oppinut estämään kielteisten tunteiden näyttämisen. Lapsi pyrkii miellyttämään aikuisia ja siirtää omat tunteensa ja tarpeensa taka-alalle. (Sinkkonen 2011b.) Välttelevästi kiintynyt lapsi ei hae vanhemman läheisyyttä lyhyen eron jälkeen, eikä näytä ilahtuvan vanhemmansa näkemisestä, vaikka olisi hetkeä aiemmin itkenyt lohdottomasti itsekseen (Silvén & Kouvo 2010, 77).

Ristiriitainen kiintymyssuhde

Ristiriitaiseen kiintymyssuhteeseen on johtanut hoivaajan epä johdonmukainen ja vaikeasti ennakoitavissa oleva käytös. Ristiriitaisesti kiintyneiden lasten äidit vahvistavat satunnaisesti lapsensa kielteisten tunteiden ilmaisua. Välillä he esimerkiksi nauravat lapsen osoittaessa kiukkuaan, välillä jättävät sen huomiotta ja joskus taas suuttuvat. Ristiriitaisesti kiintyneiden lasten äidit ovat siis vaihtelevasti epäsensitiivisiä lapsensa tarpeille. Välillä äiti toimii omien tarpeidensa ja toisinaan taas lapsensa tarpeiden mukaisesti. Näin lapsi ei pysty ennakoimaan mitenkään äitinsä käyttäytymistä. (Hautamäki 2011, 36.)

Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi elää arvaamattomassa maailmassa, jonka vaaroja vastaan hänellä ei ole suojautumiskeinoja. Lapsi ei opi, että hän voisi omilla viesteillään säädellä vuorovaikutusta vanhemman kanssa. Hän on siis lähinnä vanhemman mielivallan armoilla. (Broberg ym. 2005, 131.) Tämän vuoksi lapsi käyttäytyy tunnepitoisesti, provokatiivisesti ja manipulatiivisesti. Vauva saattaa ahdistua voimakkaasti joutuessaan eroon vanhemmastaan, koska pelkää, ettei vanhempi tule enää takaisin. (Sinkkonen 2011b.) Vanhemman palatessa vauvan luo vauva saattaa käyttäytyä hyvin ristiriitaisesti. Vauva saattaa odottaa vanhemmansa läheisyyttä, muttei itse tee minkäänlaista aloitetta, tai hän takertuu vanhempaansa, mutta hetken kuluttua torjuu vanhemman läsnäolon. (Silvén & Kouvo 2010, 77.) Osa ristiriitaisesti kiintyneistä lapsista kääntää kiintymistarpeensa niin sanotusti täysille. Tällöin lapsi vahtii huolissaan vanhemmansa jokaista liikettä ja takertuu vanhempaan saadakseen tarvitsemaansa läheisyyttä, jota hän tarvitsee varmistaakseen itselleen turvan vaaran uhatessa. (Broberg ym. 2005, 131.)

Jäsentymätön kiintymyssuhde

Ainsworthin oppilas Mary Main löysi tutkijakollegoidensa kanssa vierastilannemennettelmän avulla vielä yhden kiintymystyyppin, jäsentymättömän/organisoiutumattoman kiintymyssuhteen (Austrian & Mandelbaum 2008, 380). Jäsentymätön kiintymyssuhde voi näyttäytyä hyvin monella tapaa. Nämä vauvat eivät olleet löytäneet toimivaa kiintymyskäyttäytymisen tapaa, vaan vaikuttivat hämmentyneiltä. Sen enempää välttelevä kuin ristiriitainenkaan toimintatapa ei ollut tuottanut lapselle turvallisuutta. (Sinkkonen 2003, 96.)

Jäsentymättömän kiintymyssuhteen syntymiseen on voinut johtaa vanhemman pelokas tai jopa pelottava käytös arjen vuorovaikutus- ja hoivatilanteissa (Sinkkonen 2011b). Jäsentymättömästi kiintyneen lapsen ja hänen vanhempansa vuorovaikutusta leimaa vahvasti pelko. Kiintymisen perimmäisenä tarkoituksenaahan on taata lapselle vaaran uhatessa riittävä läheisyys suojelemaan aikuiseen. Lapsen kiintymysjärjestelmä aktivoituu, kun häntä uhkaa jokin vaara. Entä jos lapsen kiintymyskohde on sama kuin se, joka aiheuttaa lapselle pelkoa – eli juuri se, joka aktivoi lapsen kiintymysjärjestelmän? (Broberg ym. 2005, 131–132.) Tällaisissa tilanteissa pelko valtaa vauvan kiintymysjärjestelmän ja estää häntä hakemasta hoivaajan läheisyyttä, vaikka hän tarvitsisi sitä kipeästi (Sinkkonen 2011a, 259). Kiintymysjärjestelmä työntää lasta lähelle vanhempaa, mutta toisaalta, mitä lähemmäksi lapsi tulee uhkaavaa ja pelottavaa vanhempaa, sitä enemmän häntä pelottaa. Lapsi joutuu tällöin vaikeaan ristiriitatilanteeseen, ja tällaisten tilanteiden toistuessakin usein voi seurauksena olla jäsentymätön kiintyminen. (Broberg ym. 2005, 132.)

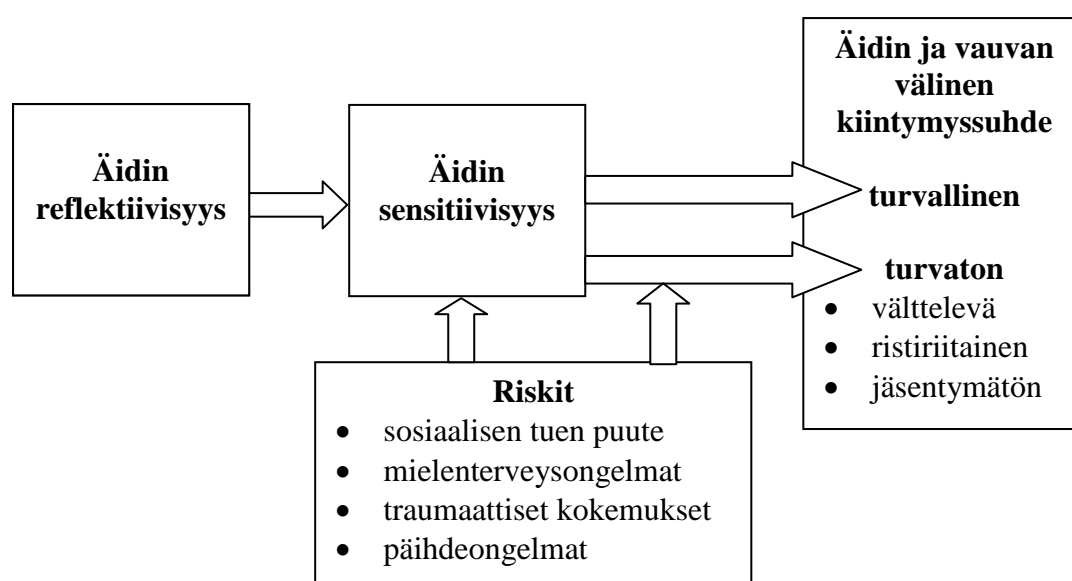
Jäsentymättömästi kiintyneet vauvat ovat tavallisesti perheistä, joissa he ovat kokeneet toistuvia traumoja ja menetyksiä, kuten laiminlyöntiä ja pahoinpitelyä, perheväkivaltaa, alkoholismia tai vanhemman vakavaa masennusta (Silvén & Kouvo 2010, 78). Riskiryhmässä ovat myös lapset, joiden vanhemmilla on vaikeita käsittelemättömiä kokemuksia ja traumoja (Broberg ym. 2005, 132). Esimerkiksi äidillä, joka on omassa lapsuudessaan kokenut laiminlyöntiä, väkivaltaa ja seksuaalista hyväksikäyttöä, on usein ollut jäsentymätön kiintymyssuhde omiin vanhempiinsa. Tämä kiintymyssuhdemalli siirtyy helposti sukupolvelta toiselle eli äiti siirtää oman jäsentymättömän kiintymyssuhteensa omalle lapselleen. (Suokas-Cunliffe 2005, 63.)

Traumatisoituneet vanhemmat tulkitsevat helposti väärin vauvansa viestejä ja reagoivat niihin pelokkaasti tai jopa aggressiivisesti. Näille vanhemmille on yhteistä se, että lapsen itkuna ja takertumisena ilmenevä tunneperäinen signaali herättää vanhemmassa jotakin sellaista, johon hän reagoi. Käsittämättömäksi vanhemman käyttäytymisen tekee lapselle se, että vanhempi ei reagoi lapsen todelliseen viestiin vaan omaan käsittelemättömään kokemukseensa. Osa vanhemmista pelästyy tällaisissa tilanteissa omaa sisäistä kokemustaan, ja lohtua ja suojaa hakeva lapsi kokee pelokkaan vanhemman uhkana. (Broberg ym. 2005, 132–133.)

Jäsentymätön kiintymysmalli voi näkyä vauvan ristiriitaisena käyttäytymisenä. Vauva esimerkiksi hakee ensin hoivaajan läheisyyttä voimakkaasti pyrkimällä syliin, mutta hetkessä hän välttelee läheisyyttä ja jähmettyy paikoilleen. Vauvan käytöstä voi leimata kaavamaisesti toistuvat toiminnot tai omituiset asennot. Vauva saattaa esimerkiksi lyödä päätänsä seinään, heijata itseään, jähmettyä pitkäksi ajaksi paikoilleen tai liikkua hyvin hitaasti vanhemman tultua lapsen luokse lyhyenkin eron jälkeen. Osa vauvoista näyttää selvästi pelkäävän vanhempansa. (Silvén & Kouvo 2010, 77–78.)

2.5 Yhteenveto

Seuraavassa on yhteenvetokuvio, johon on tiivistetty äidin ja vauvan välisen kiintymyssuhteen rakentumisen keskeiset elementit.

KUVIO 1. Äidin ja vauvan välisen kiintymyssuhteen rakentuminen

Äidin ja vauvan välisen turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisen keskeiset edellytykset ovat äidin reflektiivinen kyky ja sen ilmeneminen sensitiivisenä käyttäytymisenä. Äidin reflektiokyvyllä tarkoitetaan kykyä pohtia vauvan kokemuksia ja tunteita. Reflektiivinen kyky on sensitiivisyyden edellytys. Sensitiivinen äiti tunnistaa vauvan viestejä ja osaa vastata niihin tarkoituksenmukaisesti ja nopeasti. Erilaiset riskitekijät (mm. sosiaalisen tuen puute, mielenterveysongelmat, traumaattiset kokemukset, päihdeongelmat) saattavat vaikuttaa äidin sensitiivisyyteen kielteisesti siten, että äidin ja vauvan välille muodostuu turvaton kiintymyssuhde.

3 ÄIDIN SENSITIIVISYYDEN TUKEMINEN

3.1 Sensitiivisyyden tukimenetelmiä

Vauvatyöntekijällä on monia tapoja auttaa äitiä huomioimaan vauvaa ja toimimaan vauvan kanssa. Äiti ei voi olla sensitiivinen, jos hän ei kykene ymmärtämään ja lukemaan vauvaansa. Äidin sensitiivisyyden lisääntymisen on todettu olevan riippuvainen siitä, kuinka hyvin työntekijä on kyennyt vahvistamaan äidin reflektiivistä kykyä (Goyette-Ewing, Slade, Knoebber, Gilliam, Truman & Mayes 2002; Slade 2002). Työntekijät eivät voi opettaa äitiä äidiksi, mutta he voivat auttaa äitiä pohtimaan ja tutkimaan sekä vauvaa että itseään, kummankin tunnetta ja käyttäytymistä ja niiden yhteyttä. Tällöin äiti oppii ymmärtämään paremmin omaa lastaan ja itseään äitinä. (Jaskari 2008, 128.)

Työntekijän vauvanhoitoon liittyvä ohjaus voi siis jäsentyä äidin omaksi osaamiseksi vasta, kun äiti tavoittaa vauvansa emotionaalisella tasolla. Työntekijät eivät pysty opettamaan äitiä sensitiiviseksi samalla tavalla, kuin he voivat opettaa äidille vaikkapa vaipanvaihdon. (Jaskari 2008, 128.) Äidin sensitiivistä kykyä herätellessä pelkkä äidin toiminnalla ohjaaminen ei riitä, vaan työntekijältä vaaditaan reflektiivistä työtötta ja omaa reflektiivistä kykyä ja sen kehittämistä (Hyytinen 2008, 106).

Seuraavaksi esitellään työntekijän käytettävissä olevia sensitiivisyyden tukimenetelmiä. Käsiteltävät tukimenetelmät mainitaan keskeisinä työvälineinä kirjallisuuden lisäksi myös Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n sisäisessä raportissa ”Varhaisen vuorovaikutuksen tukemisen työn malli”.

1. Havainnointi
2. Työntekijä vauvan tulkkina
3. Vauvan kuuntelu yhdessä äidin kanssa
4. Toiminnalla ohjaus ja mallintaminen
5. Läsnä olo ja kannattelu
6. Ilon jakaminen yhdessä
7. Video-ohjaus

Havainnointi

Työntekijän havainnointitaidot ovat tärkeitä äitien ja vauvojen kanssa työskennellessä. Vauvahavainnointi luo pohjan äidin ja vauvan välisen vuorovaikutuksen tukemiselle.

Vauvahavainnointi auttaa työntekijää herkistymään sekä äidin että vauvan ilmaisuihin. Työntekijä etsii, vahvistaa ja tukee vauvan viestejä äidille ja auttaa äitiä löytämään lapsensa, havainnoimaan vauvaansa, tulkitsemaan vauvansa viestejä ja etsimään niihin sopivia vastauksia. Työntekijän omat havainnot äidistä ja vauvasta mahdollistavat äidin reflektiivisen kyvyn ja sitä kautta sensitiivisyyden kehittymisen tukemisen. Äidistä ja vauvasta tekemiensä havaintojen kautta työntekijä saa suunnan omalle työlleen: miten hän voi tukea juuri tämän äidin sensitiivisyyttä ja sitä kautta vauvan ja äidin välistä vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta. (Schulman 2002, 10–11, 16.)

Työntekijä voi omien havaintojensa pohjalta auttaa äitiä havainnoimaan vauvaansa sekä tavoittamaan vauvan viestejä ja vahvistamaan niitä, jos ne ovat heikkoja. Työntekijän havainnoidessa äidin ja vauvan vuorovaikutusta hän kannattelee äitiä ja toimii äidille emotionaalisenä tukena. Samalla hän luo äidille ja vauvalle tärkeän läsnäolon kokemuksen. (Schulman 2011, 141–142.)

Työntekijä vauvan tulkkina

Vaikeudet päivittäisessä elämässä näkyvät usein äidin kyvyttömyytenä asettaa vauvan tarpeet omien tarpeidensa edelle. Toimivaksi ja konkreettiseksi äitiyden kannattelun keinoksi on osoittautunut vauvan sanoittaminen, vauvan äänenä toimiminen. Työntekijän äidille suoraan osoittamat ohjeet ja neuvot saattavat loukata äitiä. Pelkät ohjeet ja neuvot eivät myöskään riitä tukemaan äidin kykyä ymmärtää vauvansa tarpeita ja tunteita. Työntekijän sanoessa vauvan tarpeen vauvan äänellä kyetään pikkuisen tarve välittämään äidille ilman, että äiti loukkaantuu. (Jaskari 2008, 128–129.)

Työntekijä voikin käyttää vauvalle puhuessaan, mutta myös äidin kanssa keskustellessaan niin sanottua vauvapuhetta. Vauvapuhe tarkoittaa sitä, että työntekijä matkii vauvan ääntä ja kieltä. Työntekijä voi sisällyttää tähän puheeseen myös tulkintojaan vauvasta ja omia ajatuksiaan, jotka hän vain sanoo äidille vauvan kautta. Työntekijä voi puhua joko suoraan äidille tai sitten vauvalle, vaikka viesti onkin tarkoitettu äidille. Työntekijä voi ohjata äitiä sanoittamalla vauvaa. Työntekijät työparina voivat yhdessä ääneen pohtiessaan toimia vauvan tulkkina äidille. Työntekijä voi toimia näin myös lapsen isän kanssa ja pyytää äitiä kuuntelemaan keskustelua ja sen jälkeen kertomaan ja kommentoimaan, kuinka lähelle vauvan ääntä päästiin. (Tervo 2009, 46.)

Vauvan kuuntelu yhdessä äidin kanssa

Keskeistä äidin ja vauvan suhteen vahvistumisen ja äidin ymmärryksen lisääntymisen kannalta on auttaa äitiä pohtimaan, miten hänen omat tunteensa ovat yhteydessä siihen, miten hän toimii ja miten taas vauvan tunteet vaikuttavat häneen äitinä. Jotta äiti oppisi vastaamaan sensitiivisesti vauvansa viesteihin, hänen täytyy oppia pohtimaan itseään ja omaa toimintaansa vauvan näkökulmasta. (Sjöberg 2009, 28–29.) Äidin saattaa olla vaikeaa nimetä vauvan tunteita, jolloin äiti ei tunnista vauvan negatiivisia tunteita tai hän saattaa jättää vauvan myönteiset tunneilmaukset huomioimatta. Tällaisissa tilanteissa työntekijä auttaa äitiä huomaamaan ja tulkitsemaan vauvan tunneilmauksia. (Jaskari 2008, 131.)

Työntekijän kanssa yhdessä jaettujen kokemusten avulla äiti oppii tunnistamaan omia tunteitaan ja erottamaan ne vauvansa tunteista ja tarpeista. Äidin kasvanut ymmärrys auttaa häntä vastaamaan vauvan tarpeisiin johdonmukaisemmin ja osuvammin. Äiti saattaa tarvita vauvan tarpeiden tunnistamisessa työntekijän antamaa ajatusapua: ”Mitä luulet, mitä vauvasi yrittää nyt kertoa?”, ”Voisikohan hän olla nälkäinen?” tai haastattelun vauvaa: ”Minkäköhän takia sinä et rauhoitu, osaisikohan äiti auttaa?” Välillä työntekijä voi tukea äitiä myös sanoittamalla vauvaa: ”Olen jo tosi väsynyt, mikäköhän siihen voisi auttaa, osaisikohan äiti auttaa minua?” (Hellstén 2009, 62.)

Äidin reflektiivisen kyvyn ja sensitiivisyyden kehitys vaatii vauvan ja vuorovaikutustilanteiden ääneen pysähtymistä. Työntekijä tarkkailee yhdessä äidin kanssa vauvan tapoja olla vuorovaikutuksessa tai juuri käsillä olevaa vuorovaikutustilannetta. Esimerkiksi leikki- ja vaipanvaihtotilanteet ovat Ensi- ja turvakotien liiton Alma-keskuksessa vauvaperhetyöntekijänä, -kehittäjänä ja -kouluttajana toimivan Hellsténin (2009, 60) mukaan oivallisia hetkiä vauvan tutkimiselle ja ihmettelylle äidin kanssa. Hellstén kertoo tekevänsä tällaisissa tilanteissa havaintoja ja kertovansa niistä äidille, jotta he voivat yhdessä pohtia niitä.

Tutkimisen ja ihmettelyn työtavassa on olennaista, että äidin ymmärrys itsestään lisääntyy. Ihmettely voi olla työntekijän oman sisäisen puheen kertomista ääneen äidille: ”Katsoessani sinua ja vauvaa minulle tulee mieleen, että voisiko myös olla että...?” Ihmettelyyn ja tutkimiseen kuuluu myös puhutun selventämistä ja äidin ymmärtämisen varmistamista: ”Sanoit, että sinusta tuntuu... mitä ajattelet, mitenköhän se vaikuttaa vauvaan?” (Hellstén 2009, 63.)

Työntekijän halutessa kiinnittää äidin huomiota vauvaan ja hänen tarpeisiinsa työntekijä voi heittäytyä niin sanottuun ei-tietämiseen. Tällöin työntekijä hyödyntää äidin kokemusta nostamalla hänet asiantuntijaksi oman vauvansa asioissa. Tällainen työtapo on luontevaa esimerkiksi työntekijän leikkiessä vauvan kanssa. Työntekijä voi tällöin luontevasti kysyä äidiltä: ”Miten toimit vauvasi toimiessa näin...?” Samalla työntekijä voi tarjota äidille omia kokemuksiaan ja huomioitaan: ”Olin huomaavinani, että vauva tykkää tästä, oletko sinä huomannut?” Kokemusten vaihdon kautta työntekijä pystyy välittämään äidille omia huomioitaan hänen vauvastaan. (Hellstén 2009, 63–62.)

Toiminnan lomassa tai sen jälkeen työntekijä keskustelee äidin kanssa siitä, mitä tilanteessa tapahtui, millaisia havaintoja sekä äiti että työntekijä tekivät ja millaisia tulkintoja ja tunteita toiminnasta ja siitä käydystä keskustelusta heräsi. Äidit tuovat keskustelussa usein esiin aivan uusia, aikaisemmin huomaamatta jääneitä havaintoja vauvasta, hänen olemuksestaan ja taidoistaan. Tärkeää tällaisissa tarkkailutilanteissa äidin kanssa on se, että äiti voi rauhassa pohtia ja tunnustella ajatuksiaan, tunteitaan ja toimintaansa tapahtumahetkellä ja oppia näin uutta sekä itsestään että vauvastaan. Työntekijän rohkaisemana ja innostamana äiti oppii lisää vauvan kanssa leikkimisestä ja kontaktin saamisesta vauvaansa. Vauva alkaa vähitellen huomata saavansa oman osansa huomiosta ja innostuu entistä paremmin vuorovaikutukseen äitinsä kanssa. (Hellstén 2009, 60.)

Kun yhteyden rakentaminen vauvaan on äidille vaikeaa, sen synnyttämiseksi tarvitaan monia erilaisia vuorovaikutushetkiä ja työntekijän aktiivista otetta. Jos äidillä on paljon kokemuksia siitä, ettei vauvan kanssa yhdessä oleminen onnistu, hän tarvitsee työntekijältä aktiivisen tuen lisäksi huomion kiinnittämistä vuorovaikutuksen positiivisiin ja hyviin puoliin. Työntekijä keskittyy tutkimaan äidin kanssa sitä, miten onnistunut vuorovaikutustilanne etenee. Kun äiti kertoo onnistuneista ja hyvistä hetkistä vauvansa kanssa, nämä kokemukset saavat tilaa äidin mielessä ja siirtyvät näin toimintamalleiksi tulevia vuorovaikutushetkiä varten. (Hellstén 2009, 61–62.)

Toiminnalla ohjaus ja mallintaminen

Työntekijä voi ohjata äitiä myös toiminnan kautta. Työntekijä voi omalla toiminnallaan olla äidille esimerkkinä ja auttaa äitiä näkemään ja oppimaan vuorovaikutusta vauvan kanssa. Keskustelun rinnalle tarvitaankin usein toiminnallista ja ohjaavaa työtettä, jossa työntekijä aktiivisesti luo yhteyttä vauvan ja äidin välille. Aktiivista ohjaamista tarvitaan esimerkiksi silloin, kun äidin tulkinnat vauvan tarpeista ovat jatkuvasti vääriä, äidin

ja vauvan välille ei synny yhteyttä tai vauva joutuu toistuvasti odottamaan liian kauan tarpeidensa tyydyttämistä. Työntekijän tehtävänä on tehdä ongelma näkyväksi äidille. (Hellstén 2009, 63.)

Äiti ottaa työntekijän antaman ohjauksen avoimemmin vastaan, jos hänellä on kokemus siitä, että työntekijä on äidin ja vauvan käytettävissä, eikä vain tarkkailemassa äidin ja vauvan vuorovaikutusta. Jotta ohjaamisesta ja mallintamisesta on äidille hyötyä, ohjaustilanteet täytyy käydä läpi tilanteen jälkeen. Työntekijä ja äiti jakavat ajatuksiaan siitä, miten äiti koki oman osuutensa tilanteessa ja mitä taas työntekijä koki ja havaitsi. (Hellstén 2009, 64.)

Läsnäolo ja kannattelu

Äidin kanssa käytyjen keskustelujen ja ohjaustilanteiden sisällön lisäksi on tärkeää, että tilanteet ovat rauhallisia, ja äiti kokee työntekijän olevan aidosti läsnä. Rauhallisessa tilanteessa sekä työntekijä että äiti saavat mahdollisuuden tarkastella omia tunteitaan ja kuulostella, miten sanotut asiat vaikuttavat itseen ja toiseen. Tauot mahdollistavat syventymisen keskustelussa heränneisiin tunteisiin ja sisäiseen puheeseen. Työntekijä saa myös mahdollisuuden havainnoida äidin kehonkieltä ja pohtia, mistä äidin kehonkieli kertoo ja millaista se mahtaa olla vauvan näkökulmasta. Työntekijä voi myös oman harjontansa mukaan kertoa omista tuntemuksistaan ja havainnoistaan äidille sekä pyytää äitiä kertomaan omista ajatuksistaan. (Hellstén 2009, 64.)

Tauot äidin ja työntekijän keskusteluissa ovat tärkeitä myös vauvan kannalta. Taukojen aikana vauva saa tarvitsemaansa huomiota ja tilaa äidin mielessä. Monet äidit ovat kertoneet vaikeudestaan tyhjentää mielensä omista huolistaan ja olla läsnä vauvalleen ja herkistyä havainnoimaan vauvaansa. Havainnoimisen mahdollistavia taukoja syntyy työntekijän suunnatessa äidin huomion seuraamaan vaikkapa vauvan leikkimistä tai uuden taidon, esimerkiksi kääntymisen, opettelemista. Vauvalle äidin jakamaton huomio on kaikkein tärkeintä silloin, kun äiti imettää tai syöttää vauvaa pullosta. Syöttö- tai imetystilanteelle on hyvä antaa oma rauhansa. Sen aikana keskustelua tulisi välttää, sillä hiljaisen ja rauhallisen ruokailuhetken aikana äiti, mutta myös työntekijä, saattaa tehdä tärkeitä havaintoja, kohdata uusia kokemuksia, tunteita ja keskustelunaiheita. (Hellstén 2009, 64–65.)

Työntekijän emotionaalinen läsnäolo niin äidin tunteissa kuin käyttäytymisessäkin on tärkeää äidin eheytyksen kannalta. Työntekijän saatavilla olo auttaa äitiä tutkimaan itseään ja omia tunteitaan. Äidin on mahdotonta pystyä tunnistamaan vauvansa viestejä ja tunteita, jos hän ei ymmärrä ja tunnista omia tunteitaan. Äiti voi tutustua läsnä olevan työntekijän kautta itseensä aivan kuten vauva voi tutustua itseensä äidin mielen kautta. Työntekijän emotionaalinen läsnäolo kannattelee äitiä vaikkapa silloin, kun vauva ei tunnu nukahtavan päiväunille ollenkaan vaan itkee lohduttomasti. Työntekijän ymmärrys äidin kokemasta ahdistuksesta, avuttomuuden tunteesta ja kiukusta voi auttaa äitiä jatkamaan vauvansa rauhoittelua. (Jaskari 2008, 131.)

Vauvan lähellä oleminen ja siihen liittyvät keskustelut herättävät äideissä toisinaan voimakkaita tunteita. Äiti saattaa tarvita paljon apua tunteidensa tunnistamisessa ja ilmaisemisessa, mikä saattaa juontaa juurensa äidin omasta lapsuudesta, jolloin tunteiden ilmaiseminen on ehkä ollut jopa kiellettyä. Äidin on ensin tutustuttava omiin tunteisiinsa ja niiden säätelyyn ennen kuin kykenee olemaan emotionaalisesti läsnä omalle vauvalleen. (Hellstén 2009, 66.)

Winnicottin (1958) käsite ”kannattelu” kuvaa hyvin äidin sensitiivisyyden tukemistyön luonnetta. Kannattelevassa työotteessa ja riittävässä vanhemmuudessa on paljon yhteisiä elementtejä, jotka vahvistavat äidin ja vauvan välistä kiintymyssuhdetta, esimerkiksi äidin aitoa kiinnostusta, ajan antamista, empaattista läsnäoloa ja huolenpitoa. Kannattelevaan työotteeseen kuuluu eläytymistä äidin ja vauvan tunteisiin, lohdun, turvan ja toivon antamista ja ilon jakamista yhdessä äidin ja vauvan kanssa. Siihen kuuluu myös tiiviisti tosiasioiden näkeminen ja hyväksyntä, kyky nähdä asioissa monta puolta. Huumorikin on tärkeä osa kannattelevaa työmuotoa. Kannattelevan työotteen kautta äiti kokee itse tulleen kuulluksi ja nähdyksi, ja näin työote toimii äidille mallina siitä, miten olla suhteessa vauvaansa. (Brodén 2006, 201.)

Työntekijän on tärkeää olla läsnä koko kehollaan, ei vain sanojen kautta. Ei-sanallisilla viesteillä on usein paljon suurempi merkitys kuin sanallisilla. Esimerkiksi työntekijän kannustava nyökkäys tai rohkaiseva hymy antavat äidille voimaa haastavassa vuorovaikutustilanteessa vauvan kanssa. Työntekijän kosketus sopivalla hetkellä lohduttaa äitiä, auttaa jakamaan tunnetilaa ja lisää turvallisuuden tunnetta. Myönteiset kokemukset hyvästä kosketuksesta ja toisen ihmisen läheisyydestä auttavat äitiä ymmärtämään, kuinka

tärkeää hänen antamansa läheisyys ja hoiva ovat hänen omalle vauvalleen. (Hellstén 2009, 66.)

Ilon jakaminen yhdessä

Leikkiin (laulut, lorut, esineleikit) heittäytyminen vauvan kanssa voi olla äidille aluksi haasteellista. Leikissä äiti ja vauva harjoittelevat yhdessäoloa ja jakavat kokemuksia ja tunteita. Leikkitilanteissa äiti voi turvallisesti yhdessä työntekijän kanssa harjoitella vauvan tunteiden tunnistamista ja vauvan viesteihin vastaamista oikealla tavalla. (Sjöberg 2009, 34–35.)

Työntekijä tarttuu vauvan aloitteisiin, jos äiti ei osaa vielä lukea niitä. Työntekijä lisää äidille vähitellen haasteita ja kannustaa äitiä ottamaan aktiivisemmin osaa vauvan kanssa olemiseen. Työntekijä toimii ikään kuin linkkinä lapsen ja äidin välillä, jotta he löytäisivät yhteisen jaetun ilon ja aiheet, joista iloita. Leikkitilanteessa työntekijä kunnioittaa äitiä ja tunnustelee äidin kykyä olla leikissä mukana. (Sjöberg 2009, 34–35.)

Video-ohjaus

Videointia on käytetty yhtenä äidin sensitiivisyyttä tukevana menetelmänä päiväryhmätoiminnan alusta, 90-luvun puolesta välistä, lähtien (Törrönen 2005, 18). Videoiden katselu auttaa työntekijää ja äitiä ymmärtämään, mitä äidin ja vauvan välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuu. Työntekijä ja äiti voivat yhdessä tutkia, miten äiti ja vauva ovat mukana tilanteessa. Työntekijä herättelee äitiä pohtimaan, mitä videolla tapahtuu. Videota katsellessa työntekijä ja äiti voivat keskittyä esimerkiksi tarkastelemaan sitä, miten vauvan tunteet ja käyttäytyminen vaikuttavat äitiin ja päinvastoin. (Jaskari 2008, 133.)

Äiti pystyy videota katsellessaan tarkastelemaan itseään ulkopuolisin silmin, ja videointi havainnollistaa äidille itselleen, miten hän toimii vauvan kanssa (Törrönen 2005, 18). Videoiden tarkastelu yhdessä työntekijän kanssa antaa äidille mahdollisuuden tutkia avoimesti ja turvallisesti monenlaisia asioita liittyen hänen ja vauvan yhteistoimintaan (Jaskari 2008, 133). Videot tuovat vaikeatkin asiat äidin ja työntekijän tarkasteltaviksi ja tunnusteltaviksi. Äiti huomaakin usein sekä positiivisia että negatiivisia piirteitä omassa toiminnassaan, joita hän ei ole aikaisemmin tullut edes ajatelleeksi. (Törrönen 2005, 18–19.)

Videoiden tutkiminen yhdessä äidin kanssa ei ole opetustilanne, vaan tasa-arvoinen, tutkiva, ihmettelevä ja äitiä kunnioittava työskentelymuoto. Äitiä ei haluta syyllistää mitenkään. Jos äidiltä jää esimerkiksi huomaamatta vauvan tunne videolla, työntekijä ja äiti voivat yhdessä videota katsellessaan miettiä, mikä esti äitiä huomaamasta tai vastaanottamasta vauvan tunteen. (Jaskari 2008, 133.)

Positiivisten asioiden nostaminen videolta on todella tärkeää, sillä se lisää äidin uskoa itseensä vanhempana ja antaa onnistumisen kokemuksia. Äiti huomaa, että hän osaa myös tuottaa iloa vauvalleen. Äideille on hyvin merkittävää nähdä videolta myös onnistumisen kokemuksia, vaikka heillä olisikin paljon myös parannettavaa vuorovaikutuksessaan vauvan kanssa. (Hellstén, 2009, 62.)

Työntekijä ei äidin kanssa videoita katsellessaan kiinnitä huomiota vain äidin ja vauvan vuorovaikutuksen positiivisiin asioihin, sillä se olisi äidin hylkäämistä ja todellisuuden välttelyä. Vuorovaikutuksen ongelmista puhuminen on tärkeää äidin reflektiivisen kyvyn ja sensitiivisyyden kehityksen kannalta. Työntekijän on aina tärkeää ottaa äidin kokemukset ja elämäntilanne huomioon. Äidin käytöstä ei saa nähdä vauvaan kohdistuvana tietoisena pahantahtoisena suunnitelmana, vaan hänen selviytymiskeinonaan tuskallisista ja kuormittavista tilanteista. (Törrönen 2005, 19–20.)

Videopalauteesta on saatu lupaavia tutkimustuloksia, joiden mukaan väkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokeneiden äitien reflektiivinen kyky suhteessa lapseen kehittyi parempaan suuntaan jo yhden intensiivisen videopalautteen avulla. Äidin ja vauvan välistä aiemmin kuvattua positiivista vuorovaikutustilannetta katsottiin videolta yhdessä äidin kanssa ja pysähdyttiin äidin kokemukseen ja ajatuksiin lapsestaan kullakin hetkellä. Kuukauden kuluttua äidin negatiiviset kuvaukset lapsesta olivat vähentyneet ja reflektiivinen kyky oli parantunut. (Schechter, Kaminer, Grienberger & Amat 2003.) Videointi on oikein käytettynä erinomainen apuväline äidin reflektiivisyyttä ja sensitiivisyyttä tukeksi, sillä se mahdollistaa pysähtymisen ja palaamisen vuorovaikutuksen kannalta tärkeisiin kohtiin (Pajulo 2004).

3.2 Vanhemman sensitiivisyyden tukeminen käytännön interventioissa

Viime vuosina on kehitetty aikaisempaa enemmän hoidollisia väliintuloja, joiden tarkoituksena on ollut vahvistaa vanhemman reflektiivistä kykyä. Näitä väliintuloja on suunnattu erityisesti riskivanhemmille, esimerkiksi päihdeongelmaisille äideille, mutta myös niin sanotuille tavallisille riskittömille vanhemmille. Tavallisille riskittömille perheille suunnattujen väliintulojen tarkoituksena on ollut vahvistaa tervettä ja positiivista vuorovaikutusta vanhempien ja lapsen välillä. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 86.) Seuraavaksi esitellään neljä viime vuosina toteutettua hoidollista interventiota, joiden tarkoituksena on ollut vanhemman reflektiivisen kyvyn ja sitä kautta sensitiivisyyden vahvistaminen.

Minding the Baby-projekti

Minding the Baby-projekti on ensimmäisiä erityisesti reflektiivisen kyvyn vahvistamiseen suunnattuja väliintuloja. Projekti on kehitetty Yhdysvalloissa Yale Child Study Centerissä. Projekti on suunnattu köyhille moniongelmaisille perheille. Projekti perustuu kahden pitkälle koulutetun työntekijän kotikäynteihin. Terveystenhoitaja keskittyy terveysasioihin ja sosiaalityöntekijä perheen sosiaaliseen tilanteeseen. Projektissa päätaavoitteena on nostaa lapsen näkökulma ja kokemus esiin vanhemmille arjen kaoottisissakin tilanteissa. (Slade, Sadler, Dios-Kenn, Webb, Currier-Ezepchick & Mayes 2005b.)

Kotikäynnit aloitetaan jo raskausajan loppupuolella, ja lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana käyntejä on kerran viikossa ja toisen ikävuoden aikana kerran kahdessa viikossa. Reflektiivisyyttä tukevassa työskentelyssä pyritään sanoittamaan lapsen fyysisiä ja tunnetason kokemuksia, sanoittamaan vanhemman kokemusta vanhemmuudesta ja itsestään, nostamaan esiin ja tekemään lapselle näkyväksi vanhemman positiiviset kokemukset häntä kohtaan ja vahvistamaan vanhemman luottamusta itseensä. (Slade ym. 2005b.)

Projekti on edelleen käynnissä, mutta alustavien tulosten perusteella interventoryhmän äitien reflektiivinen kyky parani merkittävästi odotusajasta lapsen 2. ikävuoden tienoille toisin kuin kontrolliryhmän äitien. Interventoryhmän äitien lasten kiintymyssuhde äitiinsä oli useammin turvallinen kuin kontrolliryhmän äitien. (Slade ym. 2005b.)

The Mothers and Toddlers-interventio ja tutkimusohjelma

The Mothers and Toddlers-interventio ja tutkimusohjelma (MTP) on kehitetty myös Yalen yliopistossa päihdepsykiatrisen tutkimuksen piirissä. Interventio on tarkoitettu päihdeongelmallisille äideille, jotka ovat klinikalla avohoidossa yksilöllisessä hoitosuhteessa. Interventioon osallistuneiden äitien vauvat ovat 12–36 kuukauden ikäisiä. Tavoitteena on luoda äidin kanssa luottamuksellinen suhde, joka antaa äidille korvaavia kokemuksia. Luottamuksellinen suhde työntekijöiden kanssa omalta osaltaan parantaa äitien reflektiivisyyttä ja siten parantaa äitien sensitiivisyyttä ja reagoimista vauvan tarpeisiin ja viesteihin. Intervention tavoitteena on lisäksi muuttaa äidin mielikuvat vauvastaan ja omasta vanhemmuudestaan positiivisemmiksi. (Suchman, DeCoste, Castiglioni, Legow, & Mayes 2008.)

Interventio koostuu 20:sta kerran viikossa pidettävästä tapaamiskerrasta. Aluksi keskitytään lähinnä työntekijän ja äidin luottamuksellisen suhteen rakentamiseen. Luottamuksen rakentamisen jälkeen keskitytään äidin reflektiivisen kyvyn vahvistamiseen: omien tunteiden tunnistamiseen ja niiden säätelyyn sekä vauvan tunteiden ja kokemusten tunnistamiseen ja tarkasteluun. Äidin reflektiivisyyttä vahvistetaan esimerkiksi videoimalla äidin ja vauvan leikki-tilanteita ja sanoittamalla vauvan kokemuksia äidille. Äidin kanssa pohditaan, mitkä hänen käsityksensä ja mielikuvansa vauvasta johtuvat hänen omasta tilanteestaan ja mitkä taas oikeasti kuuluvat vauvalle itselleen. (Suchman ym. 2008.)

Intervention vaikutuksia tutkittaessa vertailuryhmänä käytettiin äitejä, jotka saivat tavalisinta päihdeongelmallisille äideille suunnattua tukea. Interventior ryhmän äitien masentuneisuus ja psyykkiset oireet vähenivät, mielikuvat vauvasta ja omasta itsestä muuttuivat myönteisemmiksi, reflektiivinen kyky vahvistui ja hoivan laatu parani. Vertailuryhmän äitien keskuudessa tällaista kehitystä ei tapahtunut. (Suchman, DeCoste, Castiglioni, McMahon, Rounsaville & Mayes 2010.)

Pidä kiinni -projekti

Suomessa vanhemman reflektiivisen kyvyn vahvistamista alettiin suoraan ja tietoisesti vahvistaa ensimmäisenä Ensi- ja turvakotien liiton päihde-ensikotien Pidä kiinni -projektin hoitomallissa. Hoitomallia on kehitelty vuodesta 1990 lähtien. Varsinaisesti Pidä kiinni -projekti toteutettiin vuosina 1998–2008. Hoitomallissa äiti otetaan asumaan ensikotiin jo raskausaikana tai synnytyksen jälkeen pienen vauvan kanssa. Äidit voivat

tulla hoitoon omasta aloitteestaan, mutta useimmiten he tulevat synnytyssairaalan, sosiaalitoimen tai lastensuojelun ohjaamina. Hoidossa pyritään vahvistamaan äidin myönteisiä mielikuvia ja kokemuksia vauvastaan, yhdessäolosta vauvan kanssa ja itsestään äitinä. (Andersson 2008, 17–34; Pajulo & Kalland 2008, 163.)

Päihdeäideillä on keskimäärin heikompi reflektiivinen kyky verrattuna niin sanottujen normaalien äitien reflektiivisyyteen. Päihdeäitien on erityisen vaikeaa pitää vauva mielessään ja huomata vauvan viestejä ja tarpeita. Päihdeongelmaisten äitien kyvyssä toimia ja huomioida lastaan on havaittu projektin aikana paljon yksilöllisiä eroja. Tästä johtuen hoitomallissa alettiin perehtyä vanhemman reflektiiviseen kykyyn ja sen merkitykseen hoidon lopputuloksen kannalta. (Pajulo & Kalland 2008, 165–180.)

Hoidossa on pyritty lisäämään elementtejä, jotka vahvistaisivat äidin reflektiivisyyttä, joka on ehdoton edellytys äidin sensitiivisyydelle. Jo odotusaikana vauvalle raivataan tilaa äidin mielessä puhumalla äidin kanssa vauvasta ja pohtimalla millainen vauva mahtaa olla. Äidissä herääviä tunteita, pelkoja ja huolia ja niiden merkitystä äidille itselleen ja vauvalle pohditaan yhdessä. Vauvan synnyttyä arjessa avautuu paljon hetkiä ja tilanteita, joissa äidin reflektiivistä kykyä voidaan kehittää. Arjessa pysähdytään tilanteisiin, joissa on reflektiiviseen kykyyn liittyviä elementtejä: odota, katso ja ihmettele. (Jaskari 2008, 126–137; Pajulo & Pyykkönen 2011, 89.)

Nämä tilanteet voivat olla äidin ja vauvan positiivisia vuorovaikutustilanteita, jotka on tärkeä nostaa esiin ja tehdä näkyviksi. Työntekijä pohtii yhdessä äidin kanssa sekä äidin että vauvan tilanteeseen liittyviä kokemuksia ja tunteita. Tilanteet voivat olla myös sellaisia, joissa vauva ei näytä pysyvän äidin mielessä. Tällaisissa tilanteissa työntekijä kiinnittää äidin huomion käsillä olevaan hetkeen ja pysähtyy yhdessä äidin kanssa miettimään, mitä tilanteessa tapahtui tai jäi tapahtumatta. Reflektiivistä pohdintaa tehdään arjen tilanteiden lisäksi työntekijän ja äidin yhteisissä erikseen sopimissa tapaamisissa. Reflektiivistä pohdintaa voidaan tehdä myös äitiryhmissä. (Jaskari 2008, 126–137; Pajulo & Kalland 2008, 165–170.)

Päihde-ensikotihoidossa vauvan sanoittamista (ks. kappale 3.1) käytetään apuna äidin reflektiivistä kykyä kasvatettaessa. Hyvänä apuna äidin reflektiivisyyttä tuettaessa ovat myös videot (ks. kappale 3.1) äidin ja vauvan välisistä vuorovaikutustilanteista. Ensikoideissa käytetään äidin reflektiivisyyden vahvistamiseen myös lapsen kehitykseen suun-

nattua Pikkuportaat-menetelmää. Sen avulla äidin kanssa pohditaan, mitä vauva voi missäkin iässä osata ja ymmärtää. Äitiä autetaan huomaamaan oman vauvansa taidot ja tulevat kehitysaskeleet ja iloitsemaan niistä. (Jaskari 2008, 126–137; Pajulo & Kalland 2008, 165–170.)

Tutkittaessa Päihde-ensikotihoidon vaikutusta havaittiin, että vaikka äitien reflektiivinen kyky oli keskimäärin heikko sekä raskausaikana että vauvan ollessa noin 4 kuukauden ikäinen, siinä oli paljon eroja äitien välillä. Hoidossa olleiden äitien reflektiivinen kyky parani kuitenkin yli 60 prosentilla odotusajalta siihen, kun lapsi oli 4 kuukautta vanha. Päihde-ensikotihoidon vaikuttavuutta arvioitaessa selvisi, että niiden vauvojen äideillä, joiden vauvat tarvitsivat lastensuojelun sijoitusjaksoja tai huostaanoton ensikotijakson päättyessä tai sen jälkeen kaksi vuotta kestävästä seurantajakson aikana (n. 40%), oli ollut heikompi reflektiivinen kyky vauvan ollessa noin 4 kuukauden ikäinen. Näin ollen äidin reflektiivisellä kyvyllä saattaa olla äidin ja vauvan yhteisen tulevaisuuden kannalta ennustava merkitys. Tilanteissa, joissa äidin reflektiivinen kyky oli ollut jo hoidon alussa riittävän hyvä tai jos äidin reflektiivistä kykyä oli pystytty parantamaan hoidon avulla, äiti pystyi todennäköisemmin huolehtimaan lapsestaan itse riittävän hyvin myös hoidon loputtua. (Pajulo & Kalland 2008, 164–180; Pajulo & Pyykkönen 2011, 90.)

Föräldrskapet Främst -hanke

Föräldrskapet Främst -hanke (Vahvuutta vanhemmuuteen) on interventio- ja tutkimushanke, jonka tavoitteena on kehittää uusia työmuotoja, joiden avulla voitaisiin tukea nuorten perheiden sisäistä vuorovaikutusta (Pajulo & Pyykkönen 2011, 87). Tutkimusta johtaa dosentti Mirjam Kalland ja projektinjohtajana toimii Malin von Koskull (von Koskull 2010). Hanke on osa Folkhälsanin terveyttä edistävää ohjelmaa ja intervention ohjeisto on kirjoitettu sekä ruotsiksi että suomeksi. Lähtökohtana hankkeelle on ollut kliininen tieto ja tutkimustieto reflektiivisen kyvyn terveyttä edistävästä vaikutuksesta. Hankkeen tavoitteena on, että vanhemmat tulisivat uteliaiksi ja kiinnostuisivat enemmän sekä toistensa että vauvansa kokemuksista ja tunteista. Hankkeen tavoitteena on ehkäistä tai ainakin vähentää väärinymmärryksiä ja vuorovaikutuksen pulmia perheenjäsenten välillä. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 87–88.)

Hanke soveltuu yli 2 kuukauden ikäisten lasten vanhemmille. Hanke on suunniteltu sopimaan erityisesti ensimmäisen lapsensa saaneille vanhemmille. Interventio koostuu 12:sta perheiden tapaamiskerrasta, joissa jokaisessa on konkreettinen reflektiivisyyttä vahvistava teema, tavoite ja työskentelymuoto. Ryhmätapaamiset ovat noin joka toinen viikko. Ryhmät ovat suljettuja ja kussakin ryhmässä on yhtä aikaa korkeintaan kuusi perhettä. Ryhmiä vetää kaksi koulutettua ohjaajaa. (von Koskull 2010.)

Tapaamiskertojen teemojen lähtökohtina ovat perheiden oma arki ja todelliset kokemukset. Teemoja ovat esimerkiksi: oma vauva, odotukset ja toiveet, perheen jäsenten vaikutus toisiinsa, vahvojen tunteiden käsittely, itsenäisyys ja riippuvuus, ristiriitaiset tunteet, lapsen käyttäytymisen ymmärtäminen ja hankalien tilanteiden kohtaaminen. (von Koskull 2010.) Vanhemmat pohtivat esimerkiksi ”Millainen on juuri meidän vauvamme?”, ”Millaisia toiveita ja odotuksia meillä oli tai on vauvaamme kohtaan?”, ”Miten mielialat vaikuttavat muihin perheenjäseniin?”, ”Kuinka selvitä vaikeista ja voimakkaita tunteista?” ja ”Miten ymmärtää lasta paremmin ja miten toimia, kun lapsen taidot ja oma tahto kehittyvät?”. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 87.)

Reflektiivisyyttä vahvistavia työvälineitä ovat ohjaajan pohjustus ja perehtyminen päivän aiheeseen, uuteen aiheeseen liittyvät, reflektiivisyyttä avaavat kysymykset ja vanhempien innostaminen vapaaseen keskusteluun sekä reflektiivisyyttä vahvistavat kotitehtävät. Kotitehtävät auttavat vanhempia katselemaan maailmaa vauvansa näkökulmasta ja ymmärtämään lapsensa kokemusmaailmaa ja sitä, mitä lapsi voi aikuiselta odottaa. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 87–88.)

Mahdollisuus reflektiiviseen työskentelyyn aukeaa usein tilanteissa, joissa vanhempi on ihmeissään ja neuvoton vauvansa kanssa. Interventiossa vanhempia neuvotaan pysähtymään kotona tällaisiin tilanteisiin havainnoimaan lasta tarkemmin uudelleen. Jos vanhempi pystyy pysähtymään tilanteeseen, hän todennäköisesti huomaa jotain uutta, mitä hän ei ole aikaisemmin tullut huomanneeksi. Näitä tilanteita mietitään sitten yhdessä ryhmätapaamisissa työntekijöiden reflektiivisyyttä avaavien kysymysten tukemina. Kysymykset pakottavat vanhempia pohtimaan uusien havaintojensa merkitystä ja niiden selityksiä. ”Ahaa! Nyt alan ymmärtää, miksi hän käyttäytyy noissa tilanteissa tuolla tavalla ja miksi itse reagoin niin kummasti!” Vanhemman alkaessa ymmärtää tilanteita, jotka alussa olivat epäselviä ja ahdistavia, hän kokee iloa ja helpotusta, sillä ihmisellä

on tarve ymmärtää toista ja tulla myös itse ymmärretyksi. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 88.)

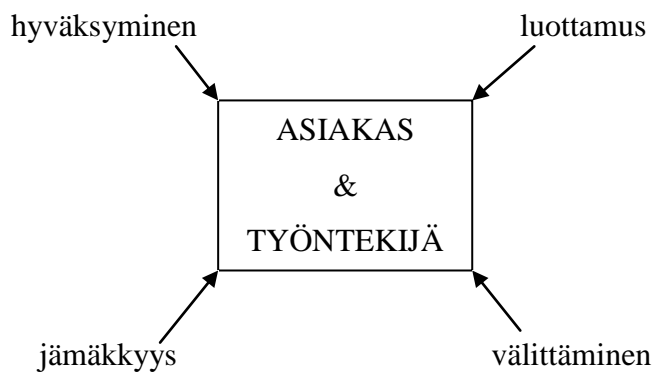
Hanketta on kokeiltu pilottiryhmillä ja vanhemmilta saatu palaute on ollut hyvin positiivista. Vanhempien kokemukset interventiosta ovat olleet myönteisiä. Hankkeen vaikuttavuustutkimus on alkamassa. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 88.)

3.3 Työntekijä-äiti -suhde

Hyvän asiakassuhteen elementit

Heinicke, Goorsky, Moscov, Dudley, Gordon, Scheider, ja Guthrie (2000) ovat tutkineet äidin ja työntekijän välisen luottamuksen ja yhteistyön toimivuuden merkitystä äidin ja vauvan välisen kiintymyssuhteen kehittymiselle kiintymyssuhteen ongelmatilanteissa. Tutkimuksessa selvisi, että äidin ja auttavan työntekijän välinen luottamus ja yhteistyön toimivuus kehittävät äidin sensitiivisyyttä ja vaikuttavat sitä kautta äidin ja vauvan välisen turvallisen kiintymyssuhteen rakentumiseen. Työntekijän ja äidin välinen luottamus äidin sensitiivisyyden tukemisessa on myös keskeinen lähtökohta edellä esiteltyjen The Mothers and Toddlers -intervention ja tutkimusohjelman sekä Pidä kiinni -projektin toteutuksessa (Suchman ym. 2010.; Hyytinen 2008, 92–99).

Särkelän (2011, 31–42) mukaan hyvän asiakassuhteen tärkeimpiä elementtejä ovat hyväksyminen, luottamus, välittäminen ja jämäkkyys, jotka on kuvattu alla kuviossa 2.

KUVIO 2. Hyvän asiakassuhteen elementit

Äidille on tärkeää, että työntekijä hyväksyy hänet vilpittömästi sellaisena, kuin hän on. Äidin hyväksyminen sellaisenaan ei kuitenkaan tarkoita hänen tekojensa kritiikitöntä hyväksymistä, vaan työntekijä ottaa hänet yhteistyökumppaniksi, jonka kanssa tutkitaan hänen toimintaansa ja tekojaan. Hyväksyvä ja äitiä kunnioittava suhde kehittyy molempipuolisen kunnioituksen varassa. (Särkelä 2011, 31–34.) Työntekijän tukiessa äidin sensitiivisyyttä ja sitä kautta äidin ja vauvan välistä kiintymyssuhdetta työntekijän on tärkeää yrittää ymmärtää äidin epäsensitiivisen käyttäytymisen taustalla vaikuttavat tekijät (masennus, traumat jne.). Äitiä ei saa tuomita, vaikka kaikkea hänen toimintaansa ei voisikaan hyväksyä.

Hyvän suhteen tärkein edellytys on luottamuksellinen ilmapiiri ja työntekijän lähtökohtainen luottamus äitiin. Luottamus kumpuaa työntekijän omista asenteista, jotka vaikuttavat hänen tapaansa suhtautua äitiin. Työntekijän luottaessa äitiin myös äiti pystyy vähitellen luottamaan työntekijään, sillä luottamus ruokkii luottamusta. (Hyytinen 2008, 94.)

Hyvän asiakassuhteen luominen on ensisijaisesti työntekijän vastuulla. Työntekijän on voitettava äidin luottamus yhteistyön kautta. Äidin luottamuksen saavuttaminen voi vaatia työntekijältä paljon työtä, varsinkin sellaisten äitien kohdalla, joilla ei ole ollut elämänsä aikana luottamuksellisia ihmissuhteita. Luottamuksellisen asiakassuhteen rakentumisen tärkeimpiä edellytyksiä ovat työntekijän ammatillisen osaamisen ohella hänen vuorovaikutustaitonsa ja persoonalliset ominaisuutensa. (Hyytinen 2008, 94–95; Särkelä 2011, 34–36.) Emotionaalisesti latautuneessa suhteessa äiti kokee työntekijän todella välittävän hänestä. Aito välittäminen, joka ilmenee esimerkiksi työntekijän eleissä, katsekontaktissa ja äänensävyssä, kertoo äidille työntekijän motivaatiosta. Työntekijän motivaatio on usein työskentelyn etenemisen kannalta tärkeämpää kuin äidin motivaatio. (Särkelä 2011, 38.)

Hyvässä asiakassuhteessa täytyy Särkelän (2011, 40) mukaan vallita vaativuus ja jämäkkyys suhteessa asiakkaaseen. Hyvän suhteen luomisen jälkeen työntekijän on lähdettävä työskentelemään jämäkästi asiakkaan tilanteen parantamiseksi. Kun äiti voi luottaa siihen, että työskentely tapahtuu hänen ja vauvan parhaaksi, voi työntekijä olla tarvittaessa myös vaativa ja jämäkkä ilman, että luottamussuhde vaarantuu.

Hyvässä ja luottamuksellisessa suhteessa työntekijä tukee, kannustaa ja kunnioittaa äitiä. Työntekijältä vaaditaan myös avoimuutta ja empaattisuutta. Työntekijällä on oltava taitoa ja tahtoa nähdä onnistumisen mahdollisuuksia ja toivoa myös niiden äitien kohdalla, joiden tilanne ei näytä hyvältä. Työntekijän on pidettävä mielessä, että mitä vaikeammalta äidin tilanne vaikuttaa, sitä lujemmin työntekijän on motivoituttava auttamaan häntä. (Hyytinen 2008, 103.)

Seuraavassa tarkastellaan Kaarina Mönkkösen luokittelun pohjalta työntekijän ja äidin välistä suhdetta. Mönkkönen (2002, 2007) on jaotellut sosiaali- ja terveysalan työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhteet kolmeen erilaiseen orientaatioon: asiantuntijakeskeiseen, asiakaskeskeiseen ja dialogiseen.

Asiantuntijakeskeinen vuorovaikutus

Äiti-vauva -suhdetta tukiessaan työntekijä on usein tekemisissä äidin ja koko perheen erilaisten ongelmien kanssa. Näiden ongelmien hoitamisessa ja ratkaisemisessa työntekijältä vaaditaan myös pyrkimystä selvittää ongelmien taustalla vaikuttavat syyt. Äiti saattaa odottaa, että työntekijä ratkaisee hänen ongelmansa ilman, että hän itse joutuu tekemään sen eteen juuri mitään. Tällainen oletus saa työntekijän toimimaan asiantuntijalähtöisesti. Äidin oma vastuu voi jäädä ottamatta huomioon tai työntekijä ei anna sitä äidille vaan ottaa vastuun itselleen. Työntekijän toimiessa asiantuntijakeskeisesti hän ottaa vallan määritellä äidin tilannetta, luokitella ongelmia sekä päättää toimintatavoista ja toimenpiteistä. Toimintaa ohjaa vahvasti työntekijän tulkinnat ja tavoitteet, ja äidin omat tavoitteet jäävät helposti taka-alalle. (Mönkkönen 2007, 38.)

Asiantuntijakeskeisyys ei tule läheskään aina esiin suorana käskemisenä, pakottamisena tai rajoittamisena, vaan se on kätkeytyneenä esimerkiksi asioihin, joista äidille puhutaan. Asiantuntijakeskeisyys tulee kätkeytyssä muodossa esiin myös työntekijöiden tavoissa jäsentää vuorovaikutussuhdetta pääasiassa äidin ongelmina ja niiden selvittämisenä. (Mönkkönen 2007, 45, 48.)

Äidin sensitiivisyyttä ja äidin ja vauvan välisen kiintymyssuhteen rakentumista tuettaessa vauvan edun takaaminen vaatii työntekijältä toisinaan hyvinkin jämäkkää ohjaamista ja puuttumista äidin toimintaan. Äitiys on hyvin henkilökohtainen ja herkkä asia. Jotta äiti hyväksyisi työntekijän puuttumisen, heidän välillään on oltava luottamuksellinen ja kunnioittava suhde. Hyvässä ja luottamuksellisessa suhteessa työntekijän puuttuminen

ja ohjaaminen auttavat äitiä näkemään oman ja vauvansa tilanteen uudella tavalla, jolloin äidin sensitiivisyyden kehittymisellä on paremmat edellytykset. (Hyytinen 2008, 95; Mönkkönen 2002, 55.)

Asiakaskeskeinen vuorovaikutus

Asiakaskeskeisessä vuorovaikutuksessa toiminta lähtee äidin omien tarpeiden ja näkökulmien kunnioittamisesta. Työntekijän rooli asiakaskeskeisessä suhteessa on lähinnä toimia äidille niin sanottuna foorumina, jossa hän voi pohtia sekä tilannettaan että itseään. Asiakassuhteessa on tärkeää, ettei edetä kokonaan vain toisen osapuolen ehdoilla. Työntekijän tulee ottaa huomioon äidin tarpeet ja toiveet, mutta hänen ei tule toimia yksinomaan niiden pohjalta. (Mönkkönen 2002, 56; 2007, 63–64.)

Yksi asiakaskeskeisyyden ongelmista on työntekijän liiallinen mukaan meneminen, jolloin hän myötäelää liian paljon äidin tunteissa mukana, eikä kykene tuomaan omaa aktiivista rooliaan esiin vuorovaikutuksessa (Mönkkönen 2007, 64). Työntekijä saattaa esimerkiksi jättää ottamatta puheeksi äidin ja vauvan välisen vuorovaikutussuhteen huolestuttavia piirteitä mennessään liikaa äidin tunteisiin mukaan. Työntekijän tehtävänä on ottaa myös vaikeat asiat puheeksi äidin kanssa ja näin mahdollistaa äidin reflektiivisyyden ja sensitiivisyyden kehittymisen. Äiti ei nimittäin välttämättä itse ole tietoinen vuorovaikutuksen ongelmista.

Asiakaskeskeisessä suhteessa äiti saa mahdollisuuden pohtia elämäänsä ja tunteitaan luottamuksellisesti työntekijän kanssa. Asiakaskeskeisyyttä tiukasti noudatettaessa suhteen vastavuoroisuus jää toteutumatta. Asiakaskeskeisessä vuorovaikutussuhteessa työntekijät jäävät omien näkökantojensa ja ajatustensa kanssa taka-alalle, kun pelkäävät niiden uhkaavan asiakkaan omaehtoisuutta, jota pidetään ensiarvoisen tärkeänä asiakaskeskeisessä vuorovaikutuksessa. (Mönkkönen 2007, 80.)

Vuorovaikutussuhteen asiakaskeskeisyyttä korostavassa orientaatioissa työntekijän valta nähdään negatiivisena asiana. Asiakassuhteessa työntekijän valta-asema on kuitenkin aina jollakin tapaa läsnä. Äiti odottaa usein, että hän saa työntekijästä keskustelukumppanin, joka myös herättää hänet ajattelemaan asioita uudesta näkökulmasta. (Mönkkönen 2007, 81.) Mönkkönen (2007, 84) toteaa, että vaikka asiakassuhteessa työntekijän ei ole syytä ottaa liian vahvaa neuvojan roolia, liiallinen varovaisuus ja neutraalisuus suhteessa eivät kuitenkaan ole hyväksi, sillä silloin työntekijä ei uskalla ottaa omaa rooliaan

vastuullisena toimijana ja ammattilaisena. Hän ei uskalla tällöin laittaa omaa asiantuntemustaan likoon, jolloin asiakkaan omat tavoitteetkaan harvoin pääsevät toteutumaan.

Äiti ei välttämättä näe sensitiivisen kyvyn puutteitaan, vaan hän omasta mielestään huolehtii vauvan unen ja ruuan tarpeesta sekä puhtaudesta, ja se riittää. Äiti tarvitsee työntekijää, joka saa hänet näkemään asioita uudella tavalla. Työntekijän herättämien ajatusten kautta äiti ehkä huomaa oman toimintansa puutteet ja kehittämistarpeet ja oppii näin vähitellen kiinnittämään huomiota entistä enemmän vauvansa viesteihin ja niiden tulkitsemiseen. Äidit, joilla on ongelmia vauvansa viestien ja tarpeiden lukemisessa ja tulkitsemisessa, tarvitsevat työntekijän asiantuntemusta ja ammattitaitoa.

Dialoginen asiakassuhde

Kolmas asiakassuhteen vuorovaikutuksen näkökulma on dialoginen orientaatio. Dialogisessa suhteessa sekä työntekijällä että äidillä on omat tärkeät tehtävänsä vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta. Dialogisuuden yksi tärkeimmistä elementeistä on vastavuoroisuus. Vastavuoroisuus tarkoittaa sitä, ettei asioita tehdä joko työntekijän tai äidin ehdoilla vaan molempien ehdoilla. Vastavuoroisessa suhteessa sekä työntekijä että asiakas vaikuttavat toisiinsa ja pyrkivät rakentamaan asioita yhdessä. (Mönkkönen 2007, 16, 82, 87, 104.)

Dialogisen suhteen tavoitteena on saavuttaa uusi yhteinen ymmärrys, jota kumpikaan osapuoli ei voi saavuttaa yksin (Isaacs 2001, 40). Dialogisuus ei ole pelkkää puhetta, toisen kuuntelua tai keskustelua. Dialogisessa suhteessa sekä työntekijä että äiti voivat parhaimmillaan oppia ja muuttaa omia mielipiteitään ja asenteitaan. Dialogisuus nähdäänkin sekä kommunikaationa että suhteena. (Mönkkönen 2007, 88–89.)

Molemminpuolinen ymmärrys on suhteen kulmakivi. Luottamus työntekijän ja äidin välillä on dialogisen suhteen ehdoton edellytys. Esimerkiksi äiti saattaa kokea työntekijän esittämän eriävän mielipiteen uhkana. Kun työntekijä esimerkiksi ottaa puheeksi heränneen huolensa äidin ja vauvan vuorovaikutussuhteesta, äiti saattaa ryhtyä puolustuskannalle. Vaikka työntekijän tavoitteena on luoda avoin vuorovaikutussuhde äitiin, ei ole itsestään selvää, että hän lähtisi mukaan tuohon vuoropuheluun. Ensiksi vaaditaan aina luottamus, jotta dialogisuus voisi toteutua. (Mönkkönen 2007, 87–89.) John Shotter (1993) on korostanut jaetun ymmärryksen merkitystä dialogisessa suhteessa. Shotterin mukaan jaettu ymmärrys asiakkaan ja työntekijän välillä mahdollistuu vain osapuol-

ten vastavuoroisessa kohtaamisessa, ja se voi toteutua vain spontaaneissa tilanteissa. (Mönkkönen 2002, 34.) Dialogisessa asiakassuhteessa työntekijä ja äiti luovat itseään koko ajan uudelleen ja määrittävät suhdettaan toisiinsa (Mönkkönen 2007, 92).

Vastaaminen on dialogisen suhteen tärkeä ehto. Pelkkä aktiivinen kuuntelu, äidin näkökulman tutkiminen ja hänen toiseutensa tunnustaminen ei ole dialogisen suhteen kannalta vielä riittävää. Uusia näkökulmia syntyy vasta työntekijän ja äidin välisessä aidossa ja toista kunnioittavassa vuoropuhelussa. Dialoginen suhde edellyttää aina tietynlaista sitoutumista ja toisen huomioonottamista. (Mönkkönen 2002, 40–41.) Äidin sensitiivisyyttä tuettaessa on tärkeää, että sekä äiti että työntekijä sitoutuvat toimintaan tavoitteiden saavuttamiseksi. Molemminpuolinen kunnioitus ja vastavuoroisuus ovat tärkeitä äidin reflektiivisen kyvyn ja sensitiivisyyden kehittymiselle. (Hyytinen 2008, 96.)

3.4 Yhteenveto

Alla olevaan taulukkoon on tiivistetty asiantuntija- ja asiakaskeskeisen sekä dialogisen vuorovaikutussuhteen ominaispiirteet.

TAULUKKO 1. Asiakassuhteen vuorovaikutusorientaatiot

SUHTEEN OSAPUOLET	ASIAANTUNTIJA- KESKEINEN	ASIAKAS- KESKEINEN	DIALOGINEN
ÄITI	<ul style="list-style-type: none"> tavoitteet & tarpeet taka-alalla 	<ul style="list-style-type: none"> tavoitteet & tarpeet ohjaavat toimintaa 	<ul style="list-style-type: none"> tavoitteet & tarpeet ohjaavat toimintaa vastavuoroinen yhteistyö
TYÖNTEKIJÄ	<ul style="list-style-type: none"> ohjaa toimintaa 	<ul style="list-style-type: none"> taka-alalla 	<ul style="list-style-type: none"> vastavuoroinen yhteistyö

Mönkkönen (2007, 84) muistuttaa, että eri vuorovaikutusorientaatiot harvoin esiintyvät selvästi erillisinä, vaan asiakassuhteessa voi esiintyä kaikkia kolmea orientaatiota. Eri-laiset vuorovaikutusorientaatiot eivät siis ole malleja, jotka ohjaisivat työntekijöiden toimintaa kaikissa asiakassuhteissa. Työntekijä ei siis toimi välttämättä aina kaikkien asiakkaidensa kanssa jonkin vuorovaikutusorientaation mukaisesti, vaan orientaatio vaihtelee asiakkaan ja tilanteen mukaan. (Mönkkönen 2002, 59.)

Pidä kiinni -projektin hoitomallia toteutettaessa on todettu, että äidin reflektiivinen kyky voi kehittyä vain vuorovaikutuksessa, jossa hän saa työntekijältä apua ja tukea oman toimintansa tutkimiseen. Tämä vaatii dialogista vuorovaikutusta äidin ja työntekijän välillä. Dialoginen suhde edellyttää työntekijältä astumista äidin kanssa samalle hämmennyksen ja tietämättömyyden alueelle, josta hän voi löytää uusia oivalluksia ja näkökulmia äidin tilanteeseen. Hyvässä ja vastavuoroisessa suhteessa sekä äiti että työntekijä kehittyvät. (Hyytinen 2008, 96–97; Mönkkönen 2007, 28.)

Tuettaessa äidin sensitiivisyyttä tilanteet vaihtelevat, joten kaikilla vuorovaikutusorientaatioilla on oma paikkansa prosessissa. Työntekijällä on käytettävissään erilaisia tukimenetelmiä (ks. kappaleet 3.1 ja 3.2), joita hän voi soveltaa tilanteiden vaatimilla tavoilla joko asiantuntijakeskeisesti, asiakaskeskeisesti tai dialogisesti. Työntekijän ja äidin välisen suhteen alussa on tärkeää luoda äitiin avoin ja luottamuksellinen suhde, jossa hän pääsee kertomaan omista ajatuksistaan ja tavoitteistaan. Asiakassuhde vaatii asiakaskeskeisiä vaiheita, mutta vuorovaikutussuhde ei kuitenkaan saisi rakentua pelkästään niiden varaan. Asiakassuhteessa on lisäksi usein tilanteita, joissa työntekijän on otettava rohkeasti vastuu tilanteesta ja toimittava asiantuntijakeskeisesti, jotta äidin ja vauvan tilanne etenisi. Näin luodaan parhaat edellytykset luottamukselle ja vastavuoroiselle dialogiselle suhteelle, joka mahdollistaa parhaiten äidin sensitiivisyyden ja sitä kautta äidin ja vauvan välisen turvallisen kiintymyssuhteen tukemisen.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Teemahaastattelu aineistonhankintamenetelmänä

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus (Tuomi & Sarajärvi 2011). Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja tavoitteena on tutkimuskohteen aito ymmärtäminen. Kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston hankinnassa suositaan menetelmiä, joissa tutkittavien näkökulmat ja ääni tulevat esiin. Tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti ja tapauksia käsitellään ainutlaatuisina. Tutkimustuloksia ei siis pyritä yleistämään. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164, 181.) Näin ollen en pyri tekemään opinnäytetyöni kautta yleistyksiä työntekijöiden kokemuksista vaan tarkoituksenani on tulkita ja ymmärtää näitä kokemuksia. Kokemusten konkretisoinnin kautta työntekijät voivat kehittää toimintaansa asiakkaita enemmän palvelevaksi.

Aineistonhankintamenetelmänä käytin teemahaastattelua. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa edetään etukäteen valittujen teemojen ja tarkentavien kysymysten mukaisesti. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48.) Haastatteluteemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen (Tuomi & Sarajärvi 2011, 75). Kysymysten muoto ja järjestys voivat vaihdella, mutta teema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat. Teemahaastattelussa oleellisinta onkin se, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen etukäteen valittujen teemojen mukaan. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48.)

Teemahaastattelun teemat johdetaan teoriasta eli teoreettiset käsitteet muutetaan mitattavaan muotoon, jolloin saadaan haastatteluteemat (Eskola & Vastamäki 2010, 35). Haastattelun teemat johdin teoriasta ja tutkimustehtävästäni. Valitsin teemahaastattelun aineistonhankintamenetelmäksi, koska teemahaastattelu mahdollistaa haastateltavien itse tärkeinä pitämien asioiden esiin nousemisen. Teemahaastattelu mahdollistaa vapaamuotoisen keskustelun aiheesta ja motivoi työntekijöitä pohtimaan omia kokemuksiaan laajemmin kuin tiukasti rajattuihin strukturoituihin kysymyksiin vastaaminen. Annoin haastattelujen alussa jokaiselle haastateltavalle teema-alueuuttelon, josta he

näkivät haastattelun aihepiirit. Näin he pystyivät seuraamaan haastattelun kulkua. Itselläni oli haastattelua varten teema-alueittain kysymyksiä, joilla pystyin tarkentamaan haastateltavien vastauksia.

Haastattelin kahta ensikodin ja kahta päiväryhmä Pikku-Miinan työntekijää. Käytin haastatteluissa apunani nauhuria ja kirjoitin lisäksi muistiinpanoja. Nauhurin käyttö takasi sen, ettei minulta jäänyt mitään asiaa huomaamatta.

4.2 Haastatteluteemat

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on lisätä ymmärrystä äidin sensitiivisyyden tukemisesta äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa työntekijöiden kokemusten kautta. Tavoitteena on kartoittaa ja tulkita työntekijöiden omakohtaisia kokemuksia äidin sensitiivisyyden tukemisesta äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa.

Opinnäytetyössä pyritään vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Minkälaiseksi työntekijät ymmärtävät äidin sensitiivisyyden merkityksen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa?
2. Minkälaisen työntekijän ja äidin välisen suhteen työntekijät kokevat tukevan äidin sensitiivisyyttä ja minkälaiseksi he kokevat oman roolinsa?
3. Miten työntekijät toimivat äidin sensitiivisyyttä tukiessaan ja millaisiksi he kokevat nämä tilanteet?

Seuraavassa johdetaan teemahaastattelun teemat opinnäytetyön tutkimuskysymysten ja edellä rakennetun teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Haastatteluissa käsitellään seuraavia teema-alueita:

1. Työntekijän taustatiedot
2. Asiakasprofiili
3. Työntekijän käsitys äidin sensitiivisyyden merkityksestä äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa
4. Työntekijän käsitys sensitiivisestä äidistä
5. Työntekijän käsitys ei-sensitiivisestä äidistä
6. Työntekijän ja äidin välinen suhde
7. Työntekijän käyttämät tukimenetelmät äidin sensitiivisyyttä tukiessa
8. Työntekijän kokemat haasteet äidin sensitiivisyyden tukemisessa
9. Työntekijän onnistumisen/epäonnistumisen kokemukset

Aloitan haastattelut kysymällä työntekijöiden koulutustaustaa ja työhistoriaa (teema 1). Lisäksi selvitän, minkälaisia ensikodin ja Pikku-Miinan tyypillisimmät asiakkaat ovat, ja miksi ja mitä kautta he ovat sinne tulleet (teema 2).

Opinnäytetyöni taustateorianä on kiintymyssuhdeteoria, jonka mukaan turvallisen kiintymyssuhteen syntymisen tärkeimpiin edellytyksiin kuuluu vanhemman sensitiivisyys eli kyky ja halu vastaanottaa lapsen viestejä ja reagoida niihin riittävän ajoissa ja oikealla tavalla. Tästä johtuen keskustelen työntekijöiden kanssa heidän käsityksistään siitä, minkä he kokevat olevan olennaisinta kiintymyssuhteen rakentumisessa (teema 3). Jollei tässä keskustelussa tule esiin äidin sensitiivisyys ja sen merkitys, kysyn asiaa suoraan. Samalla varmistan, että haastateltava ymmärtää sensitiivisyyden käsitteen. Tarkennan käsitettä vielä kysymällä työntekijöiden käsityksiä äidin sensitiivisyyden näkymisestä äidin käyttäytymisessä ja äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa (teemat 4 ja 5). Teemojen 3-5 avulla selvitän sitä, minkälaiseksi työntekijät ymmärtävät äidin sensitiivisyyden merkityksen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa (tutkimuskysymys 1).

Edellä luvussa 4 käsiteltyjen tutkimustulosten mukaan työntekijän ja äidin välisen suhteen alussa on tärkeää luoda äitiin avoin ja luottamuksellinen suhde, jossa hän pääsee kertomaan omista ajatuksistaan ja tavoitteistaan. Asiakassuhde vaatii asiakaskeskeisiä vaiheita, mutta vuorovaikutussuhde ei kuitenkaan saisi rakentua pelkästään niiden varaan. Asiakassuhteessa on lisäksi usein tilanteita, joissa työntekijän on otettava rohkeasti vastuu tilanteesta ja toimittava asiantuntijakeskeisesti, jotta äidin ja vauvan tilanne etenisi. Näin luodaan parhaat edellytykset luottamukselle ja vastavuoroiselle dialogiselle suhteelle. Kuudennen haastatteluteeman (teema 6) avulla pyrin kartoittamaan, minkälaisen työntekijän ja äidin välisen suhteen haastateltavat työntekijät kokevat tukevan äidin sensitiivisyyttä ja minkälaiseksi työntekijät kokevat oman roolinsa sensitiivisyyden tukemisessa (tutkimuskysymys 2).

Äidin sensitiivisyyden lisääntymisen on todettu olevan riippuvainen siitä, kuinka hyvin työntekijä on kyennyt vahvistamaan äidin reflektiivistä kykyä. Tämän vuoksi pyydän työntekijöitä kuvailemaan, miten he toimivat ja mitä menetelmiä he käyttävät äidin sensitiivisyyttä tukiessaan (teema 7). Haastattelun lopulla pyydän työntekijöitä kertomaan kokemistaan haasteista ja niistä selviytymisestä (teema 8) sekä onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksistaan (teema 9). Teemojen 7-9 avulla selvitän, miten työn-

tekijät toimivat äidin sensitiivisyyttä tukiessaan ja millaisiksi he kokevat nämä tilanteet (tutkimuskysymys 3).

Haastatteluteemojen kytkentä tutkimuskysymyksiin ja teoreettiseen viitekehykseen on esitetty tiivistettynä seuraavalla sivulla taulukossa 2. Haastatteluteemat ja niitä tarkentavat kysymykset ovat liitteessä 2.

TAULUKKO 2. Haastatteluteemojen johtaminen tutkimustehtävästä ja teoriasta

TUTKIMUS-KYSYMYKSET	TEORIA	HAASTATTELU-TEEMAT
1. Minkälaiseksi työntekijät ymmärtävät äidin sensitiivisyyden merkityksen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa?	<ul style="list-style-type: none"> • sensitiivisyys eli kyky ja halu vastaanottaa vauvan viestejä ja reagoida niihin riittävän ajoissa ja oikealla tavalla • äidin sensitiivisyys yksi turvallisen kiintymyssuhteen tärkeimmistä edellytyksistä • sensitiivisyyden riskitekijöitä: sosiaalisen tuen puute, mielenterveysongelmat, traumaattiset kokemukset, päihdeongelmat 	<ul style="list-style-type: none"> • työntekijän käsitys sensitiivisyyden merkityksestä äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa • työntekijän käsitys sensitiivisyydestä äidistä • työntekijän käsitys ei-sensitiivisyydestä äidistä
2. Minkälaisen työntekijän ja äidin välisen suhteen työntekijät kokevat tukevan äidin sensitiivisyyttä ja minkälaiseksi he kokevat oman roolinsa?	<ul style="list-style-type: none"> • hyvän asiakassuhteen elementit: hyväksyminen, luottamus, välittäminen ja jämäkkyys • työntekijän ja äidin välisen suhteen alussa tärkeää luoda avoin ja luottamuksellinen suhde • vuorovaikutusorientaatiot: asiantuntijakeskeinen, asiakaskeskeinen ja dialoginen => vaihtelevat asiakkaan ja tilanteen mukaan • vastavuoroinen, dialoginen suhde mahdollistaa parhaiten äidin sensitiivisyyden ja sitä kautta äidin ja vauvan välisen turvallisen kiintymyssuhteen tukemisen 	<ul style="list-style-type: none"> • työntekijän ja äidin välinen suhde
3. Miten työntekijät toimivat äidin sensitiivisyyttä tukiesseen ja millaisiksi he kokevat nämä tilanteet?	<ul style="list-style-type: none"> • erilaiset sensitiivisyyden tukimenetelmät • äidin reflektiivinen kyky tulee esiin sensitiivisenä käyttäytymisenä • sensitiivisyyden riskitekijät 	<ul style="list-style-type: none"> • työntekijän käyttämät tukimenetelmät • työntekijän kokemat haasteet • työntekijän onnistumisen/ epäonnistumisen kokemukset

4.3 Laadullinen sisällönanalyysi

Seuraavassa kuviossa on esitetty tekemäni laadullisen sisällönanalyysin (Tuomi & Sarajärvi 2011) eteneminen:

KUVIO 3. Laadullisen sisällönanalyysin eteneminen

Haastattelujen jälkeen litteroin aineiston laadullista sisällönanalyysiä varten. Litteroinnin jälkeen perehdyin aineistoon ja luokittelin sen teema-alueiden mukaan pääluokkiin. Kokosin kunkin pääluokan alle jokaisen haastateltavan kyseiseen luokkaan liittyvät vastaukset. Ryhmittelin vastaukset pääluokkiin aihealueittain teema-alueita tarkentavien haastattelukysymysten perusteella (alaluokat). Tämän jälkeen pelkistin luokitellun aineiston jokaisen pääluokan osalta nostamalla esiin tutkimustehtävän kannalta keskeiset seikat. Pelkistämisen jälkeen tulkitsin aineistoa etsimällä työntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia teoreettisen viitekehykseni pohjalta. Kirjallisessa raportissa havainnollistan tulkintojani esittämällä suoria lainauksia haastatteluista.

Seuraavassa taulukossa on esitetty sisällönanalyysin pää- ja alaluokat sekä esimerkki sisällönanalyysin etenemisestä yhden teema-alueen eli pääluokan osalta.

TAULUKKO 3. Sisällönanalyysin analyysirunko ja esimerkki sen käytöstä

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistys	Alaluokat	Pääluokka	Tulkinta ja johtopäätökset
<p><i>"Mun mielestä se on elinehto sille vauvalle, että se (äiti) on jollain lailla sensitiivinen. Jos äiti on epäsensitiivinen kokonaan, niin eihän se vauva kehity, ei kasva."</i></p> <p>Tähän kerättiin kaikkien työntekijöiden ilmaukset koskien sensitiivisyyden merkitystä</p>	Sensitiivisyys turvallisen kiintymyssuhteen tärkein edellytys	<ul style="list-style-type: none"> • Sensitiivisyyden merkitys 	TT:n KÄSITYS SENSITIIVISYYDEN MERKITYKSESTÄ	Teoreettisen viitekehyyksen tavoin äidin sensitiivisyys on työntekijöiden mukaan yksi tärkeimmistä edellytyksistä turvalliselle kiintymyssuhteelle
		<ul style="list-style-type: none"> • Sensitiivisen äiti • Ei-sensitiivinen äiti 	TT:n KÄSITYS SENSITIIVISESTÄ/EI-SENSITIIVISESTÄ ÄIDISTÄ	
		<ul style="list-style-type: none"> • Suhteen rakentaminen • TT/äiti vuorovaikutussuhde • TT:n rooli 	TYÖNTEKIJÄN JA ÄIDIN VÄLINEN SUHDE	
		<ul style="list-style-type: none"> • Eri menetelmät • Yhteistyö työntekijöiden välillä 	TUKI-MENETELMÄT	
		<ul style="list-style-type: none"> • Haasteelliset tilanteet • Vaikeiden tilanteiden käsittely 	HAASTEET	
		<ul style="list-style-type: none"> • Sensitiivisyyden kehityksen näkeminen • Palkitsevat tilanteet • Turhauttavat tilanteet 	ONNISTUMISEN JA EPÄONNISTUMISEN KOKEMUKSET	

4.4 Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n ensikoti ja päiväryhmä Pikku-Miina opin- näytetyön kohteina

Ensikoti

Ensikoti on tarkoitettu vauvaperheille, jotka tarvitsevat vahvaa ja yksilöllistä tukea. Ensikotiin tullaan jo odotusaikana tai vauvan syntymän jälkeen. Työntekijät huolehtivat vauvan hyvästä hoidosta ja tukevat vauvaperhettä arjessa. Ensikodissa vanhemmalla on mahdollisuus henkilökohtaiseen tukeen ja ohjaukseen vauvanhoidossa ja arjenhallinnassa. Ensikodissa vahvistetaan vanhemmuutta, kiinnitetään huomiota vauvan tarpeiden tunnistamiseen ja niihin vastaamiseen sekä tuetaan vauvan ja vanhemman välistä varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta. Odottava äiti saa ensikodissa mahdollisuuden valmistautua synnytykseen ja äitiyteen. Työntekijöiden ja äidin yhteistyön tavoitteena on vauvan näkyväksi tuleminen sekä vauvan ja äidin välisen kiintymyssuhteen herättelemineen. Ensikodin arjen säännöllinen päivärytmi antaa turvaa ja ennakoitavuutta niin vauvalle kuin vanhemmallekin. (Tampereen ensi- ja turvakoti ry 2012a.)

Ensikodissa asiakkaana olevat äidit ovat työntekijöiden mukaan yleisimmin alle 20-vuotiaita, mutta äitien ikä vaihtelee kuitenkin paljon aina 14 ikävuodesta 40:een. Äitien keskiarvoikä on työntekijöiden mukaan 20 ikävuoden tienoilla. Kysyessäni työntekijöiltä yleisimpiä syitä ensikotiin tulolle työntekijät mainitsivat kaikkia asiakkaita yhdistäväksi tekijäksi vahvan tuen tarpeen vauva-arjessa, mikä voi olla seurausta monesta eri tekijästä. Työntekijöiden mainitsemia yleisimpiä syitä ensikotiin tulolle ovat äidin nuori ikä, erilaiset mielenterveysongelmat, päihdehistoria, traumaattiset kokemukset ja ylipäättään omaan elämään liittyvät ongelmat. Äiti itse, hänen lähiverkostonsa tai viranomais-
taho on huolestunut äidin selviytymisestä vauvan kanssa.

Äidit ohjautuvat työntekijöiden mukaan ensikotiin pääasiassa sosiaalitoimen kautta eli sosiaalityöntekijä ottaa yleensä yhteyttä ensikotiin. Monien äitien kohdalla myös neuvolan terveydenhoitaja on henkilö, joka huolestuu äidin pärjäämisestä vauvan kanssa ja ottaa yhteyttä ensikotiin. Äidin ja vauvan tilanteesta on saattanut herätä huoli myös sairaalassa synnytysosastolla tai esimerkiksi perhetyössä, mutta sosiaalityöntekijä ottaa näissäkin tilanteissa yleensä yhteyden. On myös äitejä, jotka ottavat itse ensin yhteyttä ensikotiin, ja sen jälkeen lähdetään selvittämään sosiaalitoimesta, onko asiakkuus mahdollinen. Tällaiset tilanteet ovat työntekijöiden mukaan kuitenkin harvinaisia.

Päiväryhmä Pikku-Miina

Päiväryhmä Pikku-Miina on tarkoitettu tiivistä tukea tarvitseville äideille ja heidän alle kaksivuotiaille lapsilleen. Päiväryhmän tavoitteena on vauvan ja äidin varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen sekä perheen omien voimavarojen löytäminen. Ryhmätoiminnassa keskeistä on sen tarjoama vertaistuki sekä selkeän päivärytmin ja turvallisuuden tunteen luominen perheen arkeen. Pikku-Miinassa vanhemmalla on ryhmätyöskentelyn lisäksi mahdollisuus kahdenkeskisiin keskusteluihin työntekijän kanssa. Pikku-Miinaan voi hakeutua ottamalla yhteyttä neuvolaan, sosiaalitoimeen tai suoraan Pikku-Miinaan. Päiväryhmä kokoontuu kolme kertaa viikossa viiden kuukauden ajan. (Tampereen ensi- ja turvakoti ry 2012b.)

Pikku-Miinassa äidit ovat työntekijöiden kertoman mukaan yleisimmin 20–30 -vuotiaita. Äitien keski-ikäsi työntekijät arvioivat 24–25 vuotta. Pikku-Miinassa äidit ovat tähän mennessä olleet iältään 16–41 -vuotiaita. Masennus on työntekijöiden mukaan kaikkein yleisin syy Pikku-Miinaan tulolle. Harvoin on kyse synnytyksen jälkeisestä masennuksesta, vaan yleensä äidillä on ollut masennusta jo ennen lapsen syntymää. Työntekijät mainitsivat yleisiksi syiksi myös yksinäisyyden ja erilaiset elämänkriisit esimerkiksi avioero, puolison kuolema tai perheväkivalta, jotka voivat usein olla myös masennuksen taustalla.

Pääasiassa Pikku-Miinan asiakkaat tulevat työntekijöiden mukaan tällä hetkellä neuvolan terveydenhoitajan ohjaamina. Paljon on ollut myös tapauksia, joissa lastensuojelun sosiaalityöntekijä on ottanut yhteyttä. Lisäksi on myös äitejä, jotka ottavat itse suoraan yhteyttä Pikku-Miinaan. He ovat nähneet esitteitä esimerkiksi neuvolassa tai sairaalassa tai tutustuneet päiväryhmään Internetissä. Jonkin verran äitejä ohjautuu Pikku-Miinaan myös psykiatrian poliklinikalta tai sairaalasta.

Työntekijöiden taustatiedot

Haastattelin vain neljää työntekijää, joten en voi kertoa heidän taustoistaan yksityiskohdaisesti säilyttääkseni haastateltavien anonymiteetin. Työntekijöillä on sosiaali- tai terveysalan koulutus, ja lisäksi osa heistä on käynyt paljon vauvatyöhön liittyviä koulutuksia muun muassa vauvaperhetyökoulutuksen, traumakoulutuksen, CARE-Index-koulutuksen ja ryhmätheraplay-koulutuksen. Haastattelemini työntekijöiden työkoke-

mus vauvatyöstä vaihtelee 8 kuukaudesta 10 vuoteen. Työntekijät ovat ennen nykyistä työpaikkaansa tehneet vaihtelevan ajan muita sosiaali- tai terveysalan töitä.

5 TYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSIA SENSITIIVISYYDEN TUKEMISESTA

5.1 Äidin sensitiivisyyden merkitys

Haastattelemieni työntekijöiden mukaan äidin sensitiivisyys on yksi tärkeimmistä edellytyksistä äidin ja vauvan väliselle turvalliselle kiintymyssuhteelle. Yksi työntekijöistä korosti äidin sensitiivisyyden tärkeää merkitystä seuraavasti:

”Mun mielestä se on elinehto sille vauvalle, että se (äiti) on jollain lailla sensitiivinen. Jos äiti on epäsensitiivinen kokonaan, niin eihän se vauva kehity, ei kasva.”

Sensitiivinen äiti kykenee työntekijöiden mukaan vastaamaan vauvan tarpeisiin ja viesteihin johdonmukaisesti ja oikealla tavalla, mikä luo pohjan turvalliselle kiintymyssuhteelle.

Työntekijät nostivat esiin äidin sensitiivisyyden tärkeiksi edellytyksiksi äidin psyykkisen tasapainon, äidin kokemat positiiviset tunteet vauvaansa kohtaan ja äidin kyvyn tunnistaa ja käsitellä omia tunteitaan (ks. reflektiivisyys kappaleessa 2.3). Eräs työntekijä korosti, että jos äiti tuntee vauvaansa kohtaan vain negatiivisia tunteita, äidin on hyvin vaikeaa tavoittaa vauvan viestejä ja tarpeita sekä vastata niihin. Sarkkisen (2003, 292) mukaan masentuneella äidillä on usein kielteinen kuva vauvastaan, eikä hän osaa iloita vauvasta ja yhteisistä hetkistä. Äiti on pettynyt itseensä ja tunteisiinsa vauvaa kohtaan ja vuorovaikutus on negatiivisesti latautunutta.

Äidin psyykkinen hyvinvointi heijastuu haastateltavien mukaan äidin kykyyn käsitellä ja tunnistaa tunteita sekä itsessään että vauvassa. Työntekijöiden kokemusten mukaan äidin henkilökohtaiset ongelmat ovat riskitekijöitä hänen ja vauvan välisen turvallisen kiintymyssuhteen kehittymiselle. Eräs haastateltava kertoi:

”Esimerkiks masentuneella äidillä tai elämän kriisitilanteessa olevalla äidillä ei oo tarpeeks voimavaroja herkistyä vauvan viesteille, tarpeille ja tunteille, koska oman elämän vaikeudet vie kaiken huomion ja voimavarat.”

Monissa tutkimuksissa onkin ilmennyt, että erityisesti sosiaalisen tuen puute, erilaiset mielenterveysongelmat, traumaattiset kokemukset ja päihdeongelmat ovat riskitekijöitä

äidin sensitiivisyydelle ja siten myös äidin ja vauvan välille muodostuvalle kiintymyssuhteelle (Niemelä, Siltala & Tamminen 2003).

Haastateltavat korostivat vauvan perustarpeiden tyydyttämisen ja turvallisen ympäristön tärkeyttä turvallisen kiintymyssuhteen kehittymiselle. Työntekijät painottivat sitä, kuinka perustarpeista huolehtiminen ei kuitenkaan riitä vauvalle, vaan äidiltä vaaditaan myös herkkyyttä vauvan tunteille, mikä näkyy äidin kykynä säädellä ja selittää vauvan tunteita. Vauvan psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen kannalta on työntekijöiden mukaan äärimmäisen tärkeää, että hänen viesteihinsä vastataan sensitiivisesti. Yhden haastateltavan mukaan:

”Se on vauvan psyykkisen kehityksen kannalta äärimmäisen tärkeä asia, että hän tulee kuulluksi ja nähdyksi ja hänen viesteihinsä vastataan ja hän saa niihin tyydyttävät vastaukset.”

Työntekijät kertoivat, kuinka osa heillä asiakkaana olevista äideistä huolehtii kyllä hyvin vauvan perustarpeista eli ruuasta, unen tarpeesta ja puhtaudesta, mutta tekemisestä puuttuu aito lämpö ja herkkyyys. Näitä niin sanottuja tunnekylmiä äitejä eräs haastateltava kutsui teknisesti tai koneellisesti suorittaviksi äideiksi.

Eräs työntekijä kuvaili tilannetta, jossa vauva ei saa äidiltään läheisyyttä ja vastavuoroisuutta:

”Jos se vauva ei saa siltä äidiltä sitä kontaktia, eikä vastata sensitiivisesti niihin tarpeisiin, niin kyllähän se vauva alkaa kääntyyn pois. Rupee niin kun selviytyyn itse.”

Vauva kehittää tällaisissa tilanteissa siis omia selviytymisstrategioitaan ja pyrkii vähitellen selviytymään itse epävarmuutta, pelkoa ja ahdistusta herättävistä tilanteista. Epäsensitiivisten äitien vauvoille saattaa kehittyä välttelevä kiintymyssuhde äitiinsä, joka näkyy juuri työntekijän kuvailemalla tavalla (ks. Broberg ym. 2005, 130; Hautamäki 2011, 35; Sinkkonen 2011b).

5.2 Sensitiivinen ja ei-sensitiivinen äiti

Vauva pysyy sensitiivisellä äidillä koko ajan jollakin tasolla mielessä. Työntekijöiden mielestä sensitiivinen äiti pystyy lukemaan vauvan viestejä ja vastaamaan niihin joh-

donmukaisesti. Sensitiivinen äiti tunnistaa vauvan tarpeet ja tunteet ja osaa vastata niihin oikealla tavalla. Yksi haastateltavista kuvaili sensitiivistä äitiä seuraavasti:

”Äiti pystyy tunnistamaan vauvan oikean tarpeen, ja sitten myös vastaamaan siihen oikealla tavalla ja sävyttään omaa puheääntään ja omia otteitaan siihen vauvan tunteeseen nähden ja myötäelämään vauvan tunnetta. Se on varmaan se, missä se (sensitiivisyys) näkyy parhaiten.”

Sensitiivinen äiti ei työntekijöiden mukaan koe vauvan tarvitsevuutta ja negatiivisia tunteita rasitteena. Vaikka äiti ei aina heti tietäisikään syytä vauvan itkuun, sensitiivinen äiti pyrkii selvittämään, mikä vauvalla on hätänä ja pyrkii ymmärtämään vauvaa parhaansa mukaan. Jo tämä on työntekijöiden mukaan merkki sensitiivisyydestä. Sladen (2005) mukaan tärkeintä vauvalle onkin, että hänen viestiinsä on reagoitu. Jo äidin pyrkimys vauvan tunteiden ja kokemusten ymmärtämiseen luo vauvalle turvallisuuden tunnetta.

Winnicott (1958) puhui riittävän hyvistä vanhemmuudesta, joka tarkoittaa, että vanhemman ei tarvitse olla täydellinen, jotta hänen lapselleen muodostuisi turvallinen kiintymyssuhde. Riittää, että hoitaja on tarpeeksi hyvä eli hän huolehtii perustarpeiden tyydyttämisestä ja vastaa kohtalaisen herkkätunteisesti ja ennakoitavasti lapsen viesteihin. (Broberg ym. 2005, 120.) Eräs työntekijä puhui juuri tästä Winnicottin riittävän hyvistä vanhemmuudesta:

”Harvoin on siis aivan täydellistä sensitiivisyyttä olemassakaan, et puhutaan enemmänkin siitä riittävydestä.”

McElwainin ja Booth-LaForcen (2006) tutkimuksessa selvisi, että sekä vauvan ahdistukseen ja hätään että positiivisiin tunteisiin vastaaminen on todella tärkeää turvallisen kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta. Haastattelemani työntekijät korostivat myös vauvan tunteisiin reagoimisen tärkeyttä. Sensitiivinen äiti osaa työntekijöiden mielestä huomioida vauvan kaikenlaiset tunteet niin negatiiviset kuin positiivisetkin. Yhden haastateltavan sanoin:

”Jos vauva itkee, niin äiti lohduttaa ja antaa siihen perustarpeeseen hoidon. Jos vauva on iloinen, niin äiti pystyy vastaamaan siihenkin.”

Osa työntekijöistä mainitsi äidin sensitiivisyyden näkyvän myös äidin kyvyssä ennakoida vauvan tarpeita. Yksi työntekijöistä kuvaili tällaista äitiä seuraavasti:

”Äiti vähän niin kun pystyy ennakoimaan, mitä sille vauvalle tulee, että kohta sillä on varmaan nälkä, mutta antaa sen ensin ilmasta. Että äiti ymmärtää senkin, että ei tuputeta liikaa, vaan antaa vauvan ilmasta myös ne tarpeensa.”

Sensitiivisen äidin ja vauvan välinen kiintymys näkyy työntekijöiden mielestä sekä äidin että vauvan käyttäytymisessä. Sensitiivisen äidin vauvalla on työntekijöiden mukaan turvallinen kiintymyssuhde. Sensitiivinen äiti haluaa pitää vauvaa lähellä ja ottaa kontaktia vauvaansa. Äidin ja vauvan vuorovaikutuksessa on työntekijöiden mukaan vastavuoroisuutta: äiti juttelee vauvalle, äänensävyssä on pehmeyttä, äiti hymyilee vauvalle ja eläytyy vauvan tunteisiin.

Osa työntekijöistä korosti sitä, että sensitiivisen äidin ja vauvan välinen kiintymys näkyy kaikkein selkeimmin vauvassa. Heidän mukaansa vauvan turvallinen kiintymyssuhde näkyy kokonaisvaltaisesti vauvassa: miten hän on ihmisten sylissä, ottaako hän katsekontaktia, rauhoittuuko äidin syliin vai paremmin yksin vaunuihin. Työntekijöiden mukaan kiintymyssuhteen luonteen näkee jo hyvin pienen vauvan eleistä ja ilmeistä. Jos vauva on kiintynyt turvallisesti äitiinsä, hän kääntyy äitinsä puoleen.

Turvallisesti kiintynyt vauva on haastateltavien mukaan oppinut luottamaan siihen, että äiti on aina tarvittaessa saatavilla (ks. Silvén & Kouvo 2010, 75). Eräs työntekijä kertoi, että sensitiivisen äidin lapsi pystyy olemaan huoleton ja vapautunut, koska hän on oppinut, että äiti on aina tarvittaessa saatavilla. Lapsi uskaltautuu vähitellen irrottautua äidistään, koska luottaa siihen, että äiti ei katoa mihinkään sillä aikaa. Sensitiivisen äidin lapsi uskaltaa ilmaista tarpeensa ja myös negatiiviset tunteensa. Sensitiivinen äiti osaa suhtautua kyseisen työntekijän mukaan oikealla tavalla lapsen pahaan oloon ja osaa myös selittää näitä tunteita lapselle.

Kaikki työntekijät mainitsivat, että äidillä, jolla on puutteita sensitiivisyydessä, on vaikeuksia vauvan viestien ymmärtämisessä ja niihin vastaamisessa. Hän ei pysty vastaamaan vauvan tarpeisiin, eikä osaa tulkita vauvan tunteita. Äiti ahdistuu ja turhautuu, kun ei osaa rauhoittaa vauvaa ja saattaa jopa lamaantua. Yksi työntekijöistä kuvaili ei-sensitiivistä äitiä:

”No aika usein se varmaan näkyy negatiivisina tunteina vauvaa kohtaan, ja vauvan viestien ymmärtäminen on haasteellista ja vaikeaa. Äiti aika usein kokee ne vauvan itkut hirveen rasittavina tai kun vauva vaatii jota-

kin, niin se on enemmänkin rasite kuin, että hän ymmärtäisi sen vauvan tapana ilmaista itseään.”

Negatiiviset tunteet heijastuvat työntekijän kokemuksen mukaan äidin käyttäytymiseen, äänenkäyttöön ja tapaan puhua vauvalle. Äidin toiminnasta puuttuu lämpö, äiti vain suorittaa. Yksi työntekijöistä kertoi, että äideillä, joilla on puutteita sensitiivisyydessä, vauva ei pysy äidin mielessä, vaan putoaa sieltä helposti. Tämä näkyy työntekijän mukaan esimerkiksi siinä, että äiti ei pienessäkään tilassa tiedä, missä hänen vauvansa on tai äidin on todella vaikeaa ennakoida vauvan tarpeita.

Vauvassa äidin epäsensitiivinen käyttäytyminen näkyy erään haastateltavan mukaan siinä, että vauva ei rauhoitu äidin syliin, koska hän ei koe oloaan turvalliseksi. Hän kertoi epäsensitiivisten äitien vauvojen rauhoittuvan usein paremmin esimerkiksi työntekijän syliin. Toinen työntekijä kertoi epäsensitiivisen äidin vauvasta tulevan joko hyvin vaatimaton ja vetäytyvä tai sitten todella äänekkäs ja vaativa. Jos äiti ei vastaa vauvan pyyntöihin, vauva lopettaa vähitellen pyytämisen ja kääntyy ikään kuin sisäänpäin. Tällaiselle lapselle kehittyy välttelevä kiintymyssuhde, ja lapsi pyrkii selviytymään yksin. Äänekkään ja vaativan vauvan käyttäytyminen viittaa ristiriitaiseen tai jäsentymättömään kiintymyssuhteeseen. (ks. kappale 2.4.)

5.3 Työntekijän ja äidin välinen suhde

Jokainen haastattelemani työntekijä kertoi lähtevänsä rakentamaan suhdetta uuteen äitiin vähitellen tutustumisen kautta, vaikkakin kaikkien haastateltavien mielestä tilanteet vaihtelevat äidin mukaan. Suhteen alussa on työntekijöiden mukaan tärkeää luoda luottamuksellinen suhde äitiin, jotta voitaisiin lähteä tukemaan äidin sensitiivisyyttä. Yksi haastateltavista kertoi suhteen rakentamisesta:

”Se lähtee tutustumisesta tietysti. Se on sitä luottamuksen rakentamista.”

Hyväksyvä, tasa-arvoinen ja turvallinen ilmapiiri takaa haastateltavien mielestä hyvät puitteet luottamukselliselle ja hyvälle suhteelle. Suhteen luottamuksellisuuden tärkeys on havaittu myös Heinicken ym. (2000) tutkimuksessa, jossa tutkittiin äidin ja työntekijän välisen luottamuksen ja yhteistyön toimivuuden merkitystä äidin ja vauvan välisen kiintymyssuhteen kehittymiselle. Tutkimuksessa selvisi, että äidin ja työntekijän välinen luottamus edesauttaa äidin sensitiivisyyden kehittymistä.

Suhteen alussa täytyy edetä työntekijöiden mukaan varovasti ja vähitellen, sillä äitiys on todella herkkä aihe. Erityisesti yksi haastateltavista painotti sitä, että tutustumisvaiheessa myös hänen työntekijänä täytyy antaa jotain itsestään:

”Mä en voi vaan olla semmonen kylmä kyselijä. Että itsestäkin on aina annettava jotain.”

Vastavuoroisuus on suhteen kulmakivi (ks. dialoginen suhde kappaleessa 3.3). Kyseinen työntekijä muistutti kuitenkin, että työntekijän täytyy pitää oma ammatillinen rajansa. Hän itse esimerkiksi harkitsee tarkkaan, mistä henkilökohtaisista asioistaan kertoo äideille.

Molemminpuolinen kunnioitus, ymmärrys, vastavuoroisuus, tasa-arvo, luottamus, turvallisuus ja hyväksyntä ovat työntekijöiden mukaan tärkeimpiä tekijöitä heidän ja äitien välisessä vuorovaikutussuhteessa, jotta äidin sensitiivisyyden kehityksellä olisi parhaat mahdolliset edellytykset (ks. dialoginen suhde kappaleessa 3.3). Nämä tekijät ovat yhteneviä Särkelän (2011, 31–42) mainitsemien hyvän asiakassuhteen elementtien kanssa, jotka ovat: hyväksyminen, luottamus, välittäminen ja jämäkkyys. Jämäkkyyttä työntekijät eivät kuitenkaan maininneet yhtä selkeäksi osaksi hyvää asiakassuhdetta, vaan vastauksissa ilmeni lähinnä sen välttämättömyys joidenkin äitien kanssa. Yksi haastateltavista toi tämän esiin seuraavasti:

”Aina täytyis muistaa semmonen kunnioittava sävy, että ylhäältä alaspäin ohjautuvaa ohjausta tulis välttää. Ainahan se ei oo mahdollista, vaan vauvan tilanne voi vaatia, että täytyy antaa hyvin suoriakin kehotuksia, jopa käskyjä. Mutta jos tilanne, ei sitä vaadi niin sitten tietysti sellasta pehmeyttä, kuuntelemista, kuulemista, vastavuoroisuutta, että äidin mielipiteille, ajatuksille ja näkemyksille on tilaa.”

Työntekijät olivat sitä mieltä, että heidän oma roolinsa äidin sensitiivisyyden tukemisessa vaihtelee paljon asiakkaan ja tilanteen mukaan. Työntekijöiden vastauksissa näkyi se, kuinka eri vuorovaikutusorientaatiot eivät esiinny selvästi erillisinä, vaan työntekijän ja äidin välisessä suhteessa voi olla sekä asiantuntijakeskeisiä, asiakaskeskeisiä että dialogisia piirteitä. Työntekijöiden vastauksista on nähtävissä kaikkien Mönkkösen (2002, 2007) jaottelemien kolmen eri vuorovaikutusorientaation piirteitä.

Työntekijöiden vastauksista nousi esiin se, että he pyrkivät olemaan äideille rinnalla kulkijoita, kuuntelijoita, asioiden selventäjiä ja selittäjiä sekä tukijoita. Tavoitteena on

jokaisen äidin kanssa vastavuoroinen ja luottamuksellinen suhde, joka rakentuu työntekijöiden mukaan yhdessä tekemisen kautta. Toiminta lähtee aina äidin omista tavoitteista (ks. asiakaskeskeisyys & dialoginen suhde kappaleessa 3.3). Nämä työntekijöiden mainitsevat asiakassuhteen piirteet viittaavat dialogiseen vuorovaikutusorientaatioon (ks. Mönkkönen 2002, 2007).

Kaikki työntekijät kertoivat, että välillä on kuitenkin tilanteita, joissa vauvan etu vaatii heitä puuttumaan tiukasti äidin toimintaan, ohjaamaan ylhäältä alaspäin ja jopa käskemään. Välillä tarvitaan jämäkkää otetta, jotta äidin ja vauvan tilanteessa tapahtuisi kehitystä. Osa äideistä on haastateltavien mukaan todella epävarmoja ja he jopa vaativat, että työntekijä ohjaa ja neuvoa kädestä pitäen. Kaikkien työntekijöiden vastauksista oli nähtävissä se, että he pyrkivät välttämään asiantuntijakeskeisyyttä ja pyrkivät dialogiseen, vastavuoroiseen suhteeseen äitien kanssa. Yksi työntekijöistä kuvaili omaa rooliaan seuraavasti:

”Mun tavoite on, että olisin enemmän rinnalla kulkija, että ainakin pyrin välttämään ylhäältä alaspäin tapahtuvaa ohjausta. En koe sitä omaksi tyylikseni. Ennemmin siinä asiakkaan rinnalla, yhdessä tekemällä, jotenkin se tuntuu enemmän omalta tavalta. Mutta toki on sitten niitä tilanteita, joissa täytyy ottaa erilainen rooli ja joutuu tiukastikin puuttumaan tai olemaan selkeästi se, joka ei kysy vaan sanoo.”

Haastateltavat korostivat työntekijän ammatillisuuden tärkeyttä. Työntekijä ei saa ruveta äidille kaveriksi, vaan suhteen on pysyttävä asiakassuhteena, vaikka suhde äitiin muodostuisikin läheiseksi. Työntekijän on välitettävä äidille viesti siitä, että hän on ohjaaja ja henkilö, joka viimekädessä sanoo, miten toimitaan. Tämä viittaa siihen, että työntekijöiden mielestä täytyy välttää liiallista asiakaskeskeisyyttä, jossa on vaarana työntekijän ammattiroolin hämärtyminen (ks. asiakaskeskeisyys kappaleessa 3.3). Äidin on pystyttävä luottamaan siihen, että työntekijä kestää hänen vaikeatkin tilanteensa murentumatta. Työntekijä kannattelee ja pysyy vahvana vaikeissakin tilanteissa.

5.4 Tukimenetelmät

Sekä ensikodin että Pikku-Miinan työntekijät kertoivat tukevansa äidin sensitiivisyyttä kaikkein eniten arjen tilanteiden kautta. Äidin vierellä kulkeminen on tärkeää. Työntekijät sanoittavat vauvaa eli toimivat äänenä vauvalle, tulkitsevat vauvan viestejä äidille ja

toimivat äidille mallina. Työntekijät ohjaavat ja tukevat äitiä arjen tilanteissa, esimerkiksi syöttötilanteissa. Työntekijät tarkastelevat ja ihailevat vauvaa yhdessä äidin kanssa. Yksi työntekijöistä kertoi heittäytyvänsä usein ei-tietäväksi, jolloin hän vyöryttää vastuuta äidille, haastaa äitiä. Hän nostaa äidin asiantuntijaksi oman vauvansa asioissa:

”Se on se tärkeä, että vähän niin kun haastaa sitä äitiä miettimään asioita. Et ei oo semmonen vastausautomaatti.”

Pikku-Miinan työntekijät kertoivat käyttävänsä videointia äidin sensitiivisyyttä tukiesseen. He aloittavat videokuvauksen yleensä kuvaamalla aluksi vain vauvaa, koska kuvauksen kohteena oleminen saattaa tuntua monesta äidistä vaikealta. Vähitellen lähdetään kuvaamaan äidin ja vauvan yhteisiä vuorovaikutushetkiä kuten ruokailutilanteita, leikkihetkiä ja pukemistilanteita. Työntekijät katsovat äitien kanssa yhdessä videot ja keskustelevat näkemästään. Työntekijät painottivat Hellsténin (2009, 62) tavoin positiivisen palautteen tärkeyttä, sillä se lisää äidin itseluottamusta. Videolla esiin tulevia negatiivisia asioita ei saa jättää huomioimatta, vaan nekin on tuotava esiin. Silloin työntekijä miettii yhdessä äidin kanssa, miksi äiti toimi niin kuin toimi ja miten äiti olisi voinut toimia paremmin. (ks. Törrönen 2005, 19–20)

Yhteiset laululeikkihetket ovat sekä ensikodin että Pikku-Miinan työntekijöiden mukaan hyviä tilanteita tukea äidin sensitiivisyyttä ja vahvistaa äidin ja vauvan välistä vuorovaikutusta. Pikku-Miinassa laululeikkihetket ovat käytössä joka päivä. Laululeikkihetkillä pyritään tuottamaan vauvalle ja äidille yhteistä iloa. Työntekijät ohjaavat hetkiä ja toimivat äidille esimerkkinä ja mallina.

Työntekijät kertoivat tukevansa äidin sensitiivisyyttä myös kertomalla heille faktatietoja varhaisesta vuorovaikutuksesta ja muusta vauvaan ja vanhemmuuteen liittyvästä. Tiedon kautta äidit voivat oppia kiinnittämään enemmän huomiota omaan toimintaansa. Yksilökeskustelut ja ryhmäkeskustelut vauvoihin liittyen tukevat äidin sensitiivisyyttä. Monilla äideillä on työntekijöiden kokemuksen mukaan vaikeuksia tunnistaa tunteita ja nimetä niitä, niin itsessään kuin vauvassaan. Työntekijät voivat auttaa äitejä kehittymään tunteiden tunnistamisessa ja nimeämisessä erilaisten harjoitusten kautta, mutta erityisesti arjen toiminnan kautta nimeämällä äidille esimerkiksi vauvan tunteita. Tunteista keskusteleminen on suuressa osassa sensitiivisyyden tukemista. Yksi haastateltavista korosti huumorin tärkeyttä. Huumorin kautta voi lähestyä vaikeitakin asioita.

Työntekijöiden mielestä ei ole olemassa sellaista tukimenetelmää, joka toimisi kaikkien äitien kanssa yhtä hyvin. Heidän mielestään riippuu äidistä ja tilanteesta, mikä tukee parhaiten juuri kyseisen äidin sensitiivisyyttä. Vaikka heidän mielestään on vaikeaa nostaa mitään tukimenetelmää tehokkaimmaksi, heidän mielestään parhaita menetelmiä ovat vauvan sanoittaminen ja äidille mallina toimiminen sekä positiivisen palautteen antaminen ja vauvan kehuminen arjen tilanteissa (ks. kappale 3.1). Yksi työntekijöistä kertoi arjen tilanteiden kautta tukemisesta seuraavasti:

”Kyllä mä jotenkin ajattelen, että aika monelle äidille toimii parhaiten arjen tilanteiden tukeminen ja siinä mukana oleminen. Ne tarjoaa hyvän mahdollisuuden siihen, että voi tulkita vauvan viestejä äidille ja toimia äidille mallina.”

Kysyessäni, miten työntekijät arvioivat kuhunkin tilanteeseen parhaiten soveltuvat tukimenetelmät, he kokivat, että äidin tullessa tutuksi oppii vähitellen näkemään parhaat keinot tämän äidin kohdalla. Eräs työntekijä korosti sitä, kuinka kokemus opettaa. Osalla työntekijöistä oli sellaisia kokemuksia, että joskus toimivat menetelmät ja keinot selviävät yrityksen ja erehdyksen kautta.

Kaikki haastateltavat kertoivat yhteistyön muiden työntekijöiden kanssa olevan tärkeä osa työtä. Molemmissa paikoissa työntekijät keskustelevat paljon omista havainnoistaan ja jakavat ajatuksiaan muiden työntekijöiden kanssa. Toiminnan suunnittelu tehdään työparin kanssa. Ensikodilla arjessa tapahtuvat ohjaustilanteet ovat pääosin yhden työntekijän ja äidin ja vauvan välisiä. Pikku-Miinassa työntekijöillä on selkeä työnjako, jota he noudattavat. Toisen keskittyessä keittiöaskareisiin toinen vastaa äitien ja vauvojen kanssa olemisesta. Sekä ensikodissa että Pikku-Miinassa on myös tilanteita, joissa työntekijät toimivat työparina äitien ja vauvojen kanssa.

5.5 Haasteet

Työntekijät kokevat kaikkein haastavimmiksi sellaiset tilanteet, joissa äiti ei ymmärrä, että häneltä puuttuu sensitiivisyys, eikä myöskään sensitiivisyyden merkitystä. Äiti hoitaa omasta mielestään vauvaansa todella hyvin, eikä hänellä oman käsityksensä mukaan ole mitään ongelmaa. Äiti ei näe omassa toiminnassaan mitään puutteita ja häneltä puuttuu emotionaalinen lämpö vauvaa kohtaan. Tällaisilla äideillä heidän omat tarpeensa

menevät vauvan tarpeiden edelle. Yksi haastateltavista kuvaili tällaisia haasteellisia tilanteita seuraavasti:

”Jos äiti ei ymmärrä sitä, että se (sensitiivisyys) puuttuu häneltä, että hänellä ei ole ongelmaa, vaan kaikilla muilla on ongelma. Että jos äidillä on käsitys, että hän hoitaa hienosti, niin silloin se on tosi vaikeeta tukea sitä.”

Sternin (1995) mukaan sensitiivisyys on kokonaisvaltainen ominaisuus, jonka äiti on omaksunut jo omassa lapsuudessaan. Haastattelemillani työntekijöillä olikin sellaisia kokemuksia, että äidit, jotka eivät ole omassa lapsuudessaan saaneet sensitiivistä hoivaa, eivät kykene sitä myöskään omalle lapselleen antamaan. Pari työntekijää totesi sensitiivisyyden puutteen juontavan juurensa joskus niin vaikeista ja monimutkaisista asioista, että oma ammattitaito ei vain yksinkertaisesti riitä. Osa äideistä tarvitsisi työntekijöiden mukaan pitkäkestoisempaa ja syvällisempää apua omaan prosessiinsa kuin, mitä he pystyvät tarjoamaan. Yksi työntekijöistä korosti oman rajallisuuden hyväksymisen tärkeyttä äidin sensitiivisyyttä tuettaessa:

”Jossain kohtaa täytyy sitten vaan nostaa kädet pystyyn ja sanoo, että nyt mun taidot ei riitä. Et mulla ei oo sellasia menetelmiä tai taitoja, että pystyisin tätä perhettä auttamaan.”

Työntekijät kertoivat, että äidit, joilla on puutteita sensitiivisyydessä, eivät välttämättä kykene ottamaan vastaan heidän ohjeitaan ja osa taas ei halua ottaa niitä vastaan. Äidit, joilla ei ole mitään halua työskennellä asian eteen, ovat työntekijöiden mielestä kaikkein haastavimpia. Äidin omasta motivaatiosta on työntekijöille paljon apua. Äiti, joka kieltää täysin ongelmansa, saattaa olla työntekijää kohtaan hyvinkin hyökkäävä ja vihamielinen.

Eräs työntekijä kertoi sellaisten tilanteiden olevan hänelle erittäin hankalia, joissa äiti aidosti rakastaa lastaan ja haluaa olla hyvä äiti, mutta hän näkee, etteivät äidin kyvyt riitä vielä pitkään aikaan riittävän hyvään äitiyteen. Tällaiset tilanteet ovat hänelle risti-riitaisia, koska hän haluaisi auttaa sekä äitiä että vauvaa. Kaikissa tilanteissa se ei kuitenkaan ole mahdollista. Tilanteet, joissa äidiltä selvästi puuttuu positiivinen tunnesuhde vauvaan, ja äiti jättää tahallaan vastaamatta vauvan tarpeisiin, tilanne on työntekijän mukaan helpompi laittaa poikki.

Jokainen työntekijä kertoi muille työntekijöille puhumisen olevan tärkein selviytymiskeino vaikeista tilanteista. Työntekijöille on tärkeää, etteivät he jää vaikeiden ja mieltä

painavien asioiden kanssa yksin. Ajatusten ja kysymysten jakaminen toisen kanssa helpottaa omaa taakkaa, kun vastuuta voi jakaa ja pohtia yhdessä ratkaisukeinoja. Työntekijät kertoivat keskustelewansa kohtaamistaan vaikeista tilanteista sekä työyhteisössä erityisesti työparin kanssa että työnohjauksessa. Yksi työntekijöistä kertoi vaikeista tilanteista selviytymisestä seuraavasti:

”Mulle on aika luontaista se ihan puhuminen. Eli vaikeaa asiaa voi pohtia, päähkäillä ja tuskailia työyhteisössä. Niin mä ajattelen, että se on varmaan se ykkösasia, et ei jää sen asian kanssa yksin.”

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että jos asioiden kanssa joutuisi olemaan aivan yksin, ei työtä jaksaisi kauaa tehdä. Eräs haastateltava kertoi pyrkivänsä käymään vaikeat tilanteet läpi myös äidin kanssa tilanteen jälkeen, jos siihen on vain mahdollisuus.

Huumori on eräälle työntekijälle tärkeä selviytymiskeino, joka auttaa häntä kestäämään rankkojakin asioita ja asiakkaiden kohtaloita. Työntekijät ovat saaneet myös työnohjaajilta erilaisia selviytymistekniikoita, jotka erään haastateltavan mukaan auttavat esimerkiksi pitämään omat tunteet erossa äidin tunteista. Yksi työntekijöistä korosti, että oma elämä täytyy olla hyvässä kunnossa, jotta jaksaa kannatella äitejä:

”Jos sä oot ite kauheen rikki, niin sulla ei oo voimavaroja siihen. Että täytyy pitää huolta itsestä.”

Erään työntekijän mielestä tällaisen työn yksi haaste on se, että äidit ovat niin lähellä koko ajan. Työntekijä korostaa omien rajojen asettamisen tärkeyttä. Hänen mielestään täytyy oppia laittamaan tarkka raja, jonka yli äidit eivät saa tulla. Osa äideistä on työntekijän mukaan melko rajattomia. Hän kertoi, kuinka välillä tulee eteen tilanteita, joissa hänen täytyy muistuttaa itselle olevansa se ammattilainen.

5.6 Onnistumisen ja epäonnistumisen kokemukset

Kehitys äidin sensitiivisyydessä näkyy kaikkien haastateltavien mukaan parhaiten vauvassa. Vauvan kehityksessä voi tapahtua isoja harppauksia, kun hän alkaa saada vastakaikua viesteilleen. Vauvasta tulee työntekijöiden kokemusten mukaan aktiivisempi, vauva alkaa tulla helpommin kontaktiin, itkuisuus vähenee, nukkuminen ja syöminen helpottuvat ja tunnekirjo rikastuu. Erään työntekijän sanojen mukaan:

”Vauva ihan herää uuteen elämään.”

Vauva uskaltautuu näyttämään kaikki tunteensa niin positiiviset kuin negatiivisetkin. Vauva vapautuu ja tulee eläväiseksi. Vauvan käyttäytymiseen alkaa siis ilmestyä turvallisen kiintymyssuhteen piirteitä (ks. turvallinen kiintymyssuhde kappaleessa 2.4).

Työntekijät kokevat onnistuneensa äidin sensitiivisyyden tukemisessa silloin, kun he näkevät sekä äidin että vauvan nauttivan yhteisistä hetkistä. Äidin sensitiivisyyden lisääntyminen näkyy sekä äidissä että vauvassa. Äidin ja vauvan vuorovaikutuksessa on selkeästi havaittavissa vastavuoroisuutta ja lämpöä. Työn onnistumisesta kertoo työntekijöille myös vauvan hyvinvoinnin kasvu ja äidin mekaanisen suorittamisen vähentyminen, äiti on alkanut nauttia aidosti vauvastaan.

Jokaisella haastateltavalla on myös kokemuksia sellaisista tilanteista, joissa he eivät ole pystyneet omasta mielestään tukemaan äidin sensitiivisyyttä ja äidin ja vauvan välistä kiintymyssuhdetta. Näissä tilanteissa äideillä on ollut esimerkiksi liian syviä henkilökohtaisia ongelmia tai sitten äideillä on ollut hyvin kielteinen suhtautuminen työskentelyyn, jolloin heiltä on puuttunut täysin oma motivaatio. Eräs työntekijä kertoi, että äidin oma psyykinen kunto on voinut olla esteenä sensitiivisyyden ja kiintymyssuhteen kehittymiselle. Joissakin tapauksissa äidin herkkyyttä vauvaa kohtaan ei vain saada syttymään.

Kaikki haastateltavat ovat tunteneet joskus riittämättömyyttä ja turhautuneisuutta äidin sensitiivisyyttä ja äidin ja vauvan välistä kiintymyssuhdetta tukiessaan. Riittämättömyyden ja turhautuneisuuden tunteet ovat työntekijöiden mukaan tiivis osa tällaista työtä. Eräs työntekijöistä kertoi tuntevansa riittämättömyyttä lähes joka päivä, vaikka onkin tehnyt tätä työtä jo pitkään. Hän kertoi, että tässä työssä ei ole koskaan valmis, vaan aina joutuu miettimään uusia työskentelytapoja ja näkökulmia. Oma epävarmuutta ja riittämättömyyttä täytyy vain oppia sietämään ja hyväksyä se, että kaikkia ei pysty autamaan.

Yksi työntekijöistä kertoi, kuinka häntä usein turhauttaa tilanteissa, joissa äidin sensitiivisyyden kehittyminen on todella hidasta, vaikkakin hän ymmärtää taustalla vaikuttavat syyt. Näissä tilanteissa häntä mietityttää se, kuinka kauan vauvan voi antaa odottaa äi-

din kehittymistä. Vauvahan tarvitsisi sensitiivistä äitiä heti. Työntekijä korostaa, että äitiä ei saisi koskaan hoitaa vauvan kustannuksella.

Palkitsevimmaxi työntekijät kokevat sen, kun he näkevät äidin ja vauvan löytävän toisensa. Työntekijöiden mielestä on palkitsevaa ja ihanaa nähdä, kuinka vauvan vointi paranee ja vuorovaikutus äidin ja vauvan välillä alkaa sujua. Haastateltaville on palkitsevaa nähdä sekä vauvan että äidin nauttivan toisistaan. Äidin taitojen kehittyminen, kyky iloita vauvasta ja itseluottamuksen paraneminen kertovat myös työntekijöille työn onnistumisesta.

Työntekijöitä motivoi kaikkein eniten tähän työhön vauvat. Yksi työntekijöistä kertoi seuraavasti:

”Mä tykkään ensinnäkin vauvoista ja vauvatyöstä ihan hirveesti. Ja sit kun näkee jonkun vauvan voinnin paranevan tai voivan hyvin ja myös äidin. Kun äidin taidot edistyy ja päästään eteenpäin niin kyllä se antaa ihan hirveesti voimaa siihen työn tekemiseen.”

Eräs työntekijä korosti sitä, kuinka elämä alkaa vauvana ja lapsiin kannattaa panostaa, sillä vauvana saaduilla kokemuksilla on kauaskantoiset vaikutukset. Työntekijät kertoivat, että heitä motivoi työhönsä myös se, että he voivat työntekijöinä antaa niin vauvoille kuin äideillekin korvaavia kokemuksia, lämpöä ja hellyyttä, vaikka äidin sensitiivisyys ei kehittyisikään halutulla tavalla.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa ja tulkita Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n ensikodin ja päiväryhmä Pikku-Miinan työntekijöiden omakohtaisia kokemuksia äidin sensitiivisyyden tukemisesta äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa. Opinnäytetyön päätavoitteena oli tiedon ja ymmärryksen lisääminen äidin sensitiivisyyden tukemisesta työntekijän näkökulmasta.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni, johon lähdin opinnäytetyössäni hakemaan vastausta oli: *Minkälaiseksi työntekijät ymmärtävät äidin sensitiivisyyden merkityksen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa?* Haastatteleman työntekijät olivat yksimielisiä äidin sensitiivisen kyvyn tärkeydestä vauvalle. Heidän mukaansa äidin sensitiivisyys on yksi olennaisimmista edellytyksistä äidin ja vauvan välille muodostuvalle turvalliseen kiintymyssuhteeseen. Työntekijöiden mukaan sensitiivinen äiti kykenee vastaamaan vauvan tarpeisiin ja viesteihin johdonmukaisesti ja oikealla tavalla. Näin ollen työntekijöiden näkemykset sensitiivisyyden merkityksestä ja sen ilmenemisestä äidin käyttäytymisessä ovat yhteneviä hoivaajan sensitiivisyyden merkityksestä ja varhaisesta kiintymyssuhteesta tehtyjen tutkimusten kanssa (mm. Ainsworth ym. 1978; Bowlby 1979; McElwain & Booth-Laforce 2006; Kivijärvi 2003).

Äidin psyykinen hyvinvointi on työntekijöiden mukaan tärkeä edellytys sensitiiviselle kyvyille. Erilaiset mielenterveysongelmat ja elämän kriisit ovat työntekijöiden kokemuksen mukaan suuria riskitekijöitä äidin sensitiivisyydelle, sillä silloin äidin voimavarat eivät riitä vauvan herkälle huomioimiselle. Monet tutkimukset vahvistavat työntekijöiden olevan täysin oikeassa äidin psyykkisen hyvinvoinnin keskeisestä merkityksestä sensitiivisyydelle. Erityisesti sosiaalisen tuen puute, erilaiset mielenterveysongelmat, traumaattiset kokemukset, ja päihdeongelmat, ovat riskitekijöitä äidin sensitiiviselle kyvyille. (Niemelä, Siltala & Tamminen 2003.)

Turvallisuuden tunne ja perusluottamus muita ihmisiä kohtaan luodaan jo ensimmäisen ikävuoden aikana ja äidin sensitiivisyys on tässä avainasemassa. Vauvan kiintyminen ensisijaiseen hoitajaansa rakentaa olennaisen pohjan ihmisen kehitykselle, ja kiintymyssuhteen häiriöillä on kauaskantoiset seuraukset myöhemmälle mielenterveydelle, tunteiden säätelylle ja psyykkiselle kehitykselle aivan kuten työntekijätkin kertoivat haas-

tatteluissa. Tämän vuoksi on tärkeää, että äidin sensitiivisyyden puutteet havaitaan hyvissä ajoin.

Varhaisella puuttumisella ja tukemisella voidaan ehkäistä monenlaisia lapselle kehittyviä ongelmia, jotka juontavat juurensa hoitajan epäsensitiivisestä käyttäytymisestä. Varhaisella tuella voidaan ehkäistä turvattoman kiintymyssuhteen siirtyminen sukupolvelta toiselle. Haastattelemieni työntekijöiden sekä äidin sensitiivisyydestä tehtyjen tutkimusten mukaan omassa lapsuudessaan sensitiivistä hoivaa vaille jäänyt äiti ei pysty olemaan turvallinen kiintymyskohde omalle lapselleen, vaan turvaton kiintymyssuhde siirtyy helposti äidiltä lapselle. Äitejä ja vauvoja kohtaavat ammattilaiset ovatkin avainasemassa ongelmien havaitsemisessa ja tukitoimien piiriin ohjaamisessa.

Toinen tutkimuskysymykseni koski työntekijän ja äidin välistä suhdetta: *Minkälaisen työntekijän ja äidin välisen suhteen työntekijät kokevat tukevan äidin sensitiivisyyttä ja minkälaiseksi he kokevat oman roolinsa?* Kaikki työntekijät olivat yhtä mieltä siitä, että suhteen alussa on tärkeää luoda luottamuksellinen suhde äitiin, jotta äidin sensitiivisyyttä voitaisiin lähteä tukemaan (ks. Heinicke ym. 2000). Luottamuksellista suhdetta lähdetään rakentamaan vähitellen tutustumisen kautta. Työntekijät luettelivat hyvän suhteen tärkeimmiksi tekijöiksi molemminpuolisen kunnioituksen, ymmärryksen, vastavuoroisuuden, tasa-arvon, luottamuksen, turvallisuuden ja hyväksynnän (ks. Särkelä 2011, 31–42).

Työntekijöiden mukaan heidän roolinsa suhteessa äitiin vaihtelee tilanteen mukaan. Haastateltavat pyrkivät olemaan äideille lähinnä rinnalla kulkijoita ja tukijoita (ks. dialogisuus), joskin työntekijöiden mukaan on myös tilanteita, joissa heiltä vaaditaan jämmäkkää ohjaamista ja jopa käskemistä (ks. asiantuntijakeskeisyys kappaleessa 3.3). Työntekijöiden mukaan äidin omat tavoitteet ja tarpeet on kuitenkin aina tärkeää ottaa huomioon (ks. asiakaskeskeisyys kappaleessa 3.3). Mönkkönen (2007, 84) muistuttaa juuri tästä työntekijöiden esiin tuomasta asiasta: eri vuorovaikutusorientaatiot esiintyvät harvoin selvästi erillisinä, vaan asiakassuhteessa voi esiintyä asiantuntijakeskeisiä, asiakaskeskeisiä ja dialogisia piirteitä asiakkaan ja tilanteen mukaan.

Vastavuoroinen dialoginen suhde luo Mönkkösen (2002, 2007) mukaan parhaat edellytykset hyvälle asiakassuhteelle. Haastattelemillani työntekijöillä oli samanlaisia kokemuksia. Työntekijöiden mukaan vastavuoroinen suhde äitiin luo parhaat edellytykset

yhteistyölle ja äidin sensitiivisyyden tukemiselle. Äidin sensitiivisyyttä tuettaessa liikutaan herkällä alueella, joten on tärkeää, että työntekijä onnistuu luomaan äidin kanssa luottamuksellisen suhteen. Äidin luottamuksen saavutettuaan työntekijän on mahdollista tarpeen tullen myös toimia asiantuntijakeskeisesti menettämättä äidin luottamusta.

Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla selvitin: *Miten työntekijät toimivat äidin sensitiivisyyttä tukiessaan ja millaisiksi he kokevat nämä tilanteet?* Työntekijät kertoivat arjessa tapahtuvan tukemisen olevan kaikkein suurimmassa osassa. Työntekijöiden mukaan vauvan sanoittaminen, äidille mallina toimiminen, positiivisen palautteen antaminen ja vauvan kehuminen äidille ovat kaikkein parhaimpia tukimenetelmiä äidin sensitiivisyyttä tuettaessa. Myös kirjallisuudessa korostuu arjen tilanteiden kautta tukeminen (mm. Hellstén 2009; Jaskari 2008; Sjöberg 2009; Tervo 2009).

Yhteistyö muiden työntekijöiden, erityisesti työparin kanssa, on tärkeä osa työtä sekä ensikodissa että Pikku-Miinassa. Työntekijät suunnittelevat työparin kanssa toimintaa, keskustelevat havainnoistaan ja jakavat ajatuksia keskenään. Arjessa tapahtuvissa ohjaustilanteissa työntekijät toimivat yleensä yksin tai ainakin heillä on selkeä työnjako työparin kanssa. Työnjako selkiyttää rooleja sekä työntekijöille itselleen että äideille.

Haastavimmiksi kaikki työntekijät nostivat sellaiset tilanteet, joissa äiti ei ymmärrä omassa sensitiivisyydessään olevan mitään puutteita, eikä myöskään sensitiivisyyden tärkeää merkitystä. Äidin motivaation puute vaikeuttaa tilannetta entisestään. Äidin sensitiivisyyden puutteet juontavat juurensa työntekijöiden mukaan joskus hyvin vaikeista ja traumaattisista lapsuuden aikaisista kokemuksista, joiden ratkaisemiseen heidän ammattitaitonsa ei yksinkertaisesti riitä. Haasteellisista ja vaikeista tilanteista selviytymisessä auttaa työntekijöiden mukaan puhuminen muiden työntekijöiden kanssa, jolloin pääsee jakamaan ajatuksia ja kysymyksiä. Työntekijät olivat yhtä mieltä siitä, että tällaista työtä ei kauaa jaksaisi, jos joutuisi olemaan aivan yksin asioiden kanssa.

Äidin sensitiivisyyden kehitys näkyy työntekijöiden mukaan parhaiten vauvassa ja hänen voinnissaan. Palkitsevimmiksi työntekijät kokevat tilanteet, joissa he näkevät äidin ja vauvan vuorovaikutuksen alkavan sujua. Tämä on merkki siitä, että äiti ja vauva ovat löytäneet toisensa. Kaikilla työntekijöillä oli onnistumisenkokemusten lisäksi myös kokemuksia siitä, kuinka he eivät ole omasta mielestään onnistuneet tukemaan äidin sensitiivisyyttä. Riittämättömyyden ja turhautuneisuuden tunteet kuuluvat työntekijöiden

mukaan tällaiseen työhön, ja työntekijän on vain opittava sietämään omaa rajallisuuttaan ja sitä, ettei kaikkia pysty auttamaan. Vauvat motivoivat työntekijöitä kaikkein eniten. Perusta ihmisen mielenterveydelle luodaan niin teoreettisessa viitekehyksessä käsiteltyjen tutkimusten kuin työntekijöidenkin mukaan jo vauvana, ja sen vuoksi työntekijöiden mielestä vauvoihin kannattaa panostaa.

Haastattelemillani työntekijöillä oli yllättävän samanlaisia kokemuksia ja ajatuksia äidin sensitiivisyydestä ja sen tukemisesta äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa, vaikka heillä on erilaiset koulutustaustat ja eripituiset työurat takanaan. Äidin sensitiivisyyden ja sitä kautta äidin ja vauvan välisen kiintymyssuhteen tukeminen on työntekijöiden kertoman mukaan haastavaa, mutta palkitsevaa työtä. Kaikkia ei aina pysty auttamaan haluamallaan tavalla, ja työn haasteena onkin oman rajallisuuden ja riittämättömyyden hyväksyminen. Vaikka äidin sensitiivisyys ei kehittyisikään halutulla tavalla työntekijät voivat ammattilaisina antaa korvaavia kokemuksia huolenpidosta ja hellyydestä sekä vauvalle että äidille.

Kaikkien haastattelemini työntekijöiden vastauksista oli nähtävissä heidän laaja tietopohjansa äidin sensitiivisyydestä ja sen merkityksestä äidin ja vauvan väliselle kiintymyssuhteelle. Tämä viittaa siihen, että työntekijät ovat saaneet hyvän asiantuntemuksen vauvatyöhön erilaisten koulutusten ja itseopiskelun kautta. Työntekijöiden pitkä kokemus näkyi vastausten monipuolisuutena ja syvyytenä. Kaikki työntekijöiden esiin tuomat näkemykset ja kokemukset ovat rinnastettavissa teoreettiseen viitekehykseen. Vastauksissa ei tullut esiin teoreettisen viitekehyksen tai muiden haastateltavien vastausten kanssa ristiriidassa olevia seikkoja. Ainoa seikka, jonka osalta työntekijöiden näkemykset erosivat hieman teoreettisesta viitekehyksestä, liittyi hyvän asiakassuhteen elementteihin. Työntekijät eivät maininneet jämäkkyyttä yhtä selkeäksi osaksi hyvää asiakassuhdetta kuin Särkelä (2011). Heidän mielestään jämäkkyys ei ole välttämätön osa hyvää vuorovaikutussuhdetta, mutta sitä tarvitaan joidenkin äitien kanssa.

Työntekijöiden laaja tietämys äidin sensitiivisyydestä, sen merkityksestä ja tukemisesta ei yllättänyt, mutta haastateltavien samankaltaiset kokemukset työn haasteista ja onnistumisista ja epäonnistumisista olivat yllättäviä, sillä ensikoti ja päiväryhmä Pikku-Miina ovat kuitenkin melko erilaisia paikkoja. Ensikodissa äidit asuvat vauvojensa kanssa ja Pikku-Miinassa äidit ja vauvat käyvät kotoaan kolme kertaa viikossa, eivätkä näin ollen ole aivan yhtä tiiviin tuen tarpeessa kuin ensikodin asiakkaat. Ensikodin ja Pikku-

Miinan erilaisuuden perusteella olisi voinut ajatella työntekijöiden kokemusten eroavan jotenkin toisistaan. Haastateltavien samanlaiset kokemukset kertovat siitä, kuinka molemmissa paikoissa, oli äidin puutteellisen sensitiivisyyden taustalla mitä tahansa, painiskellaan loppujen lopuksi samanlaisten haasteiden kanssa.

Opinnäytetyön keskeiset tulokset on tiivistetty seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon 4.

TAULUKKO 4. Tutkimustulokset

TUTKIMUS-KYSYMYKSET	TYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSET	TEORIA
1. Minkälaiseksi työntekijät ymmärtävät äidin sensitiivisyyden merkityksen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa?	<ul style="list-style-type: none"> • sensitiivinen äiti kykenee vastaamaan vauvan tarpeisiin ja viesteihin johdonmukaisesti ja oikealla tavalla • äidin sensitiivisyys yksi olennaisimmista edellytyksistä äidin ja vauvan välille muodostuvalle turvalliseen kiintymyssuhteelle • äidin psyykkinen hyvinvointi tärkeä edellytys sensitiivisyydelle 	<ul style="list-style-type: none"> • sensitiivisyys eli kyky ja halu vastaanottaa vauvan viestejä ja reagoida niihin riittävän ajoissa ja oikealla tavalla • äidin sensitiivisyys yksi turvallisen kiintymyssuhteen tärkeimmistä edellytyksistä • sensitiivisyyden riskitekijöitä: sosiaalisen tuen puute, mielen-terveysongelmat, traumaattiset kokemukset, päihdeongelmat
2. Minkälaisen työntekijän ja äidin välisen suhteen työntekijät kokevat tukevan äidin sensitiivisyyttä ja minkälaiseksi he kokevat oman roolinsa?	<ul style="list-style-type: none"> • hyvä suhde: molemminpuolinen kunnioitus, ymmärrys, vastavuoroisuus, tasa-arvo, luottamus, turvallisuus, hyväksyntä • jämäkkyys joidenkin äitien kanssa • oma rooli vaihtelee tilanteen mukaan: <ul style="list-style-type: none"> ○ pyrkivät olemaan rinnalla kulkejoita ja tukijoita (dialogisuus) ○ joskus vaaditaan jämäkkää ohjaamista, jopa käskemistä (asiantuntijakeskeisyys) • vastavuoroinen, dialoginen suhde mahdollistaa parhaiten äidin sensitiivisyyden tukemisen 	<ul style="list-style-type: none"> • hyvän asiakassuhteen elementit: hyväksyminen, luottamus, välittäminen ja jämäkkyys • työntekijän ja äidin välisen suhteen alussa tärkeää luoda avoin ja luottamuksellinen suhde • vuorovaikutusorientaatiot: asiantuntijakeskeinen, asiakas-keskeinen ja dialoginen => vaihtelevat asiakkaan ja tilanteen mukaan • vastavuoroinen, dialoginen suhde mahdollistaa parhaiten äidin sensitiivisyyden ja sitä kautta äidin ja vauvan välisen turvallisen kiintymyssuhteen tukemisen
3. Miten työntekijät toimivat äidin sensitiivisyyttä tukeessaan ja millaisiksi he kokevat nämä tilanteet?	<ul style="list-style-type: none"> • äidin sensitiivisyyttä tuetaan enimmäkseen arjen tilanteiden kautta • vauvan sanoittaminen, äidille mallina toimiminen, positiivisen palautteen antaminen ja vauvan kehuinen kaikkein parhaita tukikeinoja • haasteelliset tilanteet: äiti ei ymmärrä omassa sensitiivisyydessään olevia puutteita, ei ymmärrä sensitiivisyyden merkitystä ja oma motivaatio puuttuu • puhuminen muiden työntekijöiden kanssa auttaa haasteellisista tilanteista selviytymisessä • palkitsevinta: nähdä vauvan ja äidin löytävän toisensa => vuorovaikutuksessa iloa • riittämättömyyden ja turhautuneisuuden tunteet kiinteä osa työtä • vauvat motivoivat 	<ul style="list-style-type: none"> • erilaiset sensitiivisyyden tukimenetelmät • äidin reflektiivinen kyky tulee esiin sensitiivisenä käyttäytymisenä • sensitiivisyyden riskitekijät

Opinnäytetyölläni on monen tasoisia merkityksiä aina yksilötasolta yhteiskunnan tasolle. Pohtiessaan kokemuksiaan haastatellut työntekijät tulivat tietoisemmiksi oman työssä merkityksestä ja arvosta, joka mahdollisti heidän oman ammatillisen kasvunsa. Jokainen haastattelemani työntekijä mainitsi spontaanisti haastattelun jälkeen haastattelutilanteen olleen hyvä hetki itsereflektiolle. Haastateltavat kokivat hyötynensä haastattelutilanteesta ja kertoivat olleen hyvä välillä pysähtyä oikein perusteellisesti pohtimaan omaa työtään ja kokemuksiaan. Työntekijöiden omien kokemusten kautta esiin tulleiden ongelmien ja haasteiden pohjalta työntekijät voivat kehittää omaa toimintaansa, jolloin myös heidän asiakkaansa hyötyvät.

Alan ammattilaiset saavat opinnäytetyön kautta näkemyksiä työntekijän mahdollisuuksista tukea äidin sensitiivisyyttä sekä äidin ja vauvan välistä kiintymyssuhdetta. Lisäksi he saavat tietoa menetelmistä, joilla työntekijä voi tukea äidin sensitiivisyyttä ja äidin ja vauvan välisen kiintymyssuhteen rakentumista. Haastateltujen työntekijöiden kokemusten kautta alan ammattilaiset voivat saada uusia näkökulmia äidin sensitiivisyyden tukemisesta. Samanlaista työtä tekevät ammattilaiset voivat verrata omia näkemyksiään ja kokemuksiaan opinnäytetyössä haastateltujen työntekijöiden kokemuksiin ja löytää yhtymäkohtia ja saada ikään kuin vertaistukea kollegoidensa näkemyksistä. Työntekijälle voi olla voimauttavaa huomata muiden työntekijöiden tuntevan samanlaisia tunteita ja omaavan samanlaisia kokemuksia.

Opinnäytetyölläni on vaikutusta myös laajemmin yhteiskunnan tasolla. Äidin sensitiivisyys on yksi olennaisimmista tekijöistä äidin ja vauvan välille muodostuvalle turvalliseen kiintymyssuhteelle, joka taas luo pohjan ihmisen mielenterveydelle. Mielestäni on tärkeää lisätä ihmisten ymmärrystä äidin sensitiivisyyden laaja-alaisesta merkityksestä vauvan kehitykselle. Äidin sensitiivisyyden tukeminen varhaisessa vaiheessa voi ehkäistä vauvalle muodostuvaa turvatonta kiintymyssuhdetta ja sen tuomia ongelmia. Äidin tukeminen vauvan hoidossa voi parantaa myös äidin psyykkistä hyvinvointia äidin saadessa ammattilaisilta hyviä korvaavia kokemuksia huolenpidosta.

Olin opinnäytetyöprosessini aikana harjoittelussa sekä päiväryhmä Pikku-Miinassa että ensikodissa, joten sain paljon konkreettisia kokemuksia äidin sensitiivisyyden ja äidin ja vauvan välisen vuorovaikutuksen tukemisesta harjoitteluiden kautta. Omakohtaiset kokemukset antoivat mielestäni hyvän pohjan lähteä tutkimaan työntekijöiden kokemuksia sensitiivisyyden tukemisesta. Oma ymmärrykseni kasvoi paljon opinnäytetyön tekemi-

sen ansiosta. Opinnäytetyön kautta ymmärrän entistä syvällisemmin äidin sensitiivisyyden laaja-alaisen merkityksen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa.

Työntekijöiden kokemukset ovat auttaneet minua ymmärtämään käytännön näkökulmaa ja työn haasteita monipuolisemmin. Lisäksi olen saanut paljon lisää tietoa menetelmistä ja keinoista, joilla äidin sensitiivisyyttä voidaan tukea. Opinnäytetyön tekeminen on antanut minulle valmiuksia tukea äitien sensitiivisyyttä ja äidin ja vauvan välistä kiintymyssuhdetta. Harjoitteluiden ja opinnäytetyön tekemisen kautta olen kiinnostunut tällaisesta työstä ja voisin kuvitella työskenteleväni tulevaisuudessa äitien ja vauvojen parissa. Opinnäytetyöprosessi on kestänyt lähes vuoden, ja opinnäytetyön tekemisen kautta olen oppinut tekemään laadullista tutkimusta.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan yleensä käyttäen validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä. Validiteetti tarkoittaa, että tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on ollut tarkoitus tutkia. Reliabiliteetti puolestaan tarkoittaa tutkimustulosten toistettavuutta. Nämä luotettavuuden kriteerit on kuitenkin luotu määrällisen tutkimuksen tarpeisiin, ja sen vuoksi niiden käyttöä laadullisen tutkimuksen piirissä on kritisoitu ja ehdotettu niiden korvaamista tarkoitukseen paremmin soveltuvilla käsitteillä. Suomenkielisessä kirjallisuudessa on usein käytetty Lincolnin ja Guban (1985) luokitteluun perustuvia käsitteitä hieman erilailla painotettuina ja käännettyinä. Käytän tutkimukseni luotettavuuden tarkastelussa Parkkilan, Välimäen ja Routasalon (2000) käsitteitä vahvistettavuus (confirmability), riippuvuus (dependability), uskottavuus (credibility) ja siirrettävyys (transferability). (Tuomi & Sarajärvi 2011, 136–139.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti. Tutkimuksen tekijä on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline, ja laadullisessa tutkimuksessa pääsiallisin luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse. Näin ollen laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 1998, 211.) Raportoimalla opinnäytetyöni tutkimusprosessin mahdollisimman seikkaperäisesti pyrin siihen, että ulkopuolinen lukija voi näin varmistua tutkimukseni vahvistettavuudesta eli tehtyjen päätelmien oikeutuksesta ja riippuvuudesta eli siitä, että tutkimus on toteutettu opinnäytetyötä yleisesti ohjaavin periaattein (Parkkila ym. 2000 teoksessa Tuomi & Sarajärvi 2011, 138–139).

Tutustuin laajasti aihepiiriä käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen, minkä johdosta sain kattavan kuvan äidin ja vauvan välisestä kiintymyssuhteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Käytin aineistonhankintamenetelmänä teemahaastattelua ja pyrin haastattelutilanteissa olemaan mahdollisimman objektiivinen. Pyrin muotoilemaan haastattelukysymykset niin, etteivät ne johdatelleet työntekijöiden vastauksia, vaan haastateltavat saivat itse pohtia vastaukset kysymyksiin. Tällä tavoin pyrin varmistamaan tutkimukseni uskottavuuden (Parkkila ym. 2000 teoksessa Tuomi & Sarajärvi, 2011, 138). Kävin kaikkien haastateltavien kanssa läpi samat ennalta suunnittelemani teema-alueet. Nauhurin käyttö haastatteluissa lisäsi myös aineiston uskottavuutta, sillä nauhurin ansiosta minulta ei jäänyt mitään huomaamatta ja pystyin keskittymään intensiivisesti haastattelutilanteisiin.

Työntekijöiden haastatteluja analysoidessani pyrin tulkitsemaan vastauksia mahdollisimman objektiivisesti. Otin kaikki vastaukset huomioon aineistonanalyysissä. Kaikille haastateltaville yhteisten kokemusten ja näkemysten lisäksi toin esiin myös yksittäisten työntekijöiden ajatuksia, mikä lisäsi analyysin syvyyttä. Analyysin läpinäkyvyyttä ja luotettavuutta lisäsivät raporttiin ottamani suorat lainaukset työntekijöiden haastatteluista.

Neljä Parkkilan ym. (2000) esittämä laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteeri on siirrettävyys, jolla he tarkoittavat tulosten siirrettävyyttä tutkimuskontekstin ulkopuoliseen vastaavaan kontekstiin (Tuomi & Sarajärvi 2011, 138). Haastateltavia työntekijöitä oli vain neljä, joten tuloksia ei voida suoraan yleistää. Kaikki työntekijöiden esiintuomat näkemykset ja kokemukset ovat kuitenkin rinnastettavissa opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen, joten tulosten voidaan katsoa olevan suhteutettavissa aikaisempiin tutkimustuloksiin ja sitä kautta myös käytäntöön (ks. Hirsjärvi & Hurme 2011, 190).

Eettinen sitoutuneisuus ohjaa hyvää tutkimusta, ja eettisyys on luotettavuuden toinen puoli (Tuomi & Sarajärvi 2011, 127). Kerroin työntekijöille ennen haastattelua käsitteleväni haastatteluvastaukset luottamuksellisesti ja anonymisti, joten heidän henkilötietonsa eivät tule missään vaiheessa ilmi. Lisäksi haastattelun alussa työntekijöille antamassani haastattelun teema-alueuettelossa oli vielä maininta siitä, että heidän vastauksensa käsitellään nimettöminä ja luottamuksellisesti. Kysyin etukäteen luvan haastateltuiden nauhoittamiseen ja lupasin ehdottomasti pitää nauhoitukset vain omassa tutkimuskäytössäni.

Opinnäytetyöni on mielestäni onnistunut kokonaisuus. Löysin aiheeseen liittyen paljon sekä suomenkielistä että englanninkielistä teorialietoa: kirjallisuutta, tutkimuksia ja artikkeleita, joten sain mielestäni kokoon kattavan teoriaosuuden opinnäytetyöni raporttiin. Monipuolinen teorialietoon tutustuminen antoi hyvän tietopohjan lähteä tekemään opinnäytetyötä aiheesta. Sain tutkimuksen kautta vastaukset kaikkiin tutkimuskysymyksiin ja saavutin tutkimukselle asettamani tavoitteet. Kaikki haastattelemani työntekijät kokivat saaneensa haastattelusta paljon itselleen ja antoivat minulle positiivista palautetta haastattelun monipuolisuudesta ja kattavuudesta. He kokivat haastattelun mahdollistaman itsereflektion todella tärkeäksi osaksi omaa ammatillisuuttaan. Teemahaastattelu onnistui mielestäni hyvin ja sain kattavat vastaukset kaikilta haastateltavilta kaikkiin haastatteluteemoihin. Onnistuin mielestäni olemaan haastattelutilanteissa objektiivinen, enkä johdatellut haastateltavien vastauksia kysymyksenasetteluillani.

Opinnäytetyötä varten rakentamani teoreettinen viitekehys ja siihen perustuneet haastatteluteemat osoittautuivat käyttökelpoisiksi. Työntekijöiden kokemuksia äidin sensitiivisyyden tukemisesta äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa voitaisiin jatkossa tutkia haastatteleamalla suurempaa joukkoa alan ammattilaisia rakentamani viitekehysten pohjalta. Haastattelin omassa opinnäytetyössäni neljää työntekijää kahdesta eri paikasta, joten vastausten perusteella ei voida tehdä yleistyksiä. Jatkotutkimuksessa voitaisiin haastatella työntekijöitä kaikista Ensi- ja turvakotien liiton alaisista päiväryhmistä ja ensikodeista. Näin työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä voitaisiin esimerkiksi vertailla päiväryhmien ja ensikotien välillä ja saada aihepiiristä laajempaa ymmärrystä, jonka avulla toimintaa voitaisiin kehittää.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys haastatteluteemoineen on käyttökelpoinen paitsi mahdollisissa jatkotutkimuksissa myös käytännön kehittämistyössä. Alan ammattilaiset voivat käyttää teoreettista viitekehystä ja siitä johdettuja teemoja sekä kysymyksiä itsereflektion välineenä. Teemoja ja niitä tarkentavia kysymyksiä voidaan hyödyntää työn ohjauksessa ja esimiehen ja työntekijän välisissä kehityskeskusteluissa työntekijöiden ammatillisuuden kehittämiseksi.

LÄHTEET

Ainsworth, M.D., Blehar, M.C., Waters, E. & Wall, S. 1978. Patterns of attachment, A Psychological Study of the Strange Situation. Hillsdale, New Jersey.

Andersson, M. 2008. Pidä kiinni -hoitojärjestelmän rakentaminen. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) Vauvan parhaaksi, Kuntoutuminen päih-teistä odotus- ja vauva-aikana, Pidä kiinni -hoitojärjestelmä. Ensi- ja turvakotien liitto ry, julkaisu 38. Helsinki, 18–35.

Austrian, G.S. & Mandelbaum, T. 2008. Attachment Theory. Teoksessa Austrian, G.S. (toim.) Developmental Theories Through the Life Cycle. New York: Columbia Univer-sity Press, 365–414.

Bornstein, M.H. & Tamis-LeMonda, C.S. 1990. Activities and integrations of mothers and their children in the first six months of life: Covariation, stability, continuity, corre-spondence and prediction. *Child Development* 61, 1206–17.

Bowlby, J. 1997. Attachment and loss. Vol. 1: Attachment. New York: Basic Books.

Bowlby, J. 1979. The making and breaking of affectional bonds. London: Tavistock Publications.

Broberg, A., Almqvist, K. & Tjus, T. 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita.

Brodén, M. 2006. Raskausajan mahdollisuudet. 2. painos. Helsinki: Therapiea-Säätiö.

Crockenberg, S. & McCluskey, K. 1986. Change in maternal behavior during the baby's first year of life. *Child Development* 57, 746–753.

Eskola, J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapai-no.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aalto-la, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I, Metodien valinta ja aineiston-keruu: virikkeitä aloittavalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–44.

Feldman, R., Greenbaum, C.W., Mayes, L.C. & Erlich, S.H. 1997. Change in mother-infant interactive behavior: Relations to change in the mother, the infant, and the social context. *Infant Behavior and Development* 20, 151–163.

Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Moran, G.S. & Higgitt, A.C. 1991. The capacity for understanding mental states: the reflective self in parent and child and its significance for security of attachment. *Infant Mental Health Journal* 12, 201–18.

Glaser, D. 2005. Lasten pahoinpitelyn ja laiminlyönnin vaikutukset aivoihin – kirjalli-suuskatsaus. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. 1.–4. painos. Helsinki: WSOY, 67–114.

Goyette-Ewing, M., Slade, A., Knoebber, K., Gilliam, W., Truman, S. & Mayes, L. 2002. Parents first: a developmental parenting program. Manual. Yale Child Study Center.

Hautamäki, A. 2005. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. 1.–4. painos. Helsinki: WSOY, 13–66.

Hautamäki, A. 2011. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 29–69.

Heinicke, C.M., Goorsky, M., Moscov, S., Dudley, K., Gordon, J., Scheider, C. & Guthrie, D. 2000. Relationship-based intervention with at-risk mothers: factors affecting variations in outcome. *Infant Mental Health Journal*, Vol.21, Issue 3.

Hellstén, S. 2009. Vauvan äänen vahvistaja. Teoksessa Kuosmanen, S. (toim.) Vauvan ääntä etsimässä. Ensi- ja turvakotien liitto ry, raportti 11. Helsinki, 51–70.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hyytinen, R. 2008. Hyvän asiakassuhteen merkitys. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) Vauvan parhaaksi, Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana, Pidä kiinni -hoitojärjestelmä. Ensi- ja turvakotien liitto ry, julkaisu 38. Helsinki, 89–108.

Isaacs, W. 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Helsinki: Kauppakaari.

Isabella, R.A. 1993: Origins of attachment: Maternal interactive behavior across the first year. *Child Development* 64, 605–621.

Jaskari, S. 2008. Reflektiivisen työtöteen kehittäminen – vauva vanhemman mielessä. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) Vauvan parhaaksi, Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana, Pidä kiinni -hoitojärjestelmä. Ensi- ja turvakotien liitto ry, julkaisu 38. Helsinki, 126–139.

Kivijärvi, M. 2003. Äidin sensitiivisyys varhaisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 252–260.

Laranjo, J., Bernier, A. & Meins, E. 2008. Associations between maternal mind-mindedness and infant attachment security: Investigating the mediating role of maternal sensitivity. *Infant Behavior and Development* 31, 688–695.

Leerkes, E.M., Parade, S.H. & Gudmundson, J.A. 2011. Mothers' Emotional Reactions to Crying Pose Risk for Subsequent Attachment Insecurity. *Journal of Family Psychology*, Vol. 25, No. 5, 635–643.

- Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. 1985. *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills: Sage.
- McElwain, N.L. & Booth-LaForce, C. 2006. Maternal Sensitivity to Infant Distress and Nondistress as Predictors of Infant–Mother Attachment Security. *Journal of Family Psychology*, Vol. 20, No. 2, 247–255.
- Mäkelä, J. 2003. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) *Pesästä lentoon, Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle*. 2. painos. Vantaa: WSOY, 13–43.
- Mäkelä, S. 2003. Mielisairas äiti ja vauva. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY, 306–326.
- Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena, Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Mönkkönen, K. 2007. *Vuorovaikutus, Dialoginen asiakastyö*. Helsinki: Edita.
- Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) 2003. *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY.
- Pajulo, M. 2004. Vauvan tunnetila ja sen säätely – Äidin reflektiivinen kyky ja sen merkitys turvallisessa kiintymyssuhteessa. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 120(21), 2543–9.
- Pajulo, M. & Kalland, M. 2006. Uutta ajattelua päihdeongelmaisten äiti-vauvaparien hoidossa. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 122(21), 2603–11.
- Pajulo, M. & Kalland, M. 2008. Äidin reflektiivinen kyky ja sen vaikutus päihdeensikotien hoidon tulokseen. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) *Vauvan parhaaksi, Kuntoutuminen päihdeistä odotus- ja vauva-aikana, Pidä kiinni -hoitojärjestelmä. Ensi- ja turvakotien liitto ry, julkaisu 38*. Helsinki, 158–180.
- Pajulo, M. & Pyykkönen, N. 2011. Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: WSOY, 71–94.
- Parkkila, M., Välimäki, M. & Routasalo, P. 2000. Kuvaileva tutkimus pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevan potilaan yksinäisyydestä. *Hoitotiede* 12, 26–35.
- Salo, S. 2003. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) *Pesästä lentoon, Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle*. 2. painos. Vantaa: WSOY, 44–77.
- Sarkkinen, M. 2003. Masentunut äiti – tyydyttävän äitiydenkokemuksen ulkopuolella. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY, 283–305.
- Savonlahti, E., Pajulo, M. & Piha, J. 2003. Päihdeäidit, vauvat ja varhainen vuorovaikutus. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY, 327–337.

Schulman, M. 2011. Vauvahavainnointi koulutuksen ja kliinisen työn osana. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 125–146.

Schulman, M. 2002. Vauvahavainnointi - oppia observoimalla. Helsinki: Therapie-säätiö.

Schechter, D.S., Kaminer, T., Grienberger, J.F. & Amat, J. 2003. Fits and starts: a mother-infant case-study involving intergenerational violent trauma and pseudoseizures across three generations. *Infant Mental Health Journal* 24, 510–28.

Shotter, J. 1993. Cultural Politics of Everydaylife: Socialconstructionism, Rethoric and Knowing of the Third kind. Buckingham: Open University Press.

Siltala, P. 2003a. Traumatisoitunut vanhemmuus ja varhainen vuorovaikutus. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 268–282.

Siltala, P. 2003b. Varhainen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 16–43.

Silvén, M. & Kouvo, A. 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykkinen hyvinvointi. Teoksessa Silvén, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet: polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 65–89.

Sinkkonen, J. 2003. Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 92–106.

Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovellukseen. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 120(15), 1866–73.

Sinkkonen, J. 2011a. Kiintymyssuhdehäiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 245–270.

Sinkkonen, J. 23.8.2011b. Luento: Turvattomien kiintymyssuhteiden ja mielenterveyden häiriöiden välisistä yhteyksistä. Tampere-talo.

Sjöberg, L. 2009. Vauvalla on ääni. Teoksessa Kuosmanen, S. (toim.) Vauvan ääntä etsimässä. Ensi- ja turvakotien liitto ry, raportti 11. Helsinki, 17–37.

Slade, A. 2002. Keeping the baby in mind: a critical factor in perinatal mental health. *Zero to Three* 22, 10–6.

Slade, A. 2005. Parental Reflective Functioning: An introduction. *Attachment and Human development* 7, 269–281.

Slade, A., Grienberger, J., Bernbach, E., Levy, D. & Locker, A. 2005a. Maternal reflective functioning, attachment and the transmission gap: a preliminary study. *Attachment & Human Development* 7, 283–298.

Slade, A., Sadler, L., Dios-Kenn, C.D., Webb, D., Currier-Ezepchick, J. & Mayes, L. 2005b. *Minding the Baby: A Reflective Parenting Program*. *Psychoanalytic Study of the Child* 60, 74–100.

Stern, D.N. 1995. *The motherhood constellation: A unified view of parent-infant psychotherapy*. BasicBooks, A division of Harper Collins publishers. New York.

Suchman, N., DeCoste, C., Castiglioni, N., Legow, N. & Mayes, L. 2008 The mothers and toddlers program: Preliminary Findings From an Attachment-Based Parenting Intervention for Substance-Abusing Mothers. *Psychoanalytic Psychology*, 25(3), 499–517.

Suchman, N., DeCoste, C., Castiglioni, N., McMahon, T., Rounsaville, B. & Mayes, L. 2010. The Mothers and Toddlers Program, an attachment-based parenting intervention for substance using women: Posttreatment results from a randomized clinical pilot. *Attach Hum Dev*, 12(5), 483–504.

Suokas-Cunliffe, A. 2005. Traumatisoitunut äiti päiväryhmässä. Teoksessa Kalavainen, S. (toim.) *Ensikodin päiväryhmät, Kuvaus lastensuojelun vauvaperhetyön kehittymisestä*. Ensi- ja turvakotien liitto ry, julkaisu 34. Helsinki, 62–82.

Särkelä, A. 2011. *Välittäminen ammattina. 2. painos. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön*. Jyväskylä: Vastapaino.

Tampereen ensi- ja turvakoti ry. Varhaisen tukemisen työn malli. Sisäinen raportti.

Tampereen ensi- ja turvakoti ry. 2012a. Ensikoti. Luettu 8.5.2012.
<http://www.tetuko.fi/?sivu=3#ensikoti>.

Tampereen ensi- ja turvakoti ry. 2012b. Päiväryhmä Pikku-Miina. Luettu 8.5.2012.
<http://www.tetuko.fi/?sivu=3#pikkumiina>.

Tervo, M. 2009. Koti resonoi vauvan ääneen. Teoksessa Kuosmanen, S. (toim.) *Vauvan ääntä etsimässä*. Ensi- ja turvakotien liitto ry, raportti 11. Helsinki, 38–50.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 8. uudistettu painos*. Helsinki: Tammi.

Törrönen, H. 2005. ”Yhdessä päin nyyhettä” – muistiinpanoja ensikodin päiväryhmätyön kehittämisestä. Teoksessa Kalavainen, S. (toim.) *Ensikodin päiväryhmät, Kuvaus lastensuojelun vauvaperhetyön kehittymisestä*. Ensi- ja turvakotien liitto ry, julkaisu 34. Helsinki, 15–27.

Uusitalo, M., Hulkko, K., Mikkonen, T., Ojala-Holm, V., Siltala, M. & Heinonen, L. 2005. Miten äitien ja vauvojen oireet näkyvät. Teoksessa Kalavainen, S. (toim.) *Ensikodin päiväryhmät, Kuvaus lastensuojelun vauvaperhetyön kehittymisestä*. Ensi- ja turvakotien liitto ry, julkaisu 34. Helsinki, 28–35.

von Koskull, M. 7.5.2010. Reflektiivisen kyvyn tukeminen varhaisessa vanhemmuudessa. Pohjoismaiden perhekeskuskonferenssi. Espoo.

Winnicott, D.W. 1958. Primary maternal preoccupation. Teoksessa Winnicott, D.W. (toim.) Collected papers. London: Tavistock Press.

LIITTEET

Liite 1. Haastateltaville annettu teema-alueluettelo

1. TYÖNTEKIJÄN TAUSTATIEDOT
2. ASIAKASPROFILI
3. TYÖNTEKIJÄN KÄSITYS ÄIDIN SENSITIIVISYYDEN MERKITYKSESTÄ ÄIDIN JA VAUVAN VÄLISESSÄ KIINTYMYSSUHTEESSA
4. TYÖNTEKIJÄN KÄSITYS SENSITIIVISESTÄ ÄIDISTÄ
5. TYÖNTEKIJÄN KÄSITYS EI-SENSITIIVISESTÄ ÄIDISTÄ
6. TYÖNTEKIJÄN JA ÄIDIN VÄLINEN SUHDE
7. TYÖNTEKIJÄN KÄYTTÄMÄT TUKIMENETELMÄT ÄIDIN SENSITIIVISYYTTÄ TUKIESSA
8. TYÖNTEKIJÄN KOKEMAT HAASTEET ÄIDIN SENSITIIVISYYDEN TUKEMISESSA
9. TYÖNTEKIJÄN ONNISTUMISEN/ EPÄONNISTUMISEN KOKEMUKSET

**HAASTATTELUT KÄSITELLÄÄN NIMETTÖMINÄ JA TÄYSIN LUOTTA-
MUKSELLISESTI. KIITOS OSALLISTUMISESTANNE!.**

Liite 2. Teemahaastattelun teema-alueet ja niitä tarkentavat kysymykset

1(2)

1. TYÖNTEKIJÄN TAUSTATIEDOT

- koulutus
- työhistoria

2. ASIAKASPROFIILI

- Minkä ikäisiä äidit yleisimmin ovat?
- Mitkä ovat yleisimmät syyt tulla ensikotiin/Pikku-Miinaan?
- Mitä kautta äidit tulevat ensikotiin/Pikku-Miinaan? (hakeutuvat itse, neuvola, sosiaalitoimisto)

3. TYÖNTEKIJÄN KÄSITYS ÄIDIN SENSITIIVISYYDEN MERKITYKSESTÄ ÄIDIN JA VAUVAN VÄLISESSÄ KIINTYMYSSUHTEESSA

- Mikä on mielestäsi olennaisin edellytys äidin ja vauvan välisen turvallisen kiintymyssuhteen kehittymiselle?
- Minkälaiseksi ymmärrät sensitiivisyyden merkityksen äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa?

4. TYÖNTEKIJÄN KÄSITYS SENSITIIVISESTÄ ÄIDISTÄ

- Miten sensitiivinen äiti mielestäsi käyttäytyy suhteessa vauvaansa?
- Miten sensitiivisen äidin ja vauvan välinen kiintymys mielestäsi näkyy?

5. TYÖNTEKIJÄN KÄSITYS EI-SENSITIIVISESTÄ ÄIDISTÄ

- Miten ei-sensitiivinen äiti mielestäsi käyttäytyy suhteessa vauvaansa?
- Miten äidin sensitiivisen kyvyn puutteet näkyvät mielestäsi äidin ja vauvan välisessä suhteessa?

6. TYÖNTEKIJÄN JA ÄIDIN VÄLINEN SUHDE

- Mistä lähdet liikkeelle uuden äidin kanssa? Onko eroja tapauksesta riippuen?
- Mitkä tekijät ovat mielestäsi tärkeitä sinun ja äidin välisessä vuorovaikutussuhteessa, jotta sensitiivisyyden kehityksellä olisi mahdollisimman hyvät edellytykset?
- Minkälaiseksi koet oman roolisi sensitiivisyyden tukemisessa? (jatkuu)

7. TYÖNTEKIJÄN KÄYTTÄMÄT TUKIMENETELMÄT ÄIDIN SENSITIIVISYYTTÄ TUKIESSA

- Miten arvioit kuhunkin tilanteeseen parhaiten soveltuvat tukimenetelmät?
- Mitä menetelmiä käytät yleisimmin? Miksi? Kuvaile menetelmien käyttöä? (HUOM! Jos työntekijä ei osaa oma-aloitteisesti nimetä/hahmottaa käyttämiään menetelmiä, herättelen keskustelua tuomalla esiin teoriaosuudessa esittelemiäni menetelmiä. Olen valinnut teoriassa käsittelemäni tukimenetelmät Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n sisäistä raporttia apuna käyttäen (katso s.23).
- Ovatko jotkin käyttämäsi menetelmät mielestäsi parempia/tehokkaampia kuin toiset? Miksi?
- Kuinka paljon ja minkälaista yhteistyötä teet muiden työntekijöiden kanssa? Kuinka paljon äidin läsnä ollessa/työtiimissä?

8. TYÖNTEKIJÄN KOKEMAT HAASTEET ÄIDIN SENSITIIVISYYDEN TUKE- MISESSA

- Minkä koet olevan haasteellista/vaikeaa äidin sensitiivisyyden tukemisessa äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa? Miksi?
- Miten käsittelet vaikeita tilanteita? Miten pyrit selviytymään tällaisista tilanteista?

9. TYÖNTEKIJÄN ONNISTUMISEN/EPÄONNISTUMISEN KOKEMUKSET

- Miten kehitys äidin sensitiivisyydessä/äidin ja vauvan välisessä kiintymyssuhteessa mielestäsi näkyy?
- Onko sinulle erityisesti jäänyt mieleen jokin tapaus, jossa koet onnistuneesi hyvin vahvistamaan äidin sensitiivistä kykyä ja sitä kautta äidin ja vauvan välistä kiintymyssuhdetta? Kuvaile.
- Onko eteesi tullut tilanteita, joissa et ole mielestäsi pysynyt tukemaan äidin sensitiivisyyttä ja vauvan ja äidin välistä kiintymyssuhdetta? Kuvaile.
- Mikä on palkitsevinta työssäsi? Mikä motivoi?
- Koetko joissakin tapauksissa riittämättömyyttä/turhautuneisuutta/stressiä tms.?